

URUGUAYARE I GÖTEBORG

- Utbildning och yrkesverksamhet -

En "pilotstudie" utförd vid
SOCIALANTROPOLOGISKA INSTITUTIONEN
för GÖTEBORGS INVANDRARNÄMND

1986

Per Binde

FÖRORD

En rad personer har på olika sätt bidragit till utförandet av denna studie. Innan jag nämner några speciellt, vill jag passa på att tacka alla dessa kollektivt.

Det ekonomiska stödet från invandrarnämnden i Göteborg har gjort det möjligt att genomföra studien. För mig har det varit ett stimulerande arbete som gav mig tillfälle att lära något om latinamerikanska flyktingar och om invandrares utbildning - ämnesområden som innan arbetet påbörjades var för mig så gott som helt obekanta. Bland de personer på invandrarförvaltningen som följt arbetet, och som under dess gång lämnat värdefulla synpunkter på det, vill jag särskilt nämna Pia Lindström, Eduardo Quintans och Dan-Eve Johansson.

Allan T Nilsson, som i hög grad bidrog till att studien kom till stånd, skall ha särskilt tack för det och för sitt intresse.

Vid Socialantropologiska Institutionen har Ulla-Britt Engelbrektsson handlett arbetet under hela dess gång. Hon har med tålamod läst och konstruktivt kommenterat manuskript under studiens olika faser, och bistått med goda råd och uppmuntran. Marita Eastmond skall ha tack för sitt intresse och för sina synpunkter på studien, vilka i väsentlig mån har bidragit till utformningen av vissa delar av min argumentering.

Cyro Banega vid Sociologiska Institutionen, Göteborgs Universitet, har läst en tidigare version av rapporten och lämnat värdefulla kommentarer både till faktauppgifter och till studiens resonemang.

Sist, men inte minst, vill jag tacka alla intervju-personer. Genom att berätta om sina erfarenheter har de bidragit med det material som utgör själva grunden för denna studie.

En sammanfattning av innehållet i denna rapport finns i häftet "Uruguayare i Göteborg - utbildning och yrkesverksamhet. En sammanfattning".

INNEHÅLL

	<u>Sid</u>
I INLEDNING	1-7
1 Syfte	1
2 Teoretiska grundvalar, metod och relevans	2
3 Utförande	6
II NÅGOT OM URUGUAY	8-29
1 Samhällsutveckling och sociala förhållanden	9
2 Skolväsende och utbildning i Uruguay	19
a) Det uruguayiska skolväsendet	19
b) Bildning och utbildning i Uruguay	22
c) Befolkningens utbildningsnivå	25
d) Skolväsendet under militärdiktaturen	27
III DEN URUGUAYSKA FLYKTINGSTRÖMMEN TILL SVERIGE	30-41
1 Omfattning och skeden	30
2 Åldersmässig sammansättning	35
3 Fördelning på kön	37
4 Familjeförhållanden	38
5 Social sammansättning	39
6 Utbildningsbakgrund	40
7 Spridning i Sverige	41
IV URUGUAYARE I GÖTEBORG - ANTAL, BOSÄTTNING OCH SOCIALT LIV	42-63
1 Antal	42
2 Bosättning i Göteborg	42
3 Spridning i Göteborg	44
4 Socialt liv	46
a) "Kolonin"	46
b) "De som blivit lite svenska"	56
c) Det uruguayiska föreningslivet	59

	<u>Sid</u>
V UTBILDNING OCH YRKESVERKSAMHET	64-124
1 Inledning	64
2 Intervjupersonernas utbildning och yrkesverksamhet i Uruguay och i Sverige	67
3 Mötet med Sverige	69
a) Flyktingförläggningarna	77
b) "Spontanflyktingar"	87
4 Uruguayares förhållningssätt till utbildning och arbetsliv i Göteborg	91
a) Uruguayare från sociala basskikt	92
b) Uruguayare från sociala mellan- och övre skikt	98
c) Några allmänna förhållanden som inverkat på uruguayares studier	116
VI ÅTERVÄNDANDET TILL HEMLANDET	125-130
VII SLUTORD	131-134

Bilagor:

1 Data gällande intervjupersonerna	135
2 Statistiska uppgifter gällande uruguayiska immigranter	138
3 Sammanställning av kurser och utbildningsmöjligheter för vuxna uruguayare	139

Kartor, tabeller, diagram och scheman

Karta 1 Latinamerika och Uruguay	10
" 2 Uruguayiska medborgare i Göteborg, efter primärområden. 1984/85	45
Tabell 1 Studenter vid olika kategorier av utbildningslinjer vid Montevideos Universitet år 1965	24
" 2 Utbildningsnivån i några latin-amerikanska länder	25
" 3 Åldersfördelning av till Sverige anlända uruguayiska medborgare över 19 år, år 1980	36

		<u>Sid</u>
Tabell 4	Procentuell fördelning mellan män och kvinnor bland till Sverige anlända uruguayiska medborgare, årsvis, bland personer med uruguayiskt ursprung i Sverige 1985-12-31 samt hos Uruguays totala befolkning 1980	38
"	5 Uruguayiska medborgare efter bosättningsorter i Sverige 1982-12-31	41
Diagram 1	Immigranter till Sverige med uruguayiskt medborgarskap, efter emigrationsland, 1973--1985	31
Schema 1	Intervjupersonernas boendeplats i Göteborg, vid årsskiftet 1985/1986, ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay	60
"	2 Intervjupersonernas högsta ernådda utbildning i Uruguay ställd i relation till föräldrarnas sociala tillhörighet	70
"	3 Intervjupersonernas huvudsakliga sysselsättning <u>ett år</u> efter ankomsten till Göteborg ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay	71
"	4 Intervjupersonernas huvudsakliga sysselsättning <u>två år</u> efter ankomsten till Göteborg ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay	72
"	5 Intervjupersonernas huvudsakliga sysselsättning vid <u>årsskiftet 1985/1986</u> ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay	73
"	6 Intervjupersonernas högsta ernådda utbildning i Sverige vid årsskiftet 1985/86 ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay	74
"	7 Intervjupersonernas högsta ernådda utbildning i Uruguay ställd i relation till deras högsta ernådda utbildning i Sverige vid årsskiftet 1985/86	75
"	8 Intervjupersonernas högsta ernådda utbildning i Sverige vid årsskiftet 1985/86 ställd i relation till deras kön, samt social tillhörighet med avseende på kön, procentuell fördelning	76

I INLEDNING

Invandrarnämnden i Göteborg finansierade 1984 en lokal studie av estländare i Göteborg 1). Denna utfördes vid Etnologiska Institutionen, Göteborgs Universitet. År 1985 beslöts om en uppföljning i form av en lokal delstudie av latinamerikaner. Den närmare inriktningen på studien bestämdes till att gälla uruguayare 2), med tonvikt på utbildningsfrågor. Motiveringen för denna inriktning var att en generellt sett välutbildad flyktinggrupps möte med svensk arbetsmarknad och utbildningsväsende bedömdes vara av intresse, samt att latinamerikaners utbildningssituation i Sverige är ett område som tidigare dokumenterats endast översiktligt. Vidare befann sig den uruguayiska gruppen i Göteborg i ett intressant dynamiskt skede då många ur den under det föregående året återvänt till sitt hemland och fler stod i begrepp att göra det.

Uppgiften att utföra studien gick till en doktorand vid Socialantropologiska Institutionen, Göteborgs Universitet. Invandrarnämndens ekonomiska stöd gav utrymme för motsvarande cirka fyra månaders heltidsarbete.

1 Syfte

Studiens syfte är att belysa frågeställningar gällande vuxna uruguayiska flyktingars utbildning och yrkesverksamhet

- 1) Bergman, K, & Jakobsson, B: "Ester i Göteborg. Om identitetens bevekelsegrunder". Etnologiska Institutionen, Göteborgs Universitet. Göteborg 1984. Duplikat.
- 2) Gällande bruket av böjningsform: Formerna "uruguayaner" och "uruguayer" är också vanligt förekommande i såväl tal som skrift. Uruguayare är dock den form som rekommenderas av Svenska Akademiens Ordlista.

i Göteborg. Därtill avser studien också att i viss mån ge en allmän beskrivning av den uruguayanska flyktinggruppen i Göteborg.

På grund av studiens begränsade omfattning har det inte varit möjligt att iscensätta en undersökning i vilken det aktuella intresseområdet behandlas på ett uttömmande vis eller blir föremål för en strikt teoretisk analys. Ambitionen har varit att ta fram material, samt att, utifrån en kvalitativ undersökningsmetod och ur ett allmänt socialantropologiskt perspektiv, orientera om förhållanden och frågeställningar inom intresseområdet.

2 Teoretiska grundvalar

Ett grundläggande metodologiskt förhållningssätt som eftersträvas i denna studie, och som samtidigt utgör en socialantropologisk teoretisk grundval, är att en djupare förståelse av människors handlande endast är möjlig med utgångspunkt i ett försök att anlägga det perspektiv på världen som partikulära grupper av människor delar. Kännedom om människors normer och värderingar, om deras bild av sig själva, av andra, av sin sociala värld och av det omgivande samhället, ger möjlighet att sätta sig in i deras sätt att definiera och uppfatta situationer och därmed få förståelse för deras resonemang och handlingar. Detta metodologiska och teoretiska förhållningssätt inbegriper också tesen att normer och värderingar inte är den enskilde individens unika konstruktion utan element i ett samhälles sociokulturella system. På individnivå yttrar sig dessa element som socialt och kulturellt präglade dispositioner, d v s benägenheter att tänka, tala och handla enligt vissa mönster, varav några är karakteristiska för individer i ett visst samhälle sett som helhet och andra för individer tillhörande bestämda sociokulturella grupper däri.

När det gäller utredandet av de specifika förhållanden som funnits inom studiens intresseområden har detta styrts av allmänna metodologiska principer som är tämligen väl accepterade inom kvalitativt inriktad samhällsvetenskap 1). Kortfattat och förenklat grundar sig dessa metodologiska principer på att man tämligen förutsättningslöst närmar sig ett intresseområde för att efterhand dela upp det i kategorier bestående av enheter som delar vissa signifikanta karakteristika. Förhållanden inom forskningsfältet belyses av de relationer som tillskrivs kategorierna sinsemellan.

Exempelvis: Uruguayare kan delas in i tre generella kategorier med avseende på deras tidsperspektiv på vistelsen i Sverige vid tiden för deras anländande:

- a) de som tror att de skall stanna några månader innan de återvänder till hemlandet
- b) de som tror att de skall stanna något eller några år
- c) de som tror att de kommer att stanna många år.

Uruguayare kan också delas in i tre generella kategorier med avseende på den första utbildning som de skaffade sig efter ankomsten till Sverige:

- 1) de som inte var intresserade av någon utbildning
- 2) de som gick ettåriga AMU-kurser eller liknande
- 3) de som påbörjade en längre utbildning.

Relationen mellan dessa två kategoriseringar (a-b-c och 1-2-3) är tämligen uppenbar och belyser åtminstone en aspekt av varför uruguayare har förhållit sig så olika till de utbildningsmöjligheter som erbjudits i Sverige. Dessa kategoriseringar kan knytas till andra, som t ex personernas tillhörighet till samhällsklasser i Uruguay, och därigenom fördjupa förståelsen av intressefältet.

1) Se t ex Glaser, B, & Strauss, A: The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research. New York 1967.

En fördel med detta metodologiska förhållningssätt är att det är tillämpligt på ett undersökningsmaterial av begränsat omfång. De slutsatser som dras utifrån materialet lär inte, under förutsättning att de är välbetänkta, vara felaktiga i sig men kan i viss utsträckning, på grund av otillräckligt informationsunderlag, vara fragmentariska, ofullständiga och brista i inbördes relevansordning. Dessa brister kan dock åtgärdas genom att ytterligare datamaterial tillförs. Denna typ av metodologisk inriktning lämpar sig således bra för pilotstudier.

Det skall tilläggas att författaren ingalunda har upplevt det oproblematiskt att dra slutsatser av det begränsade material som ligger till grund för studien. Gränsen mellan å ena sidan den enskilde individens läggning och egenheter och å andra sidan sociala samt kulturella mönster har ibland varit svår att urskilja.

Studiens informationsunderlag utgörs av intervjuer med 30 uruguayare i Göteborg, samt med två arbetsförmedlare med erfarenhet av latinamerikanska flyktingar och en tjänsteman vid Göteborgs Skolförvaltning. Utöver dessa personer har också information insamlats från ytterligare ett antal uruguayare. I intervjuerna har uruguayarna fått berätta om sin personliga historia i allmänhet, och i synnerhet om sina motiv, förhållningssätt och handlingar gällande utbildning och arbete. De har också tillfrågats och berättat om sin uppfattning gällande förhållanden för andra uruguayare än sig själva. Relevant litteratur gällande latinamerikanska förhållanden och latinamerikaner i Sverige har också konsulterats, liksom befintliga statistiska uppgifter rörande den uruguayanska flyktinggruppen.

De tio första uruguayare som intervjuades valdes inte ut enligt några särskilda kriterier. Kontakt togs med några uruguayare, som i sin tur kunde hänvisa till andra inom sin bekantskapskrets. När grunddragen av den uruguayanska gruppen i Göteborg efter dessa intervjuer började stå klar, valdes återstående intervjupersoner ut enligt vissa kriterier. En

del av de intervjuade hade bistått med namn på personer bland sina vänner och bekanta samt med en kort upplysning om ålder, utbildning, yrke etc. Det är bland dessa personer som urvalet till de senare intervjuerna skedde, och avsikten var att den intervjuade gruppen skulle innehålla personer som representerade olika kategorier av uruguayare och på så vis kunna utgöra ett brett informationsunderlag. Hänsyn togs till kön, ålder, social tillhörighet, utbildningsbakgrund i Uruguay, utbildning i Sverige samt andra faktorer. En kvalitativ snarare än en kvantitativ representativitet styrde således urvalet av intervjupersoner. Förmodligen motsvarar dock sammansättningen (ålders- och könsfördelning, social tillhörighet, utbildning etc) av den intervjuade gruppen tämligen väl sammansättningen av de uruguayare som var bosatta i Göteborg våren 1986, fränsett en viss överrepresentation av personer med högskoleutbildning i Sverige. En sammanställning av några fakta gällande de personer som intervjuats återfinns i bilaga 1 och i schema 1-9.

Då uppskattningsvis hälften av de uruguayare som varit bosatta i Göteborg hade återvänt till sitt hemland under de 20 månader som föregick den tid då studien utfördes kan emellertid inte sammansättningen av den intervjuade gruppen sägas motsvara sammansättningen av de uruguayare som någon gång varit bosatta i Göteborg. Detta har varit ofrånkomligt i den situation som studien utförts i. Stor vikt har dock lagts vid att samla in andrahandsuppgifter gällande de uruguayare som återvänt till sitt hemland, och urvalet av intervjupersoner har också delvis styrts med denna avsikt.

Läsaren av denna rapport kommer kanske att ställa sig frågande inför den rika förekomsten av diffusa kvantifierare i texten, d v s uttryck som "många" (uruguayare), "en del" (personer), "några få" (uruguayare), etc. Dessa uttryck är en följd av brist på statistiska uppgifter i kombination med ambitionen att uttala omdömen gällande hela den uruguayiska gruppen i Göteborg. De enskilda bedömningarna av ungefärliga kvantitativa förhållanden grundar sig på den kvalitativa information som samlats in.

När det gäller tillförlitligheten och relevansen av de påståenden som i denna skrift görs rörande uruguayare i Göteborg kan utifrån den ovanstående metoddiskussionen sammanfattningsvis sägas att varje påstående äger grund i det informationsunderlag som funnits tillgängligt. Ingenting förhindrar principiellt att ytterligare fakta skulle ge skäl att förändra innehållet i enskilda påståenden, men i de flesta fall talar heller ingenting i praktiken för att ytterligare fakta skulle ge sådana skäl då den tillgängliga informationen behandlats kritiskt och framstått som utan allvarligare inre motsägelser. Ett bredare informationsunderlag torde således inte komma att förändra huvuddragen i studiens argumentering.

3 Utförande

Arbetet med studien påbörjades i december 1985 och slutfördes i november 1986. Intervjuerna utfördes mellan december 1985 och april 1986. De tilltänkta intervjupersonerna kontaktades per telefon och ombads delta i undersökningen. Ingen av de tillfrågade nekade till detta. Intervjuerna har utförts i personernas hem eller på deras arbetsplats, eller liknande. 26 av intervjuerna togs upp på bandspelare. Fyra personer hyste motvilja mot detta förfarande och intervjun dokumenterades då genom anteckningar.

Intervjuerna, som varade mellan 40 minuter och två timmar per person, utfördes i en halvstrukturerad form. Ett antal fastställda frågor ställdes och i övrigt tog intervjuerna formen av ett samtal rörande ämnen relaterade till studien vilka kändes intressanta och engagerande för intervjuare och intervjuad. I några fall har kompletterande upplysningar inhämtats i efterhand från intervjuade personer. Samtalen fördes på svenska språket p g a intervjuarens bristande kunskaper i spanska. Det hade dock varit till klar fördel för studien om spanska varit intervjuspråk, då de konceptualiseringar som en persons modersmål innehåller -

och som kan skilja sig avsevärt från de i andra språk - hör nära samman med de kulturella referensramar som personen för med sig från sitt hemland.

De citat som förekommer i denna rapport härrör från de bandinspelade intervjuerna. De har försiktigt bearbetats språkligt för att avlägsna grammatiska och andra otympligheter. I de fall då ett citat utelämnar något sagt indikeras detta genom tre punkter (...). Förtydliganden, gjorda av mig, står inom parentes i citaten. I ett fåtal citat har för sammanhanget ovidkommande uppgifter om kön, studieämnen eller dylikt ändrats för att försvåra identifiering av intervjupersonerna, vilka i studien utlovats anonymitet. I de fall då ett citat ändå har bedömts som försvagande anonymiteten har kontakt tagits med berörd person som gett sitt godkännande till att citatet finns med i rapporten.

Förutom att befintlig litteratur gällande studiens intresseområde konsulterats har en rad myndigheter kontaktats i insamlandet av statistik och annan information: Göteborgs Stadskontor, Göteborgs Skolförvaltning, Skolöverstyrelsen, Statens Invandrarverk, Universitets- och Högskoleämbetet, Centrala Studiestödsnämnden, Arbetsmarknadsverket samt Statistiska Centralbyrån.

II NÅGOT OM URUGUAY

Hur svårt är det inte att på några sidor försöka ge en bild av en nations historiska utveckling, samhällssystem och kultur 1). Ett sådant företag är på förhand dömt att bli ofullständigt och att mycket torftigt återspegla landets egenart. Det synes dock finnas åtminstone två goda skäl till att det här ändå är nödvändigt att göra försöket - förutom att i allmänhet stilla den icke initierade läsarens nyfikenhet på vad Uruguay är för land.

För det första bör en schematisk redogörelse ges för de historiska skeden som ledde fram till att de cirka 600 uruguayare, som kom att bo i Göteborg, lämnade sitt hemland. Detta bidrar till förståelsen av, bland annat, flyktinggruppens sammansättning, av de omständigheter under vilka uruguayare tog sig till Sverige och av den syn som de hade (och har) på landsflykten.

För det andra förutsätter en förståelse av hur uruguayare förhållit sig till det svenska samhället kunskap om hemlandets samhällsstruktur och kultur (i bemärkelsen system av normer, värderingar och delade innebörder) samt även om de normer och värderingar som är specifika för skilda socio-kulturella grupper i landet. Det är ju utifrån dessa normer och värderingar, enligt dessa innebörder, och med hemlandet som referensram, som uruguayare (åtminstone under sin första tid i Sverige) bildat sig en uppfattning om och värderar förhållandena i det nya landet, exempelvis gällande yrkesliv

1) Den skriftliga information som denna avdelning bygger på är huvudsakligen hämtad från följande publikationer: Galeano, E: Latinamerikas öppna ådror, Stockholm 1976; Halperin Dhongi, T: Latinamerikas historia, Stockholm 1972; Lindqvist, S: Jord och makt i Sydamerika, Stockholm 1973; Pendle, G: Uruguay, London 1973; Wilson, M: The Tupamaros. The Unmentionables, Boston 1974; Uruguay 1982, Amnesty International, Stockholm 1982; Massmedia och undervisningen i Uruguay idag (temanummer): Uruguaybulletinen nr 13, 1979.

och utbildningar. Förhoppningsvis skall följande sidor i någon mån bidra till en förståelse utifrån det nämnda perspektivet.

1 Samhällsutveckling och sociala förhållanden

Då det sydamerikanska landområde som numera utgör republiken Uruguay upptäcktes av spanjorer år 1516 var det av föga intresse för dessa. Den glest utspridda indianbefolkningen hade inga guldskeer som lockade conquistadorer, och de fåtaliga spanska expeditioner som gav sig in i området blev utsatta för förödande angrepp av fientliga indianer.

År 1603 inträffade den händelse som snart skulle medföra att europeernas intresse för det uruguayiska landet ökade. Det året lät konsuln över den spanska besittningen vid Rio de la Plata frakta 100 hästar och 100 nötkreatur till det nuvarande Uruguay. Djuren släpptes lösa och fortplantade sig explosionsartat då klimatet var gynnsamt subtropiskt och tillgången på bete så gott som obegränsad på de mjukt böljande gräsklädda kullar som dominerar områdets landskapsbild.

De vilda boskapshjordarna utgjorde en lockelse för fattiga "gauchos" (ungefär motsvarande de nordamerikanska "cowboys") från trakterna kring Buenos Aires. Dessa jagade boskapen för hudarnas skull och fick på så sätt sin utkomst. I spåren på gauchos kom köpmän som anlade handelsstationer i landet. Vid denna tid inleddes de stridigheter mot indianbefolkningen som sedermera fick karaktären av ett utrotningskrig.

Handeln med hudar fick allt större omfattning och engagerade allt fler människor. Intresset för det förut betydelselösa landområdet ökade och konflikter mellan spanska och portugisiska intressen uppstod på 1680-talet. Spanjorerna var dock vid denna tid den dominerande makten

Karta 1. Latinamerika och Uruguay.

och upprättade 1726 en stark befästning vid den plats där Montevideo numera ligger. Denna befästning tjänade också som handelscentrum. Det är vid denna tid som grundlagen i staten Uruguays ekonomiska struktur formades. Från landsbygdens betesmarker trampades handelsleder upp till Montevideo och dess hamn medan jordägarskapet spred sig från Rio de la Plata och flodmynningarna upp mot inlandets allmänningar tills all mark slutligen var uppdelad mellan jordägare, varav några ägde enorma arealer medan flertalet förfogade över mindre lotter - en ägandestruktur som består än idag.

Vid sekelskiftet 1700--1800 var Spanien en världsmakt på tillbakagång och dess inflytande över det uruguayiska landområdet började vackla. Det spanska imperiet skakades av inre motsättningar på 1810-talet, vilka bl a inbegrep fientligheter mellan de spanska trupperna i Buenos Aires och de i Montevideo. Dessa motsättningar utnyttjades av både företrädare för Uruguays självständighet och av det vid denna tid i praktiken självständiga Brasilien. Den välutrustade brasilianska armén utgick med seger i de stridigheter som följde och erövrade det uruguayiska landområdet år 1820. De uruguayiska självständighetssträvandena fortsatte dock och nationalisterna fick stöd gentemot Brasilien från det nyligen självständiga Argentina, vars ambition dock var att inkorporera Uruguay som en argentinsk provins. Således hade situationen utvecklats till en väpnad konflikt mellan Argentina och Brasilien gällande kontrollen över Uruguay. Dessa strider hindrade den engelska handeln i området, och England påtog sig en medlarroll för att söka skapa fred. År 1828 kröntes de engelska strävandena med framgång och ett fredsfördrag undertecknades mellan Argentina och Brasilien som innebar att Uruguay erkändes som självständig stat.

En stadig men tämligen blygsam ström av europeiska immigranter anlände till den nya nationen. Mellan 1826 och 1926 beräknas cirka 650 000 immigranter, de flesta av spansk eller italiensk härkomst, ha slagit sig ner i Uruguay. På

1830-talet var den ursprungliga indianbefolkningen utplånad och få av befolkningen är idag av blandad europeisk/indiansk börd.

Den nybildade republikens politiska liv var länge kaotiskt. Av de 25 presidenter som innehade makten mellan 1830 till 1903 tvingades tio att avgå, två blev mördade och en svårt skadad vid attentat, tio lyckades slå ner ett eller flera kuppförsök, medan endast tre utövade sitt ämbete under relativt lugna förhållanden. Under denna tid bildades de politiska partier som fram till idag har varit dominerande i uruguaysk politik, "Colorados" och "Blancos". De två partierna är svåra att karakterisera ideologiskt. Båda rymmer inom sig såväl liberala som konservativa riktningar, och kan kanske jämföras med USAs republikanska och demokratiska partier.

År 1903 valdes José Batlle y Ordóñez från Coloradopartiet till president. En ny och stabil era inleddes därmed i den uruguayska politiken. Batlle var en liberal reformivrare som hade ett brett folkligt stöd och vars mål var att skapa en demokratisk välfärdsstat i Uruguay. Den "Batlleristiska Andan" kom att karakterisera uruguaysk politik fram till 1960-talet.

Det fördelaktiga världsmarknadspriset på Uruguays huvudsakliga exportprodukter, ull och kött, under 1900-talets första decennier gav tillsammans med den stabila politiska situationen utrymme för ekonomiskt framåtskridande och för de sociala reformer som stod på Batlles program. Väsentliga delar av näringslivet nationaliserades, t ex järnvägar, elverk, oljeraffinaderier, telekommunikationer, cementfabriker samt tobaks- och spritindustrin. Statsägda banker och försäkringsbolag bildades. 48-timmars arbetsvecka infördes 1915 och folkpension 1919. År 1918 skildes kyrkan från staten så definitivt att påskveckan döptes om till "turistveckan". År 1923 stadgades om minimilöner för bl a lantarbetare. Kvinnlig rösträtt infördes 1932. Vidare legaliserades skilsmässor, undervisningen vid universitetet

gjordes kostnadsfri och dödsstraffet avskaffades. För att finansiera de stigande statsutgifterna beskattades förmögenheter, fastigheter, försäkringar, aktieförsäljning, vinster och lyxvaror. Någon inkomstskatt förekom dock inte.

Efter en ekonomisk stagnation under 1930-talet fortsatte det ekonomiska och sociala framåtskridandet i Uruguay på 1940- och 1950-talen. Betald industrisemester och obligatorisk arbetsskyddsförsäkring infördes 1941, barnbidrag 1943 och arbetslöshetsförsäkring 1944. Den statliga sektorn svällde ut till att omfatta cirka en fjärdedel av den yrkesverksamma befolkningen.

Räknat efter bruttonationalprodukt per capita var Uruguay under flera decennier fram till 1960-talet det rikaste landet på den sydamerikanska kontinenten, undantaget det oljerika Venezuela. Landet kallades då "Latinamerikas Schweiz" på grund av den höga levnadsstandarden, den utbyggda sociala välfärden och den fast rotade demokratiska traditionen.

Den ekonomiska grunden för framåtskridandet var inkomsterna från exporten av köttprodukter, ull och hudar, som traditionellt svarar för 80-90 % av landets totala exportinkomster. Från slutet av 1930-talet genomgick också den urugayska industrin ett uppsving då den skyddad av protektionalistiska handelslagar kunde inrikta sig på att tillfredsställa den växande hemmamarknaden.

Den ekonomiska utvecklingen under 1900-talet ledsagades av sociala förändringar. Den del av befolkningen som direkt livnär sig på jordbruk och boskapsskötsel minskade kontinuerligt för att på 1960-talet utgöra ca 15 % av invånarna. En välbeställd medelklass av småföretagare, tjänstemän, lärare etc växte sig bred för att på 1960-talet omfatta ca 35 % av befolkningen. Vid samma tid hade antalet arbetare inom industri, handel, transport o s v ökat till att utgöra cirka 40 % av den yrkesverksamma befolkningen. Under hela 1900-talet sker en kraftig koncentration av befolkningen till landets städer, främst till huvudstaden Montevideo.

Idag bor ca 80 % av landets befolkning i städer, ungefär hälften i Montevideo. Nationens välfärd har i stor utsträckning varit koncentrerad till dess ekonomiska, administrativa och kulturella centrum par excellence: Montevideo. Uruguays fattiga har traditionellt funnits bland lantarbetarna och småbrukarna.

Det på 1940- och 1950-talen framträdande moderna Uruguays sociokulturella mönster speglar både landets unika samhällsutveckling och anknytningen till det Syd- och Melaneuropa, varifrån modeller för nationens sociala och kulturella liv hämtades.

Informella nätverk av kontakter och "bekanta" är väsentliga för att etablera den enskilde personens sociala position både yrkesmässigt och i politiska samt andra organisationer. För individen spelar familjen en stor roll. I Uruguay umgås man flitigt inte bara med de allra närmaste släktingarna som föräldrar, syskon och barn utan även med mostrar, svågrar, kusiner och mer avlägsna släktingar. Familjerna är dock små - den naturliga befolkningsökningen är den lägsta i Latinamerika - och består i allmänhet av två generationer. Tre-generationers hushåll förefaller dock vara avsevärt vanligare i dagens Uruguay än i Sverige.

Utanför hemmets sfär spelar caféer och barer en väsentlig roll i det vardagliga umgänget människor emellan. Där dricker man vin och äter "asados" (grillat kött), diskuterar fotboll och politik, och kanske lyssnar till den tangomusik som är karakteristisk för Rio de la Plata-området. Förhållandet mellan könen präglas i det moderna Uruguay inte av den extrema mansdominans som står att finna i vissa delar av Sydeuropa och Latinamerika. De uruguayska kvinnorna skaffar sig utbildning i lika stor utsträckning som männen och är, jämfört med övriga Latinamerika, yrkesverksamma i hög grad. Men som i många andra länder med formell jämställdhet mellan könen har den svårt att manifestera sig inom familjen där kvinnan förväntas utföra merparten av hushållsarbetet. I arbetslivet är det också vanligt att män favoriseras före kvinnor vid tillsättandet av tjänster.

Uruguay framstår som ett av de minst religiösa länderna i Latinamerika. Vid folkräkningen 1980 uppgav 35 % av befolkningen att de var ateister, och många fler torde vara det i realiteten. Bland de religiösa dominierar den katolska kyrkan.

De breda mellanskikten av Uruguays befolkning har satt ett högt värde på "kultiverade" intressen som teater, musik, litteratur och kvalitetsfilm. Detta har lett till att kulturlivet, koncentrerat till huvudstaden Montevideo, länge har haft ett rikt och varierat utbud. Utgivningen av böcker och tidningar låg innan diktaturtiden högt jämfört med andra länder i Latinamerika. Det höga bildningsideal som präglar synen på utbildning i Uruguay, och som är en mycket viktig faktor i erhållandet och manifesterandet av social status, kommer att diskuteras närmare då det uruguayiska skolsystemet beskrivs.

Vid mitten av 1950-talet bryts den positiva ekonomiska utvecklingen i Uruguay. Världsmarknadspriserna på kött och ull faller kraftigt. År 1958 drabbas landet av en översvämningsskatastrof, i vilken en tredjedel av nationens yta läggs under vatten. I valen samma år förlorar Coloradopartiet makten efter 90 års nästan obrutet regerande och "Blancos" bildar regering. Den ekonomiska politiken ändras till att i hög utsträckning gynna storföretag och finanskapital och landet skuldsätter sig gentemot främst USA. Inflationen ökade stadigt under 1960-talet och landets ekonomi fick en nådastöt av de svåra missväxtåren 1967--1968 då man på vissa håll i landet nödslaktade uppemot hälften av boskapsbesättningarna.

Den ekonomiska regressionen och den nya ekonomiska politiken medförde en standardsänkning som under 1960-talet utlöste en mängd protestyttringar från olika grupper i det uruguayiska samhället. Från landsbygden höjdes krav på jordreformer: 1966 ägde ett tusental storgodsägare en tredjedel av all jord i Uruguay medan hälften av jordägarna, de 36 000 fattiga småbönderna, tillsammans endast ägde 2 % av landets jord. Privat- och statsanställda arbetare och

tjänstemän gick ut i omfattande strejker mot de sjunkande reallönerna. Fackföreningarna ökade sitt inflytande. En omfattande emigration av ekonomiska skäl till främst andra latinamerikanska länder men även till Nordamerika och Australien startade. Den sociala välfärden urholkades och den tidigare, enligt latinamerikanska mått mätt, blygsamma korruptionen bredde ut sig inom statsapparaten. I mitten av 1960-talet inledde statsgerillan MLN-Tupamaros sin verksamhet med vapen- och penningstölderna samt Robin Hood-artade aktioner, i vilka stulen mat delades ut till fattiga. På Montevideos gator slogs allt oftare fredliga demonstrationer brutalt ner av polis, ibland med dödsoffer som följd.

I takt med att protestyttringarna växte i styrka utvecklade statsapparaten sina repressiva instrument. Den uruguayiska krigsmakten, tidigare en "operettarmé" som huvudsakligen utgjorts av 10 000 okunniga arbetslösa som låtit sig värvas, omorganiserades och ökade i numerär i början på 1960-talet. År 1967 börjar den dåvarande presidenten Jorge Pacheco att tumma på yttrande- och organisationsfriheten. Han låter stänga vänstertidningar och upplöser de politiska grupper som utgett dem. Polisvåld blir allt vanligare och tortyr av anhållna börjar förekomma 1968. Samma år införs ett undantagstillstånd som innebär presscensur och upphävande av vissa medborgerliga rättigheter. Inflyttelserika grupper av storföretagare och finansmän stödjer utvecklingen mot ett totalitärt styrelseskick.

Under de första åren på 1970-talet djupnar den sociala krisen i Uruguay. Den uruguayiska peson är värd en hundradel jämfört med 10 år tidigare. Arbetslösheten är 1972 uppe i 20 %. Strejker och demonstrationer tilltar i omfattning och intensitet. År 1972 äger tolv landsomfattande generalstrejker rum. Tupamarosgerillan genomför en rad uppmärksammade aktioner som utlöser blodiga hämdaktioner från polis och militär mot verkliga och inbillade anhängare. 1971 bildas "Frente Amplio", en valfederation av vänsterinriktade partier som i parlamentsvalet erhåller cirka 20 % av rösterna. 1972 antar parlamentet med fyra femtedels majoritet ett

förslag om införandet av ett "internt krigstillstånd" som innebär att armén får fria händer att bekämpa väpnade vänstergrupper. Den 27 juni 1973 ockuperar militären i Montevideo tidningsredaktioner och radiostationer, upplöser parlamentet och övertar statsmakten. Den smygande utvecklingen mot diktatur som skett under konstitutionella former sedan 1967 slår nu över i den öppna militärdiktaturen.

Från att ha varit ett demokratiskt föregångsland i Latinamerika hade Uruguay på sex år förvandlats till en av de mest hänsynslösa militärdiktaturerna på kontinenten. Presscensuren blev total. Politiska grupper och fackföreningar upplöstes av militären. Människor greps och hölls fångna utan rättegång. Polis och militär tillämpade systematiskt tortyr mot fångar. Antalet politiska fångar uppskattades vid mitten av 1970-talet till 5 000, vilket innebär att en på 500 av invånarna var fängslad. Man räknar med att en person på 50 i Uruguay någon gång har varit arresterad för sina åsikters skull. Armé- och polisstyrkorna förstärktes tills det mot slutet av 1970-talet gick en gendarm på 29 invånare. Vid sidan av polis och militär opererade anonyma "dödsskvadroner" som stod bakom ett stort antal mord på oppositionella både i Uruguay och utom landets gränser.

En halv miljon människor beräknas ha lämnat Uruguay efter militärens maktövertagande, vilket är ungefär var sjätte invånare. Många politiskt förföljda tog sin tillflykt till Chile och Argentina men var tvungna att lämna dessa länder då militären grep makten även där, och en del tog sig vidare till Mexico, Cuba eller europeiska länder. Många uruguayare har också lämnat sitt land av främst ekonomiska skäl, då militärstyret innebar en ekonomisk katastrof för Uruguay i form av hög inflation, arbetslöshet och kraftigt sänkta reallöner för breda grupper. Traditionellt tämligen välbeställda yrkeskategorier inom det sociala mellanskiktet, som t ex lärare och högre statstjänstemän, har sedan mitten på 1970-talet stora svårigheter att leva på sina löner.

Utvandringen av främst ekonomiska skäl synes under diktaturåren främst ha riktat sig till grannländerna Argentina och Brasilien.

Då det även innan diktaturåren förekom en omfattande emigration från landet är det totala antalet uruguayare utanför nationens gränser mycket stort. 1985 beräknades 770 000 av Uruguays tre miljoner medborgare befinna sig utanför landet 1).

1980 hölls en folkomröstning, i vilken en överväldigande majoritet av väljarna röstade nej till ett förslag som innebar att militären skulle ha fortsatt inflytande över det politiska livet. Folkomröstningen var ett av de första uttrycken för den process som ledde till militärjuntans fall. Regimen var oförmögen att hantera landets ekonomiska problem och pressades av ett allt bredare folkligt motstånd, manifesterat i landsomfattande strejker, fabriksockupationer och enorma gatudemonstrationer. Militärernas makt undergrävdes allt mer och till slut tvingades de tillåta allmänna val att hållas i november 1984. Den 1 mars 1985 tillträdde Julio Sanguinetti från Coloradopartiet som president.

Sedan 1983 har politiska flyktingar börjat återvända till Uruguay, och efter den allmänna amnestin våren 1985 har ett stort antal återvänt. Antalet uruguayare som av främst ekonomiska skäl lämnar sitt land är dock enligt uppgifter för 1985 avsevärt större än det antal som återvänder från politisk exil.

Trots att Uruguay sedan över ett år har haft ett civilt styre har inga militärer ännu ställts till ansvar för sitt handlande vid statskuppen eller för brott begångna under diktaturen. Några rättegångar mot de militärer som varit aktiva i utövandet av diktaturen, som de som hållits i

1) Enligt den uruguayiska grundlagen kan man inte avsäga sig sitt medborgarskap. Således räknas som uruguayiska medborgare även personer som varit i andra länder under långa tider och fått andra medborgarskap.

Argentina mot de argentinska militärerna, ser inte ut att komma till stånd inom överskådlig tid i Uruguay. Utvecklingen mot civilstyre har skett under premissen att inga militärer skall ställas till svars för sina ogärningar. Den militära maktapparaten från diktaturåren finns kvar intakt, för tillfället utan att med våld ingripa i statens styre, men uppenbarligen redo att när den finner det lägligt och möjligt åter gripa statsmakten.

2 Skolväsende och utbildning i Uruguay

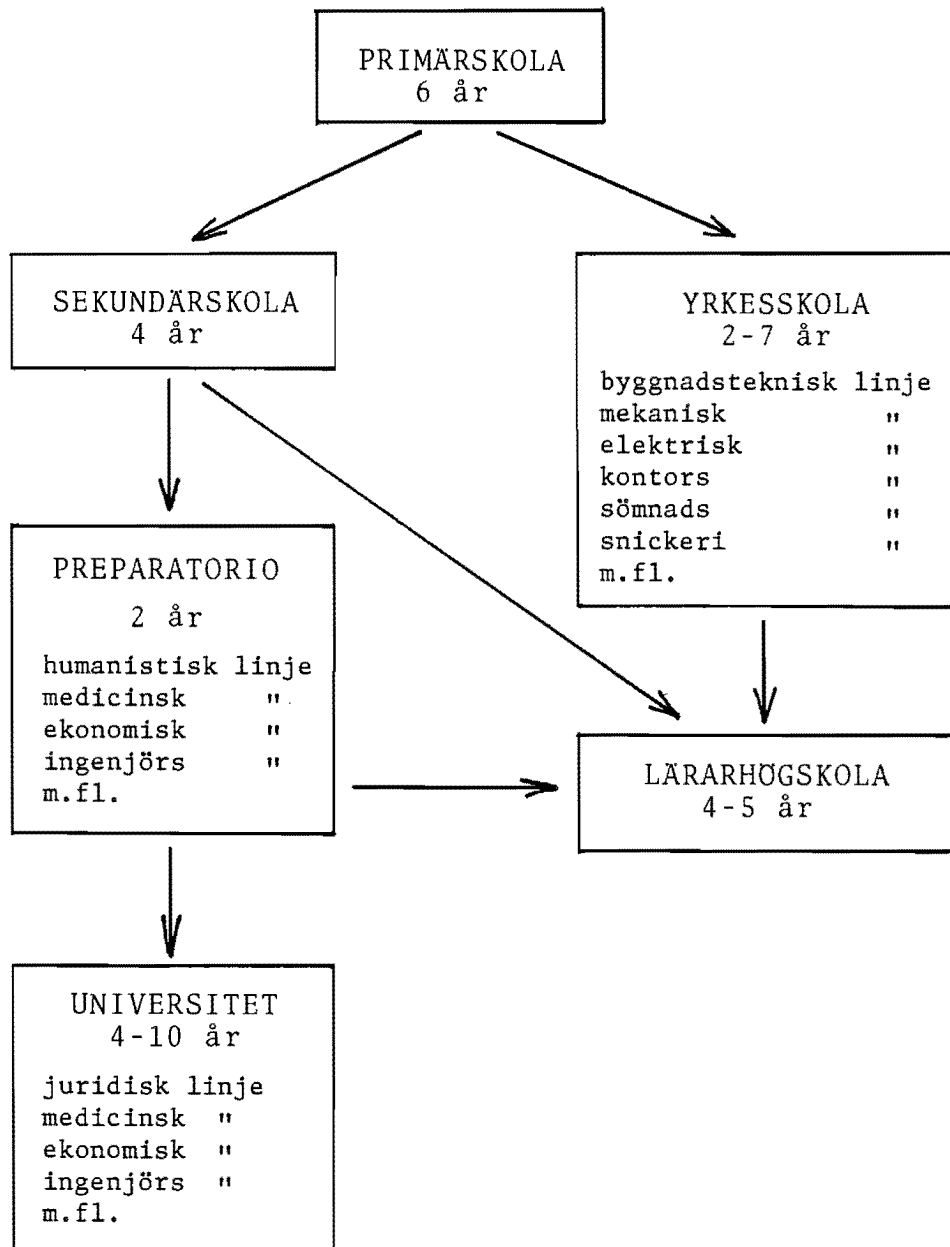
Eftersom denna studie fokuseras på frågor gällande utbildning och yrkesverksamhet skall här kortfattat redogöras för Uruguays skolväsende och synen på utbildning i landet.

a) Det uruguayanska skolväsendet

Skolväsendet i Uruguay har länge varit ett av de främsta i Latinamerika. Redan år 1877 infördes avgiftsfri och obligatorisk primärskola (folkskola). 1916 blev sekundärundervisningen (nivåerna mellan primärskola och högskola) avgiftsfri. På 1950-talet togs alla studieavgifter bort från högskoleutbildningen. Sedan 1920-talet har Uruguay haft ett livaktigt system med kvällsskolor på sekundärnivå där vuxna har kunnat vidareutbilda sig. Universitetet i Montevideo är ett av de största i Latinamerika och är grundat 1849.

Det uruguayanska skolsystemet från 1950-talet fram till 1973 (den period under vilken de flesta av de uruguayanska flyktingarna i Sverige utbildade sig i hemlandet, och som således är av störst intresse i detta sammanhang) var i grova drag uppbyggt på det sätt som anges på nästa sida.

URUGUAYS SKOLSYSTEM FRAM TILL 1973

<u>Primärskolan</u>	var sexårig och obligatorisk
<u>Yrkesskolan</u>	gav en yrkesutbildning direkt efter primärskolan. Olika linjer på 2-7 år
<u>Sekundärskolan</u>	("Liceo") var en fyraårig allmän fortsättning på primärskolan
<u>Lärarhögskolan</u>	stod öppen för studenter som genomgått sekundärskolan. Antalet studieår var beroende på vilken nivå man blev behörig att undervisa på
<u>Preparatorio</u>	var en tvåårig linjeindlad skolform som utgjorde en förberedelse för universitetstudier
<u>Universitetet</u>	är linjeindelad (utan möjlighet att läsa "enstaka kurser" på samma sätt som i Sverige). Utbildningar mellan fyra och tio år.

Det första främmande språk som eleverna fick lära sig var franska. I sekundärskolan läste eleverna franska under alla fyra åren, men engelska endast under de två sista. Detta förhållande har samband med att det uruguayanska skolväsendet i många avseenden är modellerat efter det franska. Den begränsade omfattningen av engelskundervisningen på sekundär- och högre nivåer, jämte frånvaron av kurslitteratur på engelska på de flesta högskolelinjer (på juridiklinjen läste man mer kurslitteratur på italienska än på engelska), har medfört att de flesta uruguayanska högskolestudenter från denna tid endast har rudimentära kunskaper i det engelska språket.

I stort sett alla behöriga sökande till de olika skolformerna blev antagna som elever. På lärarhögskolan krävdes att man klarade ett intagningsprov eller att man hade ett visst betyg från sekundärnivån. En viss begränsning av antalet studerande på de mest populära linjerna vid universitetet tillämpades dock tidvis under den nämnda perioden.

Förutom de statliga skolorna finns i Uruguay olika typer av privata skolor och institut. På primär- och sekundärnivå finns privatskolor som i allmänhet har en kristen inriktning. Även ett privat kristet universitet finns. Bland de högre samhällsskikten i Uruguay anses det som en merit att ha gått i vissa av dessa skolor.

För kompletterande utbildning på kvällstid har det funnits ett rikt utbud av privata skolor i Uruguay. Många studenter har förbättrat sina språkkunskaper genom att gå kvällskurser på något av de olika privata språkinstituten. Yrkesinriktade kurser i exempelvis kontors- och dataämnen har också erbjudits av privata skolor.

Under diktaturåren, då spärrar infördes på högskolelinjerna i form av krävande inträdesprov, var det vanligt att man på privata institut förberedde sig inför dessa.

b) Bildning och utbildning i Uruguay

Synen på utbildning i Uruguay är bland breda grupper av befolkningen präglad av en uppskattning av den borgerliga europeiska bildningstradition som stammar från upplysningstiden. En "bred" och "kultiverad" utbildning skattas högt och ger prestige. Den utveckling som kan iakttas i nära nog alla industrialiserade länder, att utbildningen blir mer anpassad till arbetsmarknadens krav på specialiserade och "smala" kunskaper för specifika yrkesroller, förefaller inte att ha varit lika accentuerad i Uruguay som t ex i Sverige. "Utbildning" är ett begrepp som fortfarande bland breda grupper i Uruguay förknippas intimt med förvärvandet av den lärdom som ackumulerats under sekler av europeiskt och latinamerikanskt idéliv i dess traditionella discipliner, som historia, filosofi och samhällslära, och därtill med kännedom om utvecklingen inom musik, konst och litteratur. Denna syn på kunskap återspeglas av innehållet i de olika skolornas kursplaner. Bland annat kan nämnas att även på yrkesskolan läser eleverna humanistiska ämnen, samtidigt som

de får en gedigen yrkesutbildning. Snickerilinjén, exempelvis, är sjuårig och bland de ämnen man läser finns historia, rättslära och filosofi.

I en sociokulturell kontext som den uruguayiska, där informella "kontakter" ofta är avgörande för tillträde till positioner inom yrkeslivet, och där arbetsdelningen inte är lika långt driven som i vissa högindustrialiserade samhällen, innebär den "breda" utbildningen att individen står redo inför de olika och svårförutsägbara möjligheter till anställningar som kan öppna sig för henne/honom. En specialisering ses som negativ då den binder upp en person till endast ett yrkesområde. I samhällen med ett utpräglat meritokratiskt system för tillsättande av positioner inom yrkeslivet är förhållandena annorlunda. Där är det just specialiseringen som gör att en individ har möjlighet att bli välmeriterad inom ett bestämt fack och få god möjlighet till anställning. Den funktion som den "breda" utbildningen fyller i ett tillsättningssystem genom "kontakter" är främst att vara en markör av sociokulturell tillhörighet. Den "breda" och långa utbildningen är tecknet på att en person är "en av oss" i de högre samhällsskikten, dels genom att personen därigenom visar att han har befunnit sig i sådana ekonomiska omständigheter att han har kunnat investera ett anseeligt "kapital" i sin utbildning, dels genom att han har tillgodogjort sig de kulturella innebörder som är karaktäristiska och exklusiva för dessa skikt.

Denna funktion av utbildning speglas av de uruguayiska studenternas val av utbildningsvägar på högskolan. Tabell 1 visar antalet studenter vid olika kategorier av utbildningslinjer vid Montevideos Universitet 1965, det vill säga vid en tidpunkt då många av de uruguayare som sedermera kom som flyktingar till Sverige stod i begrepp att inom kort påbörja högskoleutbildning.

Tabell 1

Studenter vid olika kategorier av utbildningslinjer vid Montevideos Universitet år 1965 1).

Ämnen	Antal stud.	%
Medicin	5 320	31,3
Juridik	4 730	27,9
Ekonomi	2 574	15,3
Arkitektur/konst	1 664	9,8
Agronomi/veterinärmedicin	1 162	6,8
Humaniora/naturvetenskap	954	5,6
Ingenjörsvetenskap	570	3,3
Totalt	16 974	100,0

Det kanske mest slående med siffrorna är att de visar att endast ca 10 % av högskolestudenterna läste på en linje som gav utbildning direkt relaterad till landets basnäringar som lantbruk och industri.

Medicinlinjen var vid denna tid den populäraste. Detta trots att den rymmer den längsta högskoleutbildningen i Uruguay: den tioåriga läkarutbildningen (inom parentes kan nämnas att Uruguay har fler läkare per invånare än vad Sverige har). Läkare har i Uruguay liksom i Sverige en hög social status.

Den juridiska linjen var den näst mest populära. Linjen ger en allmänt gångbar merit för många högstatusyrken och är också en bra grund för en politisk karriär. Om man inte efter examen utövar advokatycket har man chans att exempelvis få arbete inom statsförvaltningen. Bland de många politiskt engagerade studenterna på slutet av 1960-talet och början av 1970-talet föll det sig naturligt att börja på den linje som politiskt intresserade studenter av hävd gått.

1) Statistical Abstracts on Latin America, vol. 17, sid 131. UCLA Latin American Center Publications. Los Angeles 1976.

På linjen läser man också flera av de ämnen som bland radikala studenter är populära, som sociologi, statskunskap och filosofi.

c) Befolkningens utbildningsnivå

Synen på utbildning i Uruguay har i samverkan med landets förut goda ekonomi och liberala skolpolitik gett befolkningen en av de högsta utbildningsnivåerna i Latinamerika, se tabell 2.

Tabell 2

Utbildningsnivån i några latinamerikanska länder. Procent av befolkningen över 25 år 1).

Högsta ernådda nivå:

	Ingen skola	Påbörjad primärskola	Slutförd primärskola	Påbörjad sekundärskola	Högskoleutbildning
Uruguay	9,9	36,7	29,6	17,4	6,3
Argentina	8,3	41,8	30,6	7,8	4,0
Brasilien	42,6	26,7	19,4	9,6	2,0
Paraguay	19,6	57,7	10,3	10,3	2,1
Peru	33,9	31,5	16,3	14,4	3,9

Utbildningen är dock ojämnt fördelad mellan befolkningens socioekonomiska skikt. Trots att primärskolan sedan länge är obligatorisk och avgiftsfri har det varit vanligt att barn från fattiga familjer gått bara några år i skolan, om de alls har gått där. I stället har de ofta hjälpt till med familjens försörjning. Detta har varit särskilt vanligt

1) Källa: Statistical Abstracts on Latin America, vol 20, sid 126-7. UCLA Latin American Center Publications. Los Angeles. 1980. Siffrorna gäller år mellan 1970 och 1975. Primärskolan var sexårig i Uruguay, Paraguay och Peru. Argentina hade sjuårig och Brasilien åttaårig primärskola vid de aktuella tidpunkterna.

bland den fattiga landsbygdsbefolkningen, och gäller i synnerhet den äldre generationen.

Detta förhållande återspeglas av hur analfabeter är fördelade bland befolkningen. Även om andelen analfabeter bland befolkningen är en av de lägsta i Latinamerika var 8,8 % av befolkningen inte läskunnig år 1963. För Montevideos befolkning var dock siffran lägre: 5 %, och i åldrarna under 24 år var endast 2,4 % analfabeter 1).

Familjens ekonomiska ställning är således en viktig faktor när det gäller vilka som kan skaffa sig högre skolutbildning i Uruguay. Något studiemedelssystem liknande det i Sverige finns inte, och det är mycket vanligt att studenter får ekonomiskt stöd från sina föräldrar under studietiden. Detta underlättas i Uruguay av att det är vanligt att ungdomar bor kvar hos sina föräldrar tills de bildar egen familj. Men många uruguayanska studenter kompletterar också det ekonomiska stödet från föräldrarna och ersätter det i en del fall helt med inkomster från eget arbete. Ungdomar från arbetarklassen eller lägre medelklass har ofta fått lita helt eller delvis till egna ekonomiska resurser. Kombinationen av arbete och studier underlättas av förekomsten av kvällsundervisning på både sekundär- och högskolenivå samt av att undervisningen på de flesta av högskolans linjer är upplagd i en serie successiva steg som i viss mån kan tenteras av i studentens egen takt. Det förefaller som om det är relativt få uruguayanska studenter som tenterat av kurserna i den föreskrivna ideala takten, delvis beroende på att många arbetat vid sidan av studierna.

Men även om det finns åtskilliga exempel på hur personer från arbetarfamiljer genom föräldrarnas uppooffringar och eget arbete kunnat skaffa sig en högskoleexamen måste det understrykas att utbildning i Uruguay, som i de flesta andra länder, är en klassfråga. Högskolestudenterna kommer i

1) Uruguaybulletinen nr 13, 1979.

mycket hög utsträckning från de sociala mellan- och övre skikt, bland vilka det ses som en självklarhet för ungdomar att skaffa sig en högre utbildning.

Mellan män och kvinnor i Uruguay finns det enligt statistiska uppgifter praktiskt taget ingen skillnad i utbildningsnivå 1).

d) Skolväsendet under militärdiktaturen

Efter militärens maktövertagande i Uruguay har det statliga utbildningsväsendet omorganiserats flera gånger 2). Bland de mer övergripande strukturella förändringarna kan nämnas att en nioårig grundskola numera är obligatorisk, samt att "Preparatorio" har omformats till en treårig linjeindeld gymnasieskola.

Ett genomgående tema i militärregimens utbildningspolitik var att anpassa skolsystemet till det som man uppfattade vara näringslivets behov. Bland annat ersatte engelskan franskan som det dominerande främmande språket i skolorna, och spärrar och intagningsprov infördes på högskolelinjerna. Vidare kan nämnas att föreläsningstiderna vid universitetet ändrades så att de elever som försörjde sig genom att arbeta vid sidan av studierna fick svårare att göra detta. Denna ändring var ett uttryck för myndigheternas bristande intresse att göra högskoleutbildning lättillgänglig för andra studenter än de från högre samhällsskikt.

- 1) Statistical Abstracts on Latin America, vol. 20, sid 127. UCLA Latin American Center Publications. Los Angeles. 1980.
- 2) De flesta faktauppgifter i denna avdelning är hämtade från Uruguaybulletinen nr 13, 1979.

Militärregimen prioriterade utbildningssektorn lågt jämfört med andra statsutgifter. Efter maktövertagandet minskade utgifterna för utbildningsväsendet från att ha utgjort 24 % av statsbudgeten i början på 1970-talet till att omfatta 17 % fem år senare. Samtidigt ökade utgifterna för polis och militär från 14 till 26 %. Särskilt hårt drabbades universitetet av dessa nedskärningar. Högskolans del av statsbudgeten minskade från 9 % år 1972 till 3 % i slutet på 1970-talet.

Jämte ekonomiska nedskärningar drabbades skolväsendet av en åderlåtning av lärarkårens mest välutbildade generation. I samband med militärens maktövertagande avskedades och fängslades ett stort antal lärare. Andra drevs i landsflykt. Över 2 000 lärare på primär- och sekundärnivå beräknas ha blivit avskedade eller tvingade att lämna sina tjänster mellan 1973 och 1976. På högskolenivå beräknas över 1 000 professorer, assistenter och forskare fängslats eller lämnat landet vid slutet av 1970-talet, bl a den 72-årige rektorn för Tekniska Högskolan som arresterades i samband med militärkuppen och hölls fängslad i 1,5 år, en professor i juridik som arresterades 1975 och sedan dess är "försvunnen" etc. Bland de återverkningar som dessa förföljelser hade på universitetsinstitutionerna kan nämnas att av de 389 tjänsterna vid Tekniska Högskolan var 359 vakanta i juli 1975. Vid samma tidpunkt var 45 % av tjänsterna vid arkitekturskolan och 56 % av tjänsterna vid kemiska institutionen också vakanta.

De personer som i de fängslades och landsflyktigas ställe sattes att leda skolväsendet var ofta mindre kompetenta och hade inte sällan en trångsynt inställning till utbildningsfrågor. Som exempel kan nämnas den av militären tillsatte rektorn för Agronomhögskolan som menade att "forskningen skall stoppas för den hindrar undervisningen", varpå Paysandús experimentcenter, där genetisk forskning med får bedrivits under 15 år, stängdes. När armén tog över centret åt soldaterna upp fåren.

Ären närmast före och efter militärens maktövertagande karakteriseras av oroligheter på sekundär- och högskolorna. Så här sammanfattar en av de intervjuade uruguayarna studiensituationen under 1970-talets första hälft:

"För hela min generation kan man säga att den politiska situationen i landet påverkade oss när det gäller studier. De flesta kunde inte studera på riktigt. Och det handlar inte bara om dom som var politiskt aktiva utan om alla. Vi kunde inte studera, det var problem, skolor stängdes, det var demonstrationer, strejker. Det var en explosiv situation, man kunde inte studera."

Det allmänna utbildningsväsendets tillstånd under diktaturåren medförde att privatskolorna under denna tid kom att spela en ny roll. Det privata universitetet, vars verksamhet innan militärens maktövertagande var tämligen ringa, blommade upp. Undervisningen var inte så enkelriktad och censurerad som på det allmänna universitetet, och stördes inte i lika hög grad som på detta av lärarbrist och oroligheter. Denna skillnad förelåg även mellan privata och allmänna skolor på primär- och sekundärnivå. En hel del föräldrar (däribland åtskilliga radikalt sinnade) valde därför att under diktaturåren sända sina barn till en privatskola för att de skulle få bättre fungerande och i föräldrarnas tycke mer objektiv undervisning.

III DEN URUGUAYSKA FLYKTINGSTRÖMMEN TILL SVERIGE

1 Omfattning och skeden

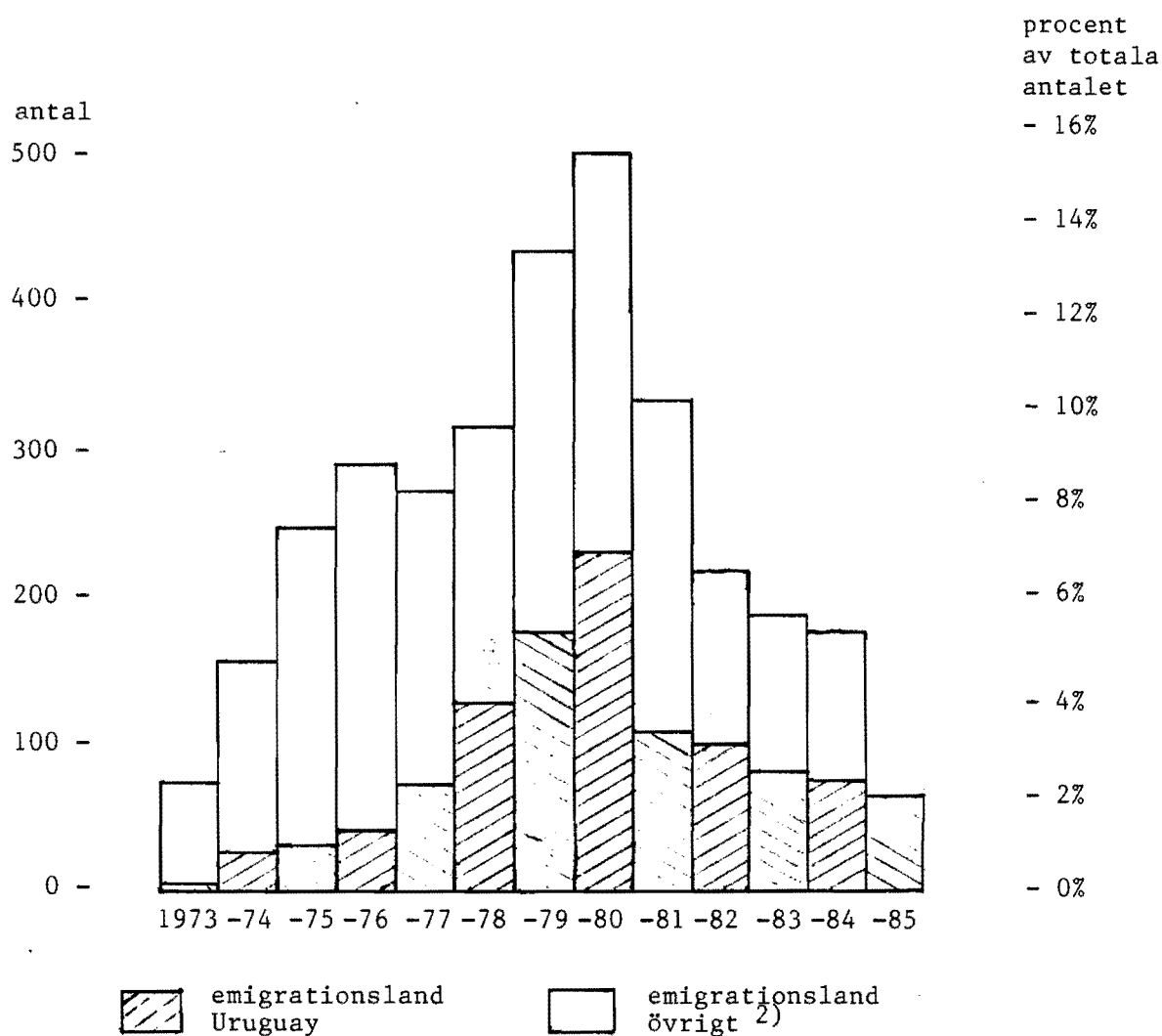
Då armén i Uruguay år 1972 fick fria händer att slå ner vänsteroppositionen i landet, och det "interna krigstillståndet" proklamerades, inleddes på allvar den stora flyktingström ut ur landet som omfattade 100 000-tals uruguayare. Militärregimens förföljelse och förtryck drabbade alla som i ord eller handling motsatte sig diktaturen. Vänsteraktivister, studenter, fackföreningsanslutna, präster, liberala politiker - alla löpte de risken att fängslas om de verkade för en återgång till demokrati.

Man kan dock urskilja att militärerna under olika tidsperioder koncentrerat sitt förtryck på vissa kategorier av oppositionella. De som hårdast drabbades mellan 1972 och 1975 var medlemmar och sympatisörer till Tupamarosrörelsen (MNL), den rörelse som förde en väpnad kamp mot diktaturen. 1975 hade armén tillintetgjort Tupamarosrörelsen i Uruguay och anhängare till Kommunistpartiet blev då de främsta föremålen för förföljelse. När de ledande personerna i detta parti fördrivits ur landet eller fängslats blir under de sista åren av 1970-talet och i början på 1980-talet fackföreningsfolk och politiska aktivister på basplanet de som står i fokus för militärens repression.

Under hela denna tid av förtryck, 1972--1984, lämnar människor Uruguay på grund av de politiska förföljelserna, och cirka 3 000 av dem kommer till Sverige. Som förut nämnts pågick en stor utvandring från Uruguay av ekonomiska skäl under diktaturåren. Denna riktade sig främst till Argentina och Brasilien. De uruguayare som kommit till Sverige är av allt att döma så gott som alla politiska flyktingar och deras familjemedlemmar.

Diagram 1 (följande sida) visar hur flyktingströmmen från Uruguay fördelar sig över den aktulla tidsperioden.

Diagram 1. Immigranter till Sverige med uruguayiskt medborgarskap, efter emigrationsland, 1973-85 1).

1) Källor: Befolkningsförändringar, 1982; samt Statistiska Meddelanden, serie Be, "Inrikes och Utrikes Flyttningar", 1973-85; Sveriges Officiella Statistik. Statistiska Centralbyrån. Stockholm.

I bilaga 2 återfinns diagrammets information i tabellform.

2) "Emigrationsland övrigt" avser i de flesta fall Chile, Argentina eller Brasilien.

Immigrationen av uruguayiska medborgare före år 1973 uppgår till några enstaka personer per år. Vid årsskiftet 1984/1985 var det totala antalet personer med uruguayisk härkomst i Sverige 2 900 1). Att denna siffra är lägre än det sammanlagda antalet till Sverige anlända uruguayare fram till denna tidpunkt (3 249 personer) förklaras med att en del av de anlända har rest vidare till andra länder eller återvänt till Uruguay (204 personer under perioden 1974--1982) 2). Några har också avlidit i Sverige.

Under olika tidsperioder har uruguayiska flyktingar kommit till Sverige på skilda vägar.

1973: via Chile

De första uruguayiska flyktingarna kom till Sverige via Chile. Då förföljelserna av oppositionella i Uruguay på allvar tog sin början 1972 var Chile ett vanligt tillflyktsland. Den socialistiska Allenderegimen gav de uruguayiska landsflyktiga en fristad, och den politiska utvecklingen i landet väckte intresse och sympati bland radikala uruguayare. I samband med militärkuppen i september 1973 i Chile inleddes en förföljelse av de uruguayiska flyktingarna. De flesta tog sig vidare till Argentina, men en del fängslades i Chile. Genom den svenska ambassaden i Santiago gavs ett hundratal av dessa uruguayiska fångar möjligheten att få politisk asyl i Sverige. Omkring 50 av dessa anlände till Göteborg i början av 1974 efter att ha tillbringat några månader i flyktingförläggningar i Sverige.

1) Folkmängd 1984. Del 3. Sveriges Officiella Statistik. Statistiska Centralbyrån. Stockholm 1985.

2) von Seth, C F: Latinamerikaner i exil - en kluven tillvaro, sid 8. Statens Invandrarverk 1983.

1974--1978: via Argentina

Argentina var fram till 1976 det vanligaste tillflyktslandet för uruguayare som tvingades lämna hemlandet. Argentina gränsar till Uruguay och ländernas kultur och samhällsliv är tämligen likartade. När presidenten Juan Peron avled i juli 1974 och efterträddes av sin maka Isabel skedde en kraftig högervridning av den argentinska politiken. Myndigheterna inledde ett samarbete med militärregimen i Uruguay i avsikt att omöjliggöra för uruguayare, som i sitt hemland efterlysts för politiska "brott", att vistas i Argentina. Situationen för de uruguayska flyktingarna blev mer och mer hotande för att efter den argentinska militärkuppen 1976 bli outhärdlig. Paramilitära grupper hotade och trakasserade flyktingarna, en del av dem kidnappades och försvann spårlöst.

När förföljelser började drabba de uruguayska flyktingarna också i Argentina fanns det få möjligheter för dem att finna en fristad i Latinamerika. Flertalet länder var militärdiktaturer, och de som inte var det hade en mycket restriktiv inställning till mottagande av politiska flyktingar. För många uruguayare var den enda vägen ut ur den hotande situationen att lämna Latinamerika. De uruguayare som kom till Sverige från Argentina anlände nästan alla genom FNs flyktingkommissions försorg. Kommissionen bekostade färden till Sverige och något pass behövdes inte för utresan. De flyktingar som anmälde sig till kommissionen fick i allmänhet ange tre önskvärda alternativ bland de mottagarländer som för tillfället var aktuella. Kommissionen undersökte sedan huruvida mottagandet kunde ske. Då många av uruguayarna fruktade för sina liv i Argentina accepterade man i allmänhet det land som svarade först - vilket Sverige ofta gjorde. Kommissionens arbete i Argentina hade från 1976 stora svårigheter att fungera på grund av att argentinsk militär och fascistiska grupper bevakade lokalerna och trakasserade de flyktingar som sökte sig dit.

1976--1984: via Brasilien

På grund av den svåra situationen i Argentina började förföljda uruguayare omkring 1976 i ökad utsträckning bege sig till Brasilien. Landet var visserligen en militärdiktatur men myndigheterna lämnade uruguayarna något sånär i fred. Det var dock mycket svårt att få uppehållstillstånd längre än turistviseringens tre månader, och utan uppehållstillstånd fick man inget arbete och kunde således inte försörja sig.

För många uruguayare var Brasilien bara första steget mot en exil i andra länder. De sökte sig till FNs flyktingkommissions kontor i Sao Paulo för att få hjälp att lämna Brasilien. Det är via Brasilien som flertalet uruguayanska flyktingar under 1970-talets senare år och 1980-talets första år kommer till Sverige.

Övriga vägar

Mellan 1977 och 1983 släppte militärregimen i Uruguay politiska fångar på villkor att de lämnade landet omedelbart. Fångar kördes direkt från fängelser till flygplatsen där de sattes på flygplan till länder som var beredda att ta emot dem. Ett hundratal 1) av dessa togs emot av Sverige. Andra politiska fångar, som avtjänat sina straff och släppts fria till ett liv förmörkat av ständiga trakasserier och hot från regimens sida, valde att lämna landet och kunde ibland resa direkt från Uruguay till Sverige. Den relativa ökningen av från Uruguay direktanlända personer, som kan urskiljas ur diagram 1 för åren 1978--1983 är förmodligen att hänföra delvis till dessa frisläppta fångar.

De uruguayanska flyktingar som kom till Sverige på de ovan angivna vägarna var till största delen "kvotflyktingar". De hade genom FNs flyktingkommissariats förmedling

1) von Seth, C F: Latinamerikaner i exil - en kluven tillvaro. sid 4. Statens Invandrarverk 1983.

eller genom svenska myndigheters försorg kommit till Sverige inom ramen för den flyktingkvot som regeringen för varje år fastställer.

Ett mindre antal uruguayare, ca 20 % under perioden 1977--1982¹⁾, har kommit till Sverige som "spontanflyktingar", d v s de har på egen hand tagit sig till Sverige och här anfört sina skäl för att få politisk asyl. Några av dessa har kommit direkt till Sverige från latinamerikanska länder, medan andra har kommit via andra länder under omständigheter vars känsliga natur gör att de här inte närmare kommenteras.

Det kan nämnas att den uruguayiska flyktinggruppen i Sverige och de i andra europeiska länder, som Spanien och Frankrike, ser något olika ut. Till de sistnämnda länderna kom en hel del uruguayare som genom sin yrkesmässiga ställning, t ex universitetslärare, arkitekter och journalister, hade kontakter i utlandet samt pengar nog att bekosta resan över Atlanten och därför i viss mån kunde välja tillflyktsland. De som kom till Sverige var oftast personer utan valmöjlighet. De saknade både pengar och resedokument och var hänvisade till FNs flyktingkommission för att kunna lämna Latinamerika. Denna skillnad gav upphov till att det i relativa tal anlände fler uruguayiska flyktingar med en akademisk yrkesbakgrund till exempelvis Spanien och Frankrike än till Sverige.

2 Åldersmässig sammansättning

Den uruguayiska flyktingströmmen till Sverige dominerades under dess första år kraftigt av unga människor, i många fall unga par med små barn. Med tiden ändrades samman-

1) von Seth, C F: Latinamerikaner i exil - en kluven tillvaro, sid 7. Statens Invandrarverk 1985.

sättningen av de anländande uruguayarna mot en jämnare fördelning mellan åldrarna, dock utan att komma att motsvara ålderssammansättningen av Uruguays befolkning, se tabell 3.

Tabell 3

Åldersfördelning av till Sverige anlända uruguayiska medborgare över 19 år, årsvis, samt av Uruguays hela befolkning över 19 år, år 1980. Procent. 1)

År	Alder 20-29	30-39	40-49	50-
1973/1974 2)	53,3	33,0	9,3	4,4
1977 3)	42,3	37,8	11,2	8,7
1979	41,7	34,1	11,3	12,9
1980	41,8	35,2	11,8	11,2
1981	28,5	39,7	14,0	17,8
1982	33,8	38,9	11,5	15,8
1983	32,2	34,8	13,0	20,0
1984	26,1	40,0	12,2	21,7
Uruguays befolkning 1980	22,4	18,9	18,7	40,0

- 1) Källor: Folkmängd 1974, 1976, 1977; Befolkningsförändringar 1979--1984, Sveriges Officiella Statistik. Statistiska Centralbyrån. Stockholm; samt Demographic Yearbook vol 35, United Nations, New York 1983.
- 2) Uruguayiska medborgare i Sverige 1974-12-31. I dessa siffror kan ingå ett fåtal personer som anlände till Sverige före 1973.
- 3) Uppskattade siffror framtagna utifrån differensen mellan åldersfördelningen hos uruguayiska medborgare i Sverige 1976-12-31 och 1977-12-31. För att siffrorna är rimliga talar att endast sex uruguayare blev svenska medborgare det aktuella året samt att differensen mellan årsskiptena är 268 personer, vilket väl motsvarar antalet immigranter med uruguayiskt medborgarskap år 1977, nämligen 269 personer.

Förändringen av de uruguayanska flyktingarnas ålderssammansättning under den aktuella tidsperioden hänger till viss del samman med att den uruguayanska militärens förföljelser koncentrerades på olika grupper bland befolkningen vid skilda tider. Som vi tidigare nämnt var det Tupamarosrörelsen som drabbades hårdast av repressionen under första hälften av 1970-talet, och dess anhängare var i stor utsträckning unga studenter och akademiker. Mot slutet av 1970-talet och början av 1980-talet drabbades Kommunistpartiet hårdast och även arbetarrörelsens bas förföljdes i ökad omfattning. De människor som då tvingades lämna Uruguay hade en jämnare åldersfördelning.

Men man kan också förmoda att det i viss utsträckning är personer ur samma politiskt aktiva generation som anländer till Sverige men vid olika tidpunkter - de som anländer senare har hunnit bli äldre.

3 Fördelning på kön

Bland de uruguayare som anlände till Sverige 1973 och 1974 fanns markant fler män än kvinnor, utan tvekan beroende på att fler män än kvinnor var involverade i den politiska aktivitet som ledde till landsflykt. Det manliga överskottet minskar med åren för att under vissa år på 1980-talet vändas till en överskott för kvinnor, se tabell 4 (följande sida).

Tabell 4

Procentuell fördelning mellan män och kvinnor bland till Sverige anlända uruguayanska medborgare, årsvis, bland personer med uruguayiskt ursprung i Sverige den 31 december 1985, samt hos Uruguays totala befolkning 1980 1).

<u>År</u>	<u>Procent män</u>	<u>Procent kvinnor</u>
1973/1974 2)	60	40
1977 3)	56	44
1979	54	46
1980	43	57
1981	47	53
1982	47	53
1983	44	56
1984	53	47
Totalt riket 85-12-31	51,9	48,1
Uruguays befolkning 1980	49,3	50,7

Överskottet av kvinnor 1981, 1982 och 1983 ligger främst på åldrarna under 17 och över 65 år, åldersgruppen mellan 18 och 64 år är könsmässigt så gott som jämnt fördelad, och är svår att förklara. Det kan hänga samman med en ökad immigration av så kallade "anknytningsfall", d v s släktingar till personer som tidigare beviljats asyl i Sverige. Bland dessa kan det ha funnits en övervikt av äldre kvinnor och unga flickor som anlänt till Sverige för att förena sig med sina familjer. Detta är dock en hypotes.

4 Familjeförhållanden

Merparten av uruguayarna har kommit till Sverige med sina familjer. En sammanställning av immigrationsstatistiken för åren 1979--1982 visar att av de 977 uruguayare som

1) Källor: Ibid.

2) Se not 2, tabell 3

3) Se not 3, tabell 3

anlände till Sverige under denna period var 66 % gifta och 34 % ogifta 1). Därutöver lär en del ha sambott och haft barn utan att vara gifta.

5 Social sammansättning

Den uruguayanska flyktinggruppen i Sverige domineras av allt att döma av personer med en mellanskiktsbakgrund, d v s deras föräldrar eller de själva har varit lärare, småföretagare, tjänstemän, kulturarbetare, läkare, advokater, ingenjörer etc. Den sociala sammansättningen hos de uruguayare som anlände 1973--1976, jämfört med den hos de senare anlända, framstår som något olika. Orsaken är densamma som nämndes gällande olikheter i åldersfördelning. De som tidigt tvingades lämna Uruguay var ofta anhängare till Tupamarorörelsen, vilken var dominerad av personer med mellanskiktsbakgrund, medan det bland dem som senare lämnade Uruguay i något större utsträckning fanns personer från arbetarrörelsens bas; arbetare inom industri, handel och servicenäringer.

Några av de uruguayare som intervjuats i denna studie hävdar att ytterligare faktorer kan ha orsakat skillnaden i den sociala sammansättningen bland de till Sverige anländande uruguayanska flyktingarna under olika tidsperioder. De menar att den svåra ekonomiska situationen för grupper ur det sociala basskiktet från och med cirka 1979 medförde att vissa personer sökte en utväg ur fattigdomen genom att via FNs flyktingkommission i Brasilien lämna Latinamerika. Dessa personer skulle således ha kommit till Sverige p g a en önskan om högre levnadsstandard snarare än p g a politisk förföljelse. Andra intervjuade uruguayare tillbakavisar dessa uppgifter, och ytterligare andra menar att det var

1) Befolkningsförändringar, 1979, 1982, Sveriges Officiella Statistik. Statistiska Centralbyrån, Stockholm.

frågan om en kombination av politisk förföljelse och en ohållbar ekonomisk situation; det politiska engagemanget ledde för många uruguayare till att de blev arbetslösa p g a "svartlistning", vilket i sin tur ledde till ekonomiska svårigheter.

6 Utbildningsbakgrund

Dominansen av unga personer med tillhörighet i sociala mellanskikt bland uruguayarna i Sverige och i Göteborg speglas av deras utbildnings- och yrkesbakgrund. Många har påbörjat studier på högskolan i Uruguay, men få har avslutat dem då de fick sina studieplaner grusade av den politiska utvecklingen i landet. Enligt den veterligen enda kvantitativa undersökning som gjorts om uruguayska flyktingar i Göteborg 1) hade två tredjedelar av de vuxna uruguayska medborgare, som var bosatta i Göteborg år 1979, studerat vid universitetet i Montevideo, och ungefär hälften hade en ofullständig utbildning vid högskola i Uruguay. Dessa siffror är dock inte helt tillförlitliga p g a en hög bortfallsfrekvens i den enkätundersökning som ligger till grund för dem men de bekräftar det allmänna intryck som personer i flyktinggruppen, eller med erfarenhet av den, har om utbildningsnivån. Av undersökningen framgår också att ca 50 % av de högskolestuderande haft en humanistisk inriktning på studierna i Uruguay. Denna siffra är av allt att döma rättvisande.

1) Banega, C, & Claesson, A: Uruguayanska politiska flyktingar i Göteborg. Göteborgs Universitet, Sociologiska Institutionen. Göteborg 1980. Duplikat.

7 Spridning i Sverige

Merparten av de uruguayanska flyktingarna, enligt en enkätundersökning i Göteborg 75 % av dem 1), kom från huvudstaden Montevideo. Även om Sveriges storstäder kunde upplevas som tämligen provinsiala jämfört med Montevideo, har uruguayare i Sverige i hög utsträckning önskat förbli storstadsbor, se tabell 5.

Tabell 5

Uruguayanska medborgare efter bosättningsorter i Sverige, den 31 december 1982, Procent. 2)

Storstockholm	33
Storgöteborg	19
Stormalmö	21
Övriga riket	27

- 1) Banega, C, & Claesson, A: Uruguayanska politiska flyktingar i Göteborg. Göteborgs Universitet, Sociologiska Institutionen, Göteborg 1980. Duplikat.
- 2) Statistisk Årsbok Göteborg, 1983. Göteborgs Stadskansli. Göteborg 1983. Observera att tabellen endast gäller "uruguayanska medborgare". Från svenska myndigheters sida upphör en uruguayansk medborgare att räknas som sådan om personen ifråga erhåller svenskt medborgarskap. Från de uruguayanska myndigheternas sida räknas personen dock fortfarande som uruguayansk medborgare. Personen själv kan således säga sig ha dubbelt medborgarskap. Då den ovanstående tabellen utgår från de svenska myndigheternas definition av medborgarskapet, innefattar den därför inte alla de uruguayare som erhållit svenskt medborgarskap (för uppgifter gällande antalet uruguayare som årsvis erhållit svenskt medborgarskap, se bilaga 2). Det kan dock antagas att den relativa fördelningen mellan boendeorter i Sverige är ungefär lika för uruguayare med respektive utan svenskt medborgarskap.

IV URUGUAYARE I GÖTEBORG - ANTAL, BOSÄTTNING OCH SOCIALT LIV

1 Antal

Årsskiftet 1983/1984 fanns 634 personer med uruguayiskt ursprung i Göteborg. Därav var 384 uruguayiska medborgare, 200 svenska medborgare födda i Uruguay och 50 svenska medborgare födda i Sverige med båda föräldrarna födda i Uruguay 1).

Relevanta statistiska uppgifter gällande antalet uruguayare årsvis eller åldersfördelning för Göteborg har inte gått att få fram inom ramen för denna studie. Det kan dock förmodas att förhållandena i Göteborg i huvudsak motsvarar de för riket.

2 Bosättning i Göteborg

De första uruguayiska flyktingarna, som anlände från Chile 1973, hade inga personliga kontakter i Sverige. De skäl för att bosätta sig i just Göteborg som några av dem erinrat sig att de hade är: "en storstad", "en hamnstad som Montevideo", "en arbetarstad". Då, liksom senare, var det vanligt att personer och familjer som knutit vänskapsband i svenska flyktingförläggningar, eller kände varandra från Latinamerika och var med i samma politiska organisation, höll ihop och flyttade i grupp till en viss ort.

Av de uruguayare som anlönt till Göteborg efter 1973 har så gott som alla valt att bosätta sig i staden helt eller delvis därför att de där har haft personliga kontakter i form av vänner eller släktingar. För de flesta har det

1) Källa: Utländska medborgare och personer med utländsk bakgrund i Göteborg 1983/84. Göteborgs Stadskansli. Göteborg 1984. Duplikat.

också varit väsentligt att det i Göteborg, liksom i Sveriges andra storstäder, har funnits en "uruguayansk koloni" med de möjligheter till gemenskap med landsmän som en sådan innebär.

Andra orsaker till att enskilda uruguayare valt att bo i just Göteborg har varit en önskan att gå någon speciell utbildning, eller att delta i politisk verksamhet inom uruguayanska organisationer i staden. Vissa uruguayanska politiska sammanslutningar har av organisationsstrategiska skäl målmedvetet sökt styra bosättningen av sina anhängare i Sverige.

Det har dock inte alltid varit lätt för de uruguayanska flyktingar som vistats i mottagningsförläggningarna att få bosätta sig där de önskat. Många av dem berättar att personalen i AMS-förläggningarna försökte övertala dem att bosätta sig på mindre orter, där det var lättare att ordna arbete och bostad, och där lokaliseringsspolitiska betänkan den gjorde det önskvärt för myndigheterna att placera dem. En kvinna berättar att: "Det var lättare att komma från Argentina till Sverige än från Varbergsförläggningen till Göteborg", och hennes ord framstår inte som en överdrift när det gäller mångas erfarenheter.

De som gick med på att flytta till mindre orter kunde lämna förläggningen efter kanske bara två månader, medan de som insisterade på att få bosätta sig i någon av storstäderna kunde bli kvar uppemot ett år i värsta fall. Detta upplevdes av de berörda uruguayarna som en form av utpressning: - Flytta dit vi vill annars får du stanna längre i förläggningen. En del uruguayare som upplevde förläggningssvistelsen som odräglig gick med på att flytta till mindre orter, trots att det inte var det som de önskade, hellre än att bli kvar i förläggningen under ett obestämt antal månader. Många av dessa har sedermera flyttat till storstäderna, där de genom egen försorg ordnat med bostad och arbete. Säg as skall att det även fanns uruguayare som inte hade något emot att flytta till mindre orter, och att en del - när de mer eller mindre motvilligt bosatt sig i sådana - trivdes utmärkt och

förblev bofasta. En relativt stor del av dessa förefaller att ha kommit från arbetarmiljö i Uruguay. I Ronneby bosatte sig t ex en grupp på cirka 15 textilarbetare.

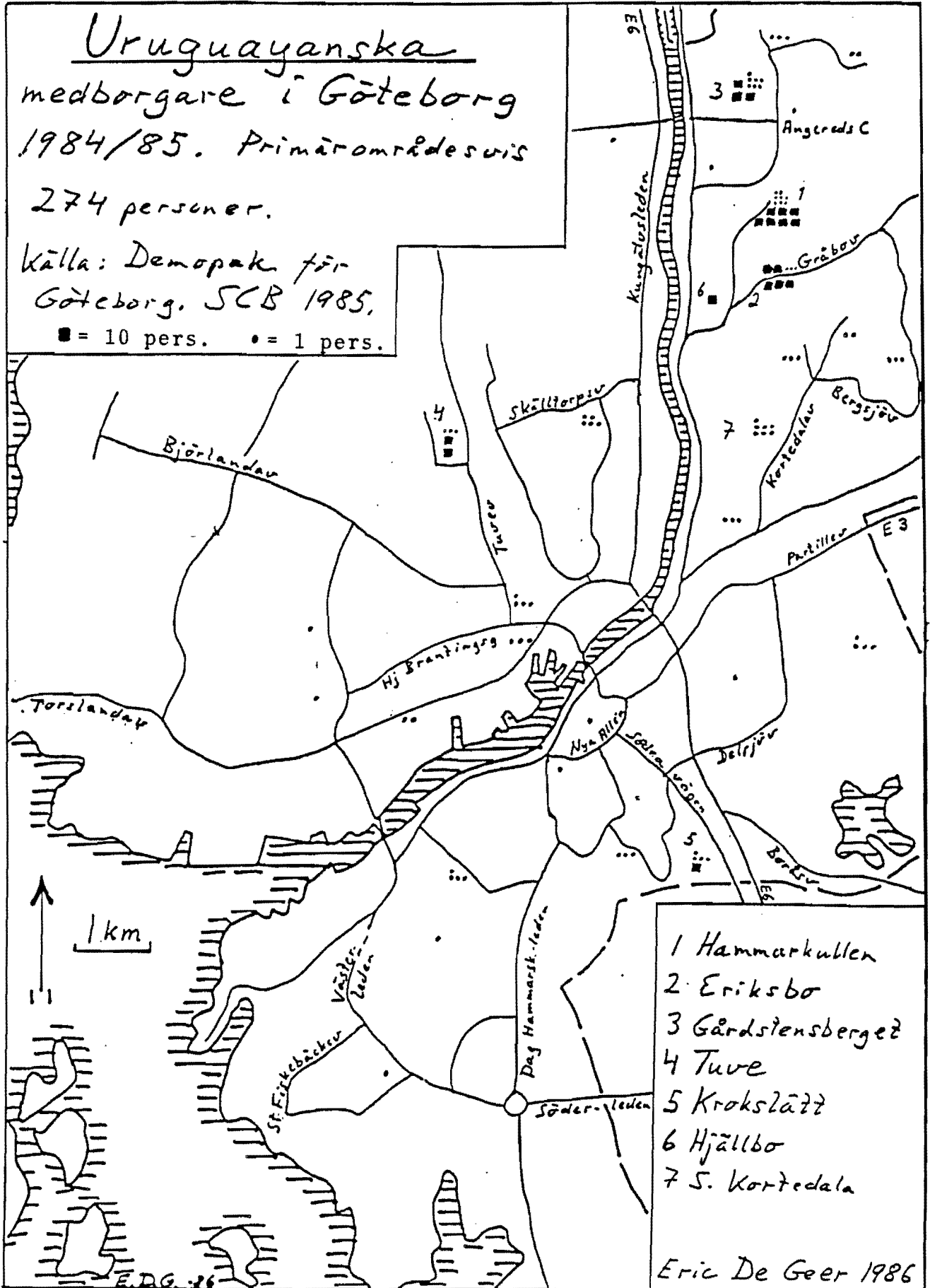
Det skall dock understrykas att inte alla uruguayare hade svårt att få bosätta sig i Göteborg eller andra storstäder, för en del var det inte något problem. Det synes svårt att urskilja något mönster i dessa förhållanden. Förmodligen är de skilda erfarenheterna att hänföra till ett flertal faktorer som varierat över tid och ortvis: Läget på arbetsmarknaden, tillgången på lediga lägenheter och myndigheternas aktuella lokaliseringspolitik. Dessutom har de enskilda AMS-tjänstemännens inställning, och deras samspel med enskilda flyktingar, säkerligen haft sin inverkan.

3 Spridning i Göteborg

Uruguayarna i Göteborg har i stor utsträckning bosatt sig i Angeredsområdet. Karta 2 visar att över hälften av alla uruguayska medborgare i Göteborg vid årsskiftet 1984/1985 var bosatta i Angeredsområdet, koncentrerade till Hjällbo-Eriksbo, Hammarkullen och Gårdsten 1). Utöver detta område kan två mindre ansamlingar av uruguayare urskiljas. Den ena är i Tuve på Hisingen och den andra är i Olofshöjds studentbostäder i Krokslätt. Övriga uruguayare är spridda över staden.

Det skall understrykas att kartan endast visar uruguayska medborgare. De uruguayare som erhållit svenskt medborgarskap (cirka 200) visas således inte. Om de hade funnits med på kartan skulle den visa ett betydligt större antal uruguayare i innerstaden. De tidigt anlända uruguayarna, varav många erhållit svenskt medborgarskap, bor nämligen i

1) Spridningskartan är framtagen av Eric De Geer inom ramen för en studie finansierad av invandrarförvaltningen i Göteborg, med stöd från Centrum för Multietnisk Forskning, Uppsala.

större utsträckning i innerstaden än de senare anlända, bland vilka färre var svenska medborgare vid den tid kartan gäller. Vidare skulle kartan visa jämförelsevis färre personer i Angeredsområdet än i innerstaden om endast vuxna individer räknades. Detta då barnfamiljerna i högre utsträckning bor i Angeredsområdet än i innerstaden. Orsakerna till dessa förhållanden kommer att framgå av den fortsatta diskussionen.

4 Socialt liv

a) "Kolonin"

De uruguayare som kom nyanlända till Göteborg fick ofta sin första bostad i Angeredsområdet. Det har i detta område i stor utsträckning funnits lediga lägenheter, och många av uruguayarna ville också bosätta sig där då de önskade bo i ett område där det fanns många landsmän, och i många fall släktingar eller nära vänner. Tidvis har dock myndigheter i Göteborg, för att undvika "ghettobildning", sökt styra bosättningen av nyanlända latinamerikaner till andra förorter än de i Angeredsområdet. Uruguayare kan indignerat berätta om sina svårigheter att få bostad i området trots att de med egna ögon kunnat konstatera att där fanns ett överflöd av tomma lägenheter.

Allt eftersom fler och fler uruguayare bosatte sig i Angeredsområdet utvecklades där ett intensivt socialt liv dem emellan. Då man ofta har bott inom gångavstånd från sina vänner har det varit lätt att hälsa på hos varandra för att umgås eller hjälpas åt med barnpassning eller andra göromål. Majoriteten har utgjorts av unga barnfamiljer och därmed haft en naturlig intressegemenskap. Man har i det dagliga umgänget talat sitt modersmål, och i Sverige kunnat åter skapa en miniatyr av det förlorade hemlandet: Man är uruguayare omgiven av andra uruguayare med gemensamma grundvärderingar och en gemensam kultur. Man har också haft en gemensam historia av politisk aktivitet, exil, förlust av anhöriga och vänner, i många fall också av fängelsevistelse

och tortyr - smärtsamma upplevelser som kanske aldrig fullt kan förstås av utomstående och som svetsar samman de som delar dem. Sina närmaste vänner har man funnit inom en trängre krets av landsmän med vilka man haft mer gemensamt; medlemskap i samma politiska organisation, att man suttit fängslad tillsammans i Uruguay, att man bott i samma stadsdel eller gått i samma skola i Montevideo, eller helt enkelt att man trivts tillsammans.

Många uruguayare har ägnat sig åt intensiv politisk aktivitet i de olika exilorganisationerna, och har däri funnit gemenskap samt en kontinuitet med det liv man levt i Uruguay. De har också på så sätt fyllt livet i exil med en mening; att tiden inte är bortkastad när den ägnas åt att söka förändra situationen i hemlandet. De olika politiska grupperingarna kan också sägas ha bidragit till det scenario som återskapade delar av ett Uruguay i miniatyr. De var i stort sett desamma som inom vänstern i Uruguay, och samma diskussioner och konflikter levde vidare även i exilen i Sverige.

Då det i Angeredsområdet har funnits spanskspråkiga daghem, och även ett spanskspråkigt lågstadium i grundskolan, har de uruguayiska föräldrarna kunnat ordna så att deras barn fått omvårdnad och undervisning på modersmålet, och mest fått umgås med latinamerikanska barn. Många föräldrar har sett det som en fördel att barnen på detta sätt kunnat behålla en uruguayisk identitet och utveckla det spanska språket, och av den anledningen funnit det lämpligt att bo i Angeredsområdet.

Gemenskapen med landsmän har gjort att många uruguayare trivts bra i Angeredsområdet och inte haft någon önskan att flytta därifrån. Så här berättar några av intervjupersonerna:

"Jag har svårt att tänka mig att bo någon annanstans än här i Gårdsten, för här känner man alla. Det är en trygghet."

"Jag tycker att Gårdsten är det finaste ställe som finns i Göteborg. Det är klart att det finns en massa problem, en massa sociala problem, men dom finns överallt. Inte en enda gång då vi har bott här har vi haft några problem med våra grannar, dom har alltid respekterat oss. Ofta träffar vi kompisar, sådana som bor här i Gårdsten, uruguayare mest."

"Vi ville bo här i Hammarkullen för här fanns många uruguayaner.

...
Här finns också sociala problem, svenskar som inte mår bra och som är alkoholister. Och det är långt till centrum. Ibland har vi tänkt att flytta närmare stan, men här är det fin gemenskap med landsmän, så vi bor kvar. Vi träffar ganska mycket uruguayare. Ibland också andra latinamerikaner, men mest uruguayare. Varje dag kommer det folk. Kanske inte nu när många har åkt, men förut. Vi passar varandras barn och hjälper varandra med många saker. En väldigt tät kontakt. Förut bodde många fler uruguayare här. Det var mycket bra för dom som kom från Uruguay. De kunde få information om det svenska samhället och behövde inte vara isolerade."

Det måste dock i detta sammanhang, när personer uttalar sig positivt om det sociala livet i Angeredsområdet samt om området som sådant, också sägas att den dominerande känslan inför tillvaron i området (och i Sverige över huvud taget) för många uruguayare har varit långt ifrån genomgående positiv. De som var djupast engagerade i det uruguayanska sociala livet i Angeredsområdet var i allmänhet personer som kom relativt sent till Sverige, efter 1978. För dessa stod det blott några år efter ankomsten till Sverige tämligen klart, att de skulle ha en god chans att snart återvända till Uruguay. Dessa uruguayare, som idag i hög utsträckning har återvänt till hemlandet, förefaller oftast ha haft sin upplevelse av tillvaron i Angeredsområdet (och i Sverige i allmänhet) starkt dominerad av känslan att vilja därifrån tillbaka till Uruguay.

Att ty sig till sina landsmän och skapa en "miniatyr av Uruguay" i Sverige är ett sätt att hantera den problematiska och frustrerande exilsituationen. Efter att i flyktig-förläggningarna befunnit sig i ett socialt "vacuum", söker man sig till de orter i Sverige där man tillsammans med

andra uruguayare i viss mån kan återskapa hemlandets levnadsmönster och finna trygghet i att leva i en social gemenskap styrd av välkända normer. Inom denna gemenskap erhåller individen en social position som av honom kan upplevas som mer värdefull än den han har i det svenska samhället - som flykting, "utlänning", "invandrare" eller "svartskalle". Detta förhållningssätt till exilen hämtar dessutom näring ur hoppet att man snart skall kunna återvända till hemlandet, och på så vis bli fri från alla problem med att skapa sig en tillvaro i (eller med) det svenska samhället.

"Kolonin" som lösning på exilens dilemma medför dock ofta att man i ringa omfattning deltar aktivt i det svenska samhällets sociala nätverk, och inte tillbringar mycket tid i sammanhang präglade av "svenskhet". Så här berättar en kvinna, bosatt i Angeredsområdet sedan 1980:

"Jag har inte haft någon svensk vän. Inga svenskar har kommit hem på besök. Jag har inte varit på besök i något svenskt hem. Jag kan inte mycket svenska, bara spanska. I skolan [KomVux] behöver man inte prata mycket, man går dit och lyssnar. Det räcker med de latinamerikanska vänner som jag har här. Är det någonting så går jag hem till dom, eller dom kommer hit. Våra barn leker tillsammans. Barnen går till ett latinamerikanskt daghem, dom pratar bara spanska, och dom leker med varandra ute. Man kan säga att man inte har någon kontakt med det svenska samhället, bara när man behöver göra något papper - man går dit och försöker prata lite svenska. Annars blir det ingen kontakt. Man brukar prata om svenskarna som om dom var någon annanstans, ja dom är svenskar men det är inte vi. Vi kallar de urugayaner som bor på stan för dom som blivit lite svenska.

...
Det är mycket svårt att komma in. T ex på X-fabriken. När jag började där var vi bara två från Latinamerika, och dom allra flesta var svenskar och några jugoslaver och finnar. Och vi hade genast kontakt med jugoslaver men inte med svenskar, det var jättesvårt. Så kom fler och fler latinamerikaner, nu är vi nästan 20 på fabriken. Det blev så att vi är tillsammans, vi pratar tillsammans. Jag upplever det som mycket svårt att komma i kontakt med svenskarna, jag menar i nära kontakt. Att prata om sådant som intresserar mig, det är väldigt svårt tycker jag. Men inte för språket, språket är en liten del. Det är svårt att hitta ett gemensamt intresse."

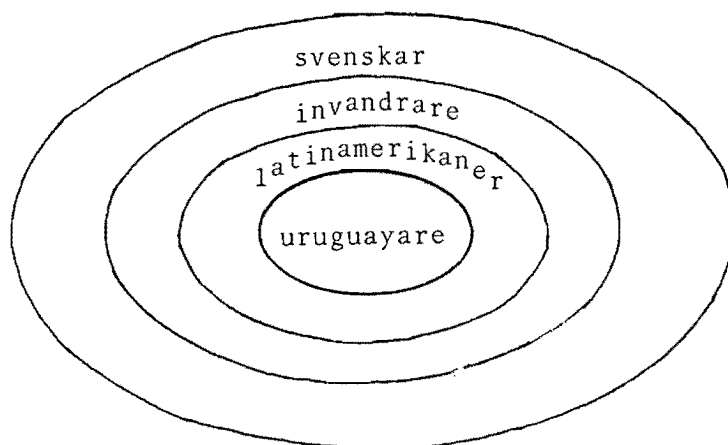
Låt oss vidare höra vilka reflexioner en uruguayare som förut var bosatt i Angeredsområdet, men som nu flyttat till innerstaden, gör över tillvaron i den uruguayanska "kolonin".

"Folk som har bott i kolonien talar i de flesta fall dålig svenska, eller sämre än dom som bor i stan, därför att man inte har så mycket kontakt med svenskar. Det skapar en viss reaktion mot samhället också. Man känner sig på något sätt att man är "svartskalle". Man är här och dom flesta som bor här är invandrare, och svenskarna har s k sociala problem, alkoholister eller så. Så livet [i Angeredsområdet] är mycket annorlunda [än i innerstaden]. Man vill åka till hemlandet, man känner sig inte bra här i Sverige, man känner sig ganska passiv, att myndigheterna gör allt, att man inte kan göra mycket. Och efter en tid kommer den motsatta reaktionen, reaktionen mot samhället: Okey, om dom kallar oss svartskalle så...

I allmänhet centrerar sig livet i kolonin på: '- Vad gjorde han, vad skall vi göra, skall vi planera någon solidaritetsgrej'. Dom politiska diskussionerna som finns är koncentrerade till ghettot, om man säger så. För man upplever inte Sverige, man upplever det förflutna, allt det man fick uppleva [i Latinamerika].

Det är som att bo i Uruguay men i Sverige och verkligheten som man upplever är verkligheten i Uruguay. Verkligheten här i Sverige är bara detaljer."

Den först citerade kvinnans personliga umgänge kan schematiseras som nedan. Förhållandet synes vara tämligen vanligt bland uruguayare i "kolonin". I första hand umgås man med sina landsmän, i andra hand med övriga latinamerikaner. Man känner att man har mer gemensamt med andra "invandrare", som "sitter i samma båt" med avseende på en marginell position i det svenska samhället, än med svenskar.

För uruguayare i "kolonin" svarar det sparsamma umgänget med svenskar mot bristande kunskaper i svenska språket, som i sin tur bäddar för fortsatt avsaknad av djupare kontakter med svenskar, och för fortsatt lågt engagemang i sammanhang präglade av "svenskhet". Det ena är sammankopplat med det andra i en cirkelgång, och flera förhållanden samverkar till att den fortgår.

Det mest grundläggande förhållandet synes vara att när återskapandet av hemlandets levnadsmönster är den huvudsakliga strategin för att hantera exilsituationen, finns ingen större motivation för att ha intensivare kontakter med det svenska samhället och svenskarna. Det är inom den uruguayanska gruppen som man lever sitt "verkliga liv", och den ofta krävande processen att lära sig god svenska och bli involverad i svenska sociala nätverk kommer i andra rummet.

Ett annat väsentligt förhållande som har med denna cirkelgång att göra är att, som den citerade kvinnan säger, det inte bara är språket som kan utgöra en barriär mellan människor från skilda kulturer. Kulturella olikheter i normer, värderingar, kommunikationsmönster och i den svårdefinierade ansamling dispositioner som kan benämnas "mentalitet" försvårar närmandet individer emellan och utgör grund för feltolkningar, osäkerhet och tänkande i etniska samt nationella stereotyper både hos uruguayare gentemot svenskar, och vice versa.

Men det är inte bara skillnader mellan två nationers kultur som kan utgöra en barriär mellan uruguayare i "kolonin" och svenskar, utan också skillnader mellan två samhällsklassers värderingar och levnadsmönster. De flesta uruguayanska flyktingar kommer från medelklassen, medan de svenskar som bor i Angeredsområdet och som arbetar på de arbetsplatser där uruguayare har haft relativt lätt att få anställning trots bristande språkkunskaper, i allmänhet tillhör arbetarklassen eller det som brukar benämnas "trasproletariat" (se citat sidan 57).

Det skall i detta sammanhang också påminnas om att hoppet att snart få återvända till hemlandet inneburit att uruguayare har varit mindre motiverade att fördjupa sig i

svenska sammanhang. Så här berättar en uruguayare (som kom till Sverige 1976 och som bodde i Angeredsområdet under de första åren i Göteborg) och hur denna förhoppning inverkat på hans personliga relationer med svenskar:

"Under många år var vi mest inriktade på att återvända till Uruguay. Så det är klart, dom relationer som kom upp [med svenskar], man tackade inte nej till dom, man hade sina vänner också, men det var inte något som man satsade på utan det kom spontant. Och det är väldigt få gånger som det blir något av det spontana - i Sverige är man inte vän så där spontant, så det blir inte mycket..."

Det avståndstagande från Sverige och svenskarna som den på sidan 50 citerade personen antyder har omfattats i olika hög grad av uruguayarna i "kolonin" 1). En rad förhållanden är förknippade med ett sådant avståndstagande. Det måste först sägas att det givetvis kan ha sin grund i att vissa uruguayare efter moget övervägande kommit fram till att de inte uppskattar svenska levnadsmönster. Inget säger att en viss kultur måste upplevas som positiv ens om man lärt känna den väl. Men andra orsaker till avståndstagandet än kulturfilosofiska synes bättre belysa det. Förmodligen har det en väsentlig grund i den ovannämnda strategin att hantera exilen genom att i Sverige söka återskapa hemlandets sociokulturella mönster. En sådan strategi innebär att hemlandets levnadsmönster värderas särskilt högt, då

1) Dessa förhållanden har varit särskilt svåra för denna studies författare att få en klar uppfattning om. Jag själv är svensk, och mina kontakter med så gott som alla intervjuade uruguayare inskränker sig till på sin höjd några timmars samtal. Det är under sådana omständigheter orealistiskt att förvänta sig fullständig förtrolighet från alla de intervjuade. För en diskussion om latinamerikaners inställning till svenskar och det svenska samhället, se vidare: Quintans, E, & Verdinelli, N: Latinamerikaner i Göteborg. Del III. Slutrapport. Göteborgs Universitet, Socialhögskolan. Institutionen för socialt arbete. Göteborg. Odaterad. Duplikat.

det har en central funktion för gruppens sammanhållning, och detta kan leda till en oförstående och etnocentrisk attityd gentemot svenskarna som i olika avseenden nedvärderas. Man skall ha klart för sig att denna etnocentrism hänför sig till en situation i vilken två parter, uruguayarna i "kolonin" och svenskar, har hamnat i en konfliktbenägen situation där förståelse av motparten försvåras av kulturella olikheter och förekomsten av nationella och etniska stereotyper. Det ligger i en sådan situation nära till hands för båda parter, således även den svenska, att lägga skulden för allehanda upplevda missförhållanden på motparten och därigenom skapa grund för ökad misstro. Svenskar kan reta sig på att uruguayarna isolerar sig i en "koloni", att de inte vill bli mer "svenska", eller utifrån deras egenskap av utlänningar betrakta dem som "svartskallar" med alla de fientliga och nedsättande innebörder som förknippas med den termen. För uruguayarna i "kolonin" ligger det å andra sidan nära till hands att säga att det svenska samhället stöter ut dem, att det har rasistiska drag, att svenskarna är kyliga personer som endast vill ha formella kontakter med dem, etc.

Det skall här också sägas att det ofta funnits gott fog för uruguayare att vara missnöjda med svenska förhållanden. Exempelvis har svenska myndigheter, som ser negativt på "kolonibildning", genom olika åtgärder försökt hindra sådan. Dessa strävanden synes ha varit ineffektiva och främst skapat irritation och misstro hos flyktingar. Vidare upplevde många uruguayare den tid då de hade sin mest intensiva kontakt med svenska myndigheter, tiden i flyktingförläggningen, som i huvudsak negativ. För åtskilliga har intrycken från denna tid färgat senare upplevelser av svenska förhållanden.

Utan tvivel bidrar också en rad individpsykologiska faktorer till att vissa uruguayare har tagit avstånd från

det svenska samhället och svenskarna 1). En del uruguayare har vantrivts djupt med vistelsen i Sverige p g a olika förhållanden förknippade med exilen. Den vrede och besvikelse som de känt inför sin situation har hos några vänts mot det land de vistats i. Låt oss höra vad en uruguayare säger att det finns för orsaker till svår vantrivsel med vistelsen i Sverige. Citatet tar också upp ytterligare aspekter av det sociala livet i den uruguayanska "kolonin".

"... familjeförhållanden, negativa upplevelser i samband med flykten, fängelse eller tortyr. Skilsmässor, många var omogna och det har att göra med skilsmässorna. De var 20-25 år gamla, gifta med barn, politiskt aktiva. Kanske mannen var politiskt aktiv men inte kvinnan. Dom är skilda i flera år när mannen sitter i fängelse och sen träffas dom här i Sverige. Hela världen rasar. Eller om dom båda var politiskt aktiva, det enda intresse eller gemensamma dom hade var den politiska aktiviteten, när dom kom till Sverige med den långa vintern och hemma i timmar och har ingenting att säga varandra. Så finns det också den andra sidan. Om dom har ett jobb som dom inte trivs med. Dom kanske

- 1) Se vidare: Eitinger, L: "Flyktingskapets psykologiska följder", i Att ta emot flyktingar - en antologi om flyktingar och flyktingmottagning. Del 1. Statens Invandrarverk. Stockholm 1984. Eitinger delar in flyktingtillvaron i ett antal faser. Efter "överkompenseringsfasen", vilken enligt Eitinger utmärks av en positiv och okritisk inställning till det land man kommit till under den allra första tiden av vistelsen, kommer "dekompenseringsfasen". "...`dekompenseringsfasen` är den tid när flyktingen på nytt måste skapa en verklighet där han kan leva. Detta är den period när man måste lära sig att klara alla stresssituationer, spänningar och konflikter. Viktigast är att lära sig `reglerna för hur de egna reglerna måste ändras`. Detta är också den period där den bristande förmågan att bemästra alla belastningar kan leda till diverse psykiska eller psykosomatiska lidanden. Entusiasmen för det nya landet, den nya befolkningen, alla nya institutioner och inrättningar, lagstiftningen, m m, ger vika för en överkritisk hållning, som ofta kan leda till direkta konflikter mellan flyktingen och hjälporganisationerna. Detta särskilt om dessa inte är uppmärksamma på den omedvetna motivationen bakom en skenbart negativ attityd" (s 57).

är högutbildade och städar år efter år. Det är en helt annan sak än när man städar bara på helgerna för att tjäna pengar, slutar klockan 12 och sen läser det man tycker om... Isolering, både från den svenska sidan och från den uruguayanska. T ex man har politiska problem och man misstänker dom andra. Man har en liten grupp, kanske två-tre familjer, det är det vanligaste i vissa områden. Och det är klart att det inte går, man kan inte leva med 10 personer under flera år... Man är "svartskalle", det är något nytt. Man kan inte språket, man kan inte ha en politisk diskussion, man kan inte ha ett djupare samtal [med svenskar] därför att språket saknas. Det är frustrerande att behöva tala som Svante Lundgren säger "på Tarzan-nivå" när man har så mycket att säga... Och så har det hela att göra med ålder. Flyttar man när man är 40-45 år då är det alldeles för sent att lära sig språket och för att börja en hög utbildning."

Sist i denna diskussion om socialt liv bland uruguayare i "kolonin" måste ett mycket viktigt klargörande göras gällande själva begreppet "kolonin". Begreppet används, jämte uttryck som "lilla Uruguay", "Uruguay i miniatyr", "Minisamhället" samt "Ghettot" av åtskilliga av de intervjuade uruguayarna själva, och betecknar då generellt en grupp av uruguayare med det specifika förhållningssätt till exilsituationen som ovan diskuterats. Begreppet används i samma betydelse i denna skrift, och det är då av största vikt att understryka att (1) termen inte innefattar alla uruguayare bosatta i Angeredsområdet, och (2) att det för individerna är frågan om att i olika hög grad omfatta det nämnda förhållningssättet till exilen.

När det gäller den första punkten har vissa uruguayare i Angeredsområdet befunnit sig i periferin av de sociala nätverk som utgjort "kolonin". De har inte deltagit i föreningslivet annat än sporadiskt, och endast umgåtts med sina personliga vänner bland landsmännen. De har också varit inbegripna i svenska sociala nätverk och haft en positiv inställning till svenska förhållanden.

När det gäller den andra punkten har även personer som varit djupt inflätade i "kolonins" sociala nätverk haft åtskilliga svenska vänner, talat bra svenska och sett positivt på det svenska samhället.

Det skall tilläggas att idag - när uppskattningsvis hälften av uruguayarna i Göteborg har återvänt till sitt hemland, och troligen merparten av denna hälft utgjorts av personer som varit djupt engagerade i "kolonin" - är de förhållanden som diskuterats gällande det "Uruguay i miniatyr" som funnits i Angeredsområdet inte lika utpräglade som innan det stora återvändandet tog sin början hösten 1984.

b) "De som blivit lite svenska"

De flesta uruguayare bosatte sig som sagt i Angeredsområdet vid sin ankomst till Göteborg. Åtskilliga har dock efter en tid valt att flytta någon annanstans, främst till stadens centrala delar. Det är de som av uruguayare i "kolonin" kallas för "de som blivit lite svenska" (se citat sidan 49), ett uttryck som bör tolkas som en benämning, likväl som en beskrivning, på en annan strategi att hantera exilsituationen än "kolonins". Vissa uruguayare kände redan från början av vistelsen i Göteborg att de inte ville bo i Angeredsområdet, medan andra, som under den första tiden fann trygghet och stöd i det sociala nätverket av landsmän i området, först efter en tid önskade flytta till innerstaden.

För en del uruguayare är det kanske främst vantrivsel med förhållandena i Angeredsområdet som gjort att de flyttat därifrån. De har inte känt sig hemma i en miljö som de upplevt vara karakteriserad av sociala problem i form av alkoholiserade och socialt utslagna svenskar samt invandrare med anpassningssvårigheter. Närheten till landsmännen har inte setts som positiv nog för att väga upp denna nackdel. De har i många fall tänkt på hur barnen påverkas av att växa upp i något som uppfattas som en social misär, och vill att barnen skall få gå i andra skolor än de i Angeredsområdet, vilka ses som undermåliga. Vidare kan de också vara kritiska mot att barnen växer upp i en miljö där de mest umgås med spansktalande barn, och därmed inte får så stor träning i det svenska spåket, vilket av föräldrarna ses som väsentligt

för att barnen skall klara sin skolutbildning i Sverige tillfredsställande.

För många har otillfredsställelsen med att bo i Angeredsområdet också sammanfattats med en önskan att fördjupa kontakten med svenskar och svenska förhållanden. De har till exempel blivit mer intresserade av att börja högskoleutbildningar och leva svenskt studentliv än att ägna sin mesta tid åt arbete i uruguayanska politiska organisationer. Det stora flertalet av dem som studerar eller tagit examen på högskolan förefaller bo i innerstaden (10 av 13 personer bland de intervjuade).

En del har funnit gemenskap med svenska vänster-intellektuella och därför önskat bo i områden där man har haft sina svenska vänner, som Majorna, Masthugget, Haga och andra centrala stadsdelar. Ibland har dessa uruguayare samtidigt inlett ett förhållande med en svensk partner och bildat ett gemensamt hushåll. Närheten till Göteborgs kultur- och nöjesliv har också upplevts som viktig för dem.

Låt oss höra vad två uruguayanska män har att berätta om sin inställning till livet i Angeredsområdet, och om sitt nuvarande sociala liv. Den först citerade personen blev på grund av bostadsproblem tvungen att bo en tid i Angeredsområdet efter att ha bott några år i innerstaden med sin svenska flickvän. Den andra personen bodde två år i Angeredsområdet innan han flyttade till innerstaden.

"Där [i Angeredsområdet] trivdes jag inte alls, för jag hade blivit ganska bortskämd. Jag tillhör inte arbetarmiljö. Det kanske låter hårt, men delvis berodde det på att det var invandrartätt. Jag smälte inte in där.

...

De vänner som jag har nu är ganska blandade: Argentinare, engelsmän, svenskar. Det är ganska blandat och jag trivs med det för det är trots allt lite svårt att renodla svenska förhållanden och vara nöjd helt och hållet med dem. Det var ett bra sätt att komplettera latinamerikanska vänner, att gå ifrån det stängsel som en koloni innebär så att säga, den känslan gillade jag inte från början. För jag ville inte vara handikappad och bli alltför avskärmad från samhället, vara med i samhället var viktigt."

"Den mesta tiden har jag bott ensam i sta'n. Jag har jobbat på X-teatern, det var mycket viktigt för mig. Inte bara för att jag tycker om teater, det är en sak som engagerar mig, utan för det sociala också. Det var intressant och jag fick vänner. Jag tycker också om musik, och jag var ensam och brukade gå på jazzklubb och lyssna på blues och dansa, och delta i olika sociala aktiviteter efter möten och demonstrationer, ja allt som fanns. Och gå på stan och vara ute på landet och fiska lite grann. Vara i någon stuga och plocka bär. Dom sista åren har jag tillbringat mitt liv framför allt med svenskar. När jag studerade var nästan alla svenskar. Teatern var halva mitt liv, jag var där nästan hela tiden. Där fanns tio svenskar och kanske tre latinamerikaner men vi pratade ju svenska. Det är mitt fall och jag tror att det är fallet för alla som bor inne i sta'n. Så livet är annorlunda än i Hammar-kullen. I vart fall här där man har en koloni. Okey, jag träffade folk här, kompisar och vänner och så, och jag deltog också i vissa verksamheter inom kolonin: Solidaritetskommittéer, politiska grejer, demonstrationer, radiosändningar och sånt. Men det var en parallell aktivitet, det var inte min viktigaste under dom sista åren.

...
De första åren kan man inte språket och man kan inget om samhället, så man grupperar sig med sina egna. Man försöker göra vad man gjorde i det förflutna. De flesta är politiska flyktingar, så det är politik och solidaritet. Men efter några år börjar man få personliga intressen; man vill studera, jobba eller spara pengar, man vill ha barn. Man börjar prata lite mer svenska och känna lite mer folk."

Det skall här också sägas att en del av de uruguayare som bor i innerstaden, samtidigt som de "blivit lite svenska", har haft merparten av sitt umgänge med landsmän eller latinamerikaner, och även varit aktiva i uruguayanska exilorganisationer.

Ett genomgående mönster gällande den uruguayiska bosättningen i Göteborg synes vara att det bor relativt sett fler familjer, där båda föräldrarna är uruguayare, i Angeredsområdet än i innerstaden, där i högre utsträckning ensamstående och svensk-uruguayiska par bor. Förklaringen till detta står uppenbarligen att finna, åtminstone delvis, i de förhållanden som diskuterats ovan: uruguayare som "blir

lite svenska" och sambor med en svensk partner, och ensamstående som tröttnat på det familjedominerade livet i Angeredsområdet. För de uruguayanska familjerna, oavsett om de är djupare engagerade i "kolonin" eller inte, är också vissa fördelar förknippade med att bo i Angeredsområdet: det man uppfattar som bra lekmiljö för barnen, relativt goda möjligheter till barnpassning, relativt gott om rymliga lägenheter och jämförelsevis låga hyror.

Frågan om vilka karakteristika hos personer som medfört att de valt att "bli lite svenska" eller att engagera sig i "kolonin" är svårbesvarad. Ett försök till förståelse utifrån ett psykologiskt perspektiv skulle kanske kunna ta sin början i en diskussion om olika personlighetstyper, och om förväntningar inför tillvaron i landsflykt. Ur ett kulturosociologiskt perspektiv, vilket i det här aktuella sammanhanget framstår som mer fruktbart än det psykologiska, skulle tonvikten i diskussionen läggas på personernas tillhörighet till skilda samhällsklasser och de socialt betingade dispositioner som individerna bär på.

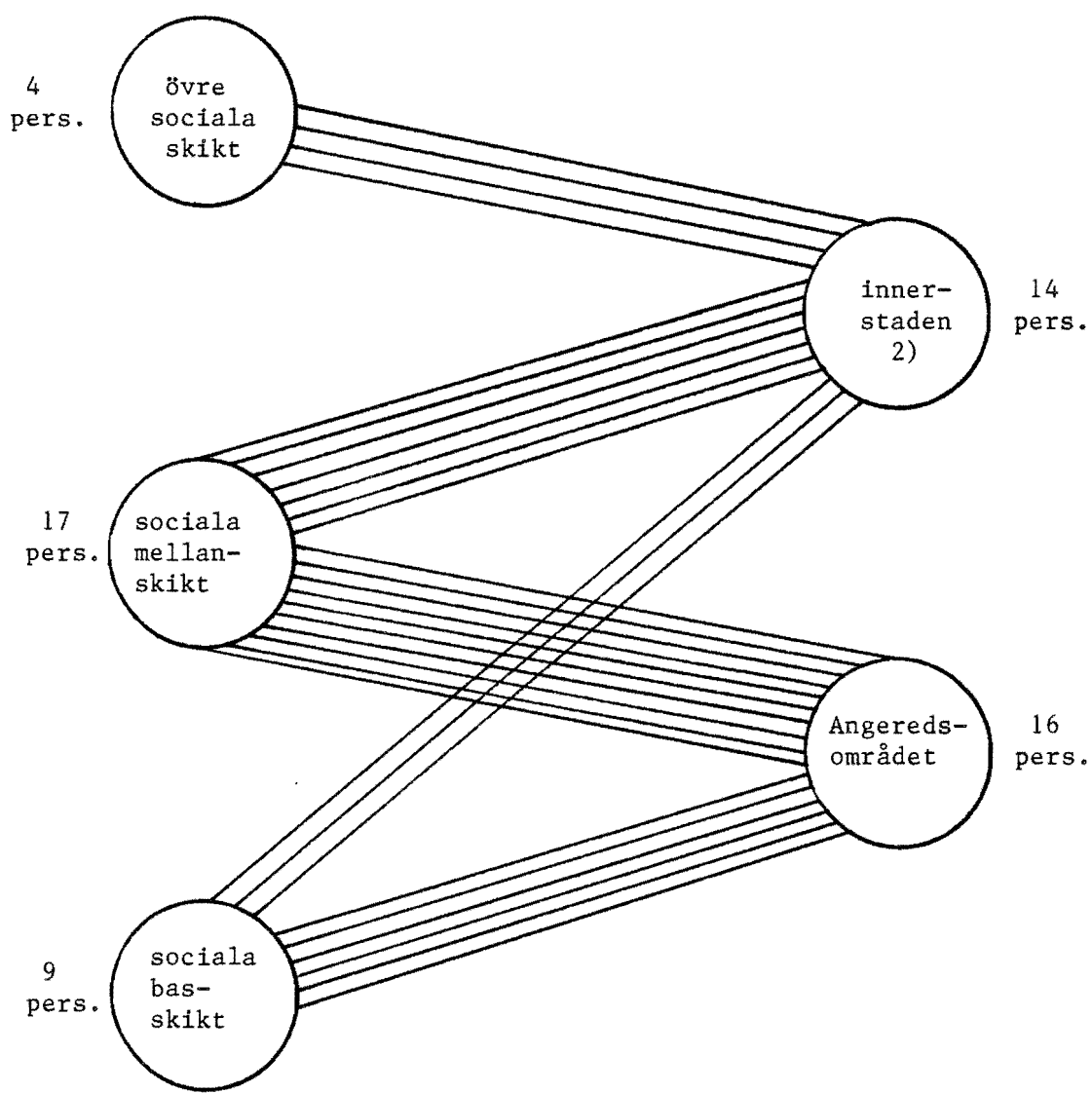
Schema 1 (nästa sida) visar utifrån tre grova sociala kategorier var de 30 uruguayare som intervjuats för denna studie bor. Trots att invändningar kan göras mot denna grupps representativitet synes en klar tendens visas. Ju högre socialt skikt som man tillhört i Uruguay desto mer benägen är man att bo i innerstaden.

c) Det uruguayanska föreningslivet

Politisk aktivitet har varit en självklarhet för merparten av de uruguayanska politiska flyktingarna, i synnerhet under deras första år i Göteborg. De flesta har varit engagerade i åtminstone en förening, ofta i flera. En del uruguayare har ägnat så gott som all sin fritid åt aktivitet förknippad med organisationerna. Endast ett fåtal har stått helt utanför föreningslivet.

Föreningarna har utgjort ett färdigt socialt nätverk som de från Latinamerika nyanlända snabbt kunnat upptas i

Schema 1. Intervjupersonernas boendeplats i Göteborg, vid årsskiftet 1985/86, ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay 1).

1) Social tillhörighet räknad efter föräldrarnas yrke för studenter, efter eget yrke för personer som stadigvarande förvärvsarbetade. Följande yrken förekom; övre sociala skikt: chefstjänsteman, högskolerektor, professor; sociala mellanskikt: tjänsteman, småföretagare, ingenjör, jordägare (medelstor), lärare, leg. sjuksköterska; sociala basskikt: lantarbetare, fabriksarbetare, tekniker (manuellt arbete), servicerebetare, mekaniker, textilarbetare.

2) Inklusive en person bosatt i Tuve.

(undantaget de först anlända inom varje gruppering) genom att dela den för gruppen aktuella ideologin och normsystemet. De har utgjort en social struktur med känd form som inneburit gemenskap, trygghet samt möjlighet till en fastställd, och av individen själv positivt värderad, ställning inom gruppen.

En karakteristisk aspekt av det uruguayiska föreningslivet har varit dess dynamik. Organisationer har bildats och försvunnit, växt i styrka och minskat i styrka, splittrats inbördes eller förenats. Endast en sammanslutning, det Uruguayiska Kommunistpartiet, synes ha uppvisat en bestående stabilitet.

Jämte den organisatoriska dynamiken har också funnits ett flöde av individer in och ut ur föreningslivet som sådant. Uruguayare som nyss anlänt från Latinamerika inträdde ofta i organisationer, medan de som vistats några år i Sverige inte sällan blev mindre aktiva då föreningarnas sociala funktion av skilda orsaker inte längre värderades lika högt av dem.

Det inbördes styrkeförhållandet mellan organisationerna har varit olika på skilda orter i Sverige. Denna omständighet har accentuerats genom att politiskt aktiva uruguayare i viss utsträckning sökt sig till städer där den organisation, som de tillhört, har haft en utvecklad verksamhet. Som tidigare nämnts sökte också vissa organisationer målmedvetet styra bosättningen av sina anhängare till vissa orter. I Göteborg förefaller det kommunistiska partiet ha haft ett starkt fäste. Malmö har dominerats av 26 mars-rörelsen (som har sitt ursprung i MLN-Tupamaros). I Stockholm har ingen enskild grupp dominerat men Socialistpartiet har varit starkare där än på andra orter.

I Göteborg har det funnits åtminstone tio olika politiska, fackliga och kulturella föreningar för uruguayare. För en utomstående kan det stora antalet föreningar framstå som förvirrande, som en intervjuperson skämtsamt uttryckte det: "Varje uruguayare har sin egen organisation". För att

förenkla bilden av organisationslivet i Göteborg kan man säga att det i huvudsak funnits tre större grupperingar: Föreningar där många av medlemmarna varit personer med anknytning till MLN-Tupamaros eller mindre vänstergrupper, föreningar vars medlemmar i stor utsträckning utgjorts av anhängare till Uruguays Kommunistparti, och den partipolitiskt obundna kulturföreningen "Casa del Uruguay".

Alla organisationerna har varit vänsterinriktade. Några föreningar för exiluruguayare med en annan politisk inriktning har inte funnits i Göteborg. Enstaka uruguayare har dock arbetat för exempelvis kristna hjälporganisationer med verksamhet i Uruguay.

Några djupgående och förbittrade motsättningar mellan uruguayanska exilgrupper förefaller inte ha funnits. Personer med olika politisk inriktning kunde umgås och samarbetade i vissa frågor, t ex i "Casa del Uruguay". Meningsskiljaktigheter och varierande mått av osämja har dock självfallet funnits, och i stort synes umgänget mellan personer tillhörande de två huvudsakliga partipolitiskt inriktade blocken av organisationer ha varit sparsamt.

Detta leder in på frågan om huruvida man kan säga att det funnits endast en uruguayansk "koloni" i Göteborg. Ur en strikt nätverksanalytisk synvinkel kanske det skulle visa sig att det snarare har varit frågan om två eller flera tätt knutna sociala nätverk med glesa förbindelser sinsemellan. Ur ett bredare kultursociologiskt perspektiv framstår det dock av två skäl som rimligt att betrakta "kolonin" som en enhet, även om en nätverksanalys skulle ge en sådan bild av uruguayares sociala liv i Göteborg.

Det enda skälet är att termen "koloni", som är det begrepp som hos uruguayarna funnit bruk utifrån deras sociala praktik, i den betydelse som de själva lägger i begreppet (och som framstår som den lämpligaste), snarare betecknar en specifik inställning till hur exilen skall hanteras än ett partikulärt socialt nätverk. Då denna inställning inte synes variera nämnvärt till sin karaktär

mellan anhängare till skilda politiska grupperingar förefaller det inte att finnas skäl till att tala om mer än en uruguayansk "koloni".

Det andra skälet är att (som tidigare nämnts) de skilda politiska grupperingarna tillsammans bidrar till att åter skapa en domän av hemlandets sociokulturella struktur i makroskala. De skilda politiska grupperingar som fanns i Uruguay finns också i Göteborg; diskussionerna, allianserna, motsättningsarna dem emellan fortsätter i exilen. I det ideologiska scenariot är det endast de borgerliga och reaktionära grupperingarna från Uruguay som saknas, och man slås av tanken att kanske det svenska samhället för vissa uruguayare utses att spela denna felande roll, och att detta bidrar till en avog inställning till svenska förhållanden.

Idag har det uruguayiska föreningslivet i Göteborg så gott som upphört. Endast några få grupper har fortfarande aktiviteter och dessa är mest inriktade på ren politik. De stora sammankomsternas tid är förbi. Då en organisation vid årsskiftet 1985/1986 kallade till en festlighet med musik anmälde sig endast ett tiotal personer och arrangemanget fick ställas in.

Den förändrade situationen i Uruguay gjorde att uruguayarnas intresse vändes från tillvaron i exil, med dess problem och glädjeämnen, till hemlandet och återvändandet dit. De sista större sammankomsterna har för många varit avskedsfester för kamrater som åkt tillbaka till Uruguay.

Situationen kanske kan sammanfattas med en uruguayisk kvinnas ord: "Förut talade alla om vilka möten som skulle arrangeras och så, nu talar alla bara om hur många kubik dom har". Med "kubik" avses de kubikmeter lastutrymme på fraktfartyg till Uruguay som de hemvändande hyr för sitt bagage.

V UTBILDNING OCH YRKESVERKSAMHET

Vi skall i detta kapitel fördjupa oss i den fråga som denna studie speciellt inriktar sig på: Vuxna uruguayares utbildning och yrkesverksamhet i Göteborg.

Inledningsvis kommer det grundläggande synsätt som tillämpats för att förstå uruguayares förhållningssätt till utbildning och arbete att presenteras.

I avdelningen "intervjupersonernas utbildning och yrkesverksamhet i Uruguay och i Sverige" presenteras därefter uppgifter gällande de 30 uruguayare som intervjuats för studien. Informationen presenteras i ett antal scheman som är konstruerade så att de kan visa huruvida specifika handlingsmönster föreligger för skilda kategorier bland intervjupersonerna.

Därefter vidtar de diskussioner som avser att bibringa förståelse för uppkomsten av de handlingsmönster gällande utbildning och arbete som kan iakttas bland uruguayare. Kapitlets tredje avdelning, "Mötet med Sverige", behandlar dels hur uruguayare uppfattade den information om utbildning och arbetsmarknad som nådde dem under deras första tid i Sverige, och dels de allmänna omständigheter som de befann sig i under denna tid då de fattade sina första val gällande utbildning och arbete i Sverige. I kapitlets sista, och mest omfattande avdelning, "Uruguayares förhållningssätt till utbildning och arbetsliv i Göteborg", gäller diskussionen föreställningar, resonemang och omständigheter som inverkat på uruguayares förhållningssätt till utbildning och arbete.

De läsare som inte är insatta i de vanligaste utbildningsmöjligheterna i Göteborg för vuxna flyktingar och invandrare hänvisas till bilaga 3, där en sammanfattning av dessa återfinns.

1 Inledning

En grundläggande tanke i de kommande diskussionerna är att den sociala miljö, i vilken individer är uppväxta och

vistas i, präglar deras inställning till skolutbildning och yrken. Den sociala miljön skapar en social identitet, för vilken värdet av både utbildningar och yrkespositioner är bestämd utifrån ideologier och normsystem. För en person ur arbetarklassen framstår, exempelvis, manuellt arbete i allmänhet som en både hedervärd och acceptabel sysselsättning, medan en person ur medelklassen är benägen att betrakta manuellt arbete som, om än en hederlig syssla, ett oacceptabelt yrke för sig själv. När det gäller individers val av utbildning är det på en social nivå således inte frågan om "fria aktörer" som fattar beslut utifrån erfarenheter vunna genom tillfälligheter i deras levnadslopp. Det är istället personer i en social kontext som fattar val utifrån socialt präglade dispositioner.

I det följande kommer i många sammanhang uruguayare att indelas i tre grova kategorier med avseende på social tillhörighet i hemlandet; personer från sociala basskikt, d v s från arbetarklassen inklusive småbönder, hantverkare etc; personer från sociala mellanskikt, d v s från medelklassens breda del, som t ex tjänstemän i lägre- och mellanställning, lärare, småföretagare, kulturarbetare etc; samt övre sociala skikt, varmed här avses den intellektuella övre medelklassen med hög akademisk utbildning och höga samhällspositioner, d v s med ett stort "kulturellt kapital" men inte nödvändigtvis med ett stort ekonomiskt sådant. Tillhörigheten räknas efter föräldrarnas yrkesposition för yngre personer som själva inte varit yrkesverksamma i nämnvärd utsträckning, och för personer som varit det, efter den egna yrkespositionen. "Hemmafruar" räknas enligt makens yrke. I schema 1 och 2 anges hur gällande intervjupersonerna aktuella yrken kategoriserats.

Denna indelning i tre sociokulturella kategorier är genomförd i flera av de scheman vari fakta gällande intervjupersonernas utbildning och yrkesverksamhet presenteras. I diskussionerna gällande uruguayare i allmänhet sammanfattas dock vanligen mellan- och övre sociala skikt. Detta förhållande får icke tolkas som att dessa kategorier av

uruguayare i realiteten följt helt likartade handlingsmönster. Mycket tyder på att de två kategorierna skiljer sig åt i ett antal avseenden (varav några kommer att kommenteras i texten). Att kategorierna i de flesta fall behandlas som en beror på att det befintliga informationsunderlaget varit tillräckligt för att generellt kontrastera de två kategorierna mot "sociala basskikt" men inte för att tillfullo kontrastera dem gentemot varandra.

Det hade varit högst önskvärt att indela uruguayarna i Göteborg i ett större antal sociokulturella kategorier än de tre grova och provisoriska som här brukas. Studiens begränsade omfattning har dock inte möjliggjort insamlandet av den datamängd som skulle möjliggöra detta.

Förutom den ovan nämnda grundtanken - som också är en empirisk observation - gällande den sociala kontextens betydelse, kommer ett antal andra generella faktorer att utgöra utgångspunkter för förståelsen av uruguayares utbildning och yrkesverksamhet. Bland de väsentligaste kan nämnas tidsperspektiv på vistelsen i Sverige, de förhållanden under vilka personer fattade sina första val gällande utbildning och arbete i Sverige, samt skillnaden i förhållningssätt under personers första år i Göteborg (då de ovana vid det svenska samhället ofta trevar sig fram med olika kurser och arbeten) jämfört med under deras senare år (då de funnit sig mer tillrätta i Sverige, bättre lärt känna yrkes- och utbildningsmöjligheter, samt bättre behärskar det svenska språket).

En faktor som bland uruguayare inte synes ha spelat en lika väsentlig roll som för vissa andra flykting- och invandrargrupper är personernas kön. Som tidigare omtalats gav statistiska data för handen att praktiskt taget ingen skillnad i utbildningsnivå förelåg mellan män och kvinnor i Uruguay. Utifrån den information som ligger till grund för denna studie framstår det som om samma förhållande råder gällande uruguayares utbildning i Göteborg. Dock framstår det som om en skillnad i inriktning på studier och yrken föreligger mellan män och kvinnor. Denna skillnad synes

störst bland sociala basskikt och mindre ju högre socialt skikt personerna tillhör. Skillnaden består i att kvinnor inriktar sig på "traditionella" kvinnoyrken, exempelvis inom vård och omsorg, medan männen söker sig till traditionellt manliga sysselsättningar, som arbeten inom industri och verkstad.

De kommande diskussionernas generaliserande karaktär måste betonas. Uruguayares utbildning och yrkesverksamhet företer en stor variationsrikedom, och för att kunna blottlägga de mönster som trots allt föreligger däri har med nödvändighet det partikulära fått stå tillbaka för det generella.

2 Intervjupersonernas utbildning och yrkesverksamhet i Uruguay och i Sverige

Som tidigare nämnts görs inget anspråk på att intervjupersonerna i statistisk mening är representativa för samtliga uruguayare som bor eller bott i Göteborg. Men även om det är osäkert om antalet personer från olika samhällsskikt, med olika utbildningsbakgrund, i olika åldrar, med olika vistelsetid i Sverige etc bland de 30 intervjuade, motsvarar sammansättningen bland uruguayare i allmänhet i Göteborg så framstår det inte som orimligt att de handlingsmönster, som de 30 personerna uppvisar gällande utbildning och yrkesverksamhet - utifrån sin sociala tillhörighet, utbildningsbakgrund, ålder, vistelsetid i Sverige etc - tämligen väl motsvarar de handlingsmönster som uruguayare bosatta i Göteborg vid den tid då studien utfördes i allmänhet uppvisat utifrån nämnda tillhörigheter, bakgrunder etc.

Som förut nämnts presenteras informationen om de 30 intervjupersonernas studier och yrkesverksamhet 1) i ett

1) I bilaga 1, punkt 4 och 7, finns ytterligare sådan information

antal scheman som är så konstruerade att de visar i vilken utsträckning specifikt handlingsmönster föreligger för skilda kategorier av intervjupersoner. Förhoppningsvis kan läsaren själv tillgodogöra sig innehållet i dessa scheman, vilka återfinns på sidorna 70-76. Därför skall helt kort endast vissa förhållanden kommenteras.

Av schema 2 kan utläsas att de allra flesta intervjupersonerna ur sociala mellanskikt har påbörjat högskoleutbildning i hemlandet, men också att få avslutat den. Av de som inte påbörjade högskoleutbildning är orsaken i flera fall att man inte varit gammal nog för att börja på "preparatorio" vid den tid man tvingades lämna Uruguay. Intervjupersoner ur sociala basskikt (främst de yngre) har i en del fall också påbörjat högskoleutbildning, medan andra (främst de äldre) har kort skolutbildning. Samtliga fyra personer ur "övre sociala skikt" hade påbörjat högre utbildning i Uruguay.

Det kanske mest iögonfallande av de förhållanden som visas av schema 3-5 är att personer från sociala basskikt i stor utsträckning arbetar i okvalificerade yrken under hela sin vistelse i Göteborg, medan personer från sociala mellan- och övre skikt i allmänhet successivt påbörjar högskolestudier och får kvalificerade arbeten. De skilda formerna av sysselsättning som anges i dessa scheman får inte ses som arrangerade i en skala från "lägre" till "högre", där det "högre" värderas som i något avseende "bättre" eller mer positivt än det "lägre". Placeringen av sysselsättningarna i höjddled är av tydlighetsskäl (linjerna bör i så liten utsträckning som möjligt gå i kors) betingad av den ordning i höjddled i vilken klasser av social tillhörighet arrangerats. Man kan dock säga att placeringen, mycket grovt, illustrerar de steg som personer med en önskan att skaffa sig högskoleutbildning och kvalificerade arbeten i många fall har gått igenom.

Schema 6 bör läsas i relation till schema 5. Flertalet av de personer från sociala mellanskikt som inte avslutat gymnasieskola i Sverige har trots det kunnat få

"kvalificerade arbeten", som exempelvis hemspråkslärare och egna företagare.

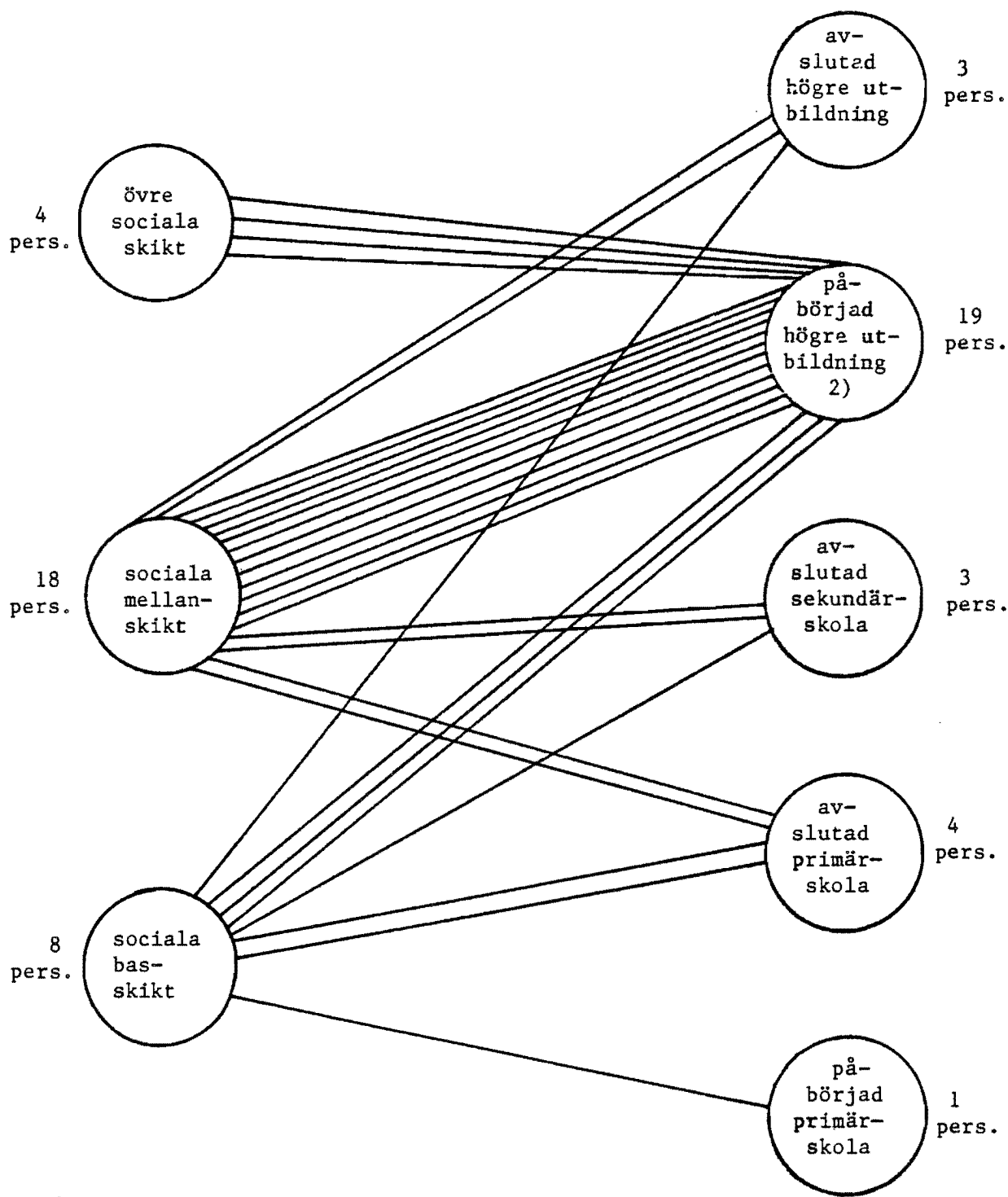
I schema 7 kan vi lägga märke till att majoriteten av de som påbörjat, men inte avslutat, högskolestudier i Uruguay också har påbörjat sådana studier i Sverige, medan ingen som inte påbörjat högskolestudier i hemlandet heller har gjort det i Sverige. De tre personer som har avslutat högskoleutbildning i Uruguay har endast läst svenska i Sverige. Detta beror på att de någon tid efter ankomsten har kunnat få arbeten relaterade till spansktalande invånare i Göteborg (två av dem som hemspråkslärare), som de sedan dess arbetet inom utan att önska vidare yrkesutbildning i Sverige.

Schema 8 visar att någon signifikativ skillnad i högsta er nådda utbildningsnivå i Sverige inte föreligger mellan män och kvinnor. Att detta förhållande förmodligen inte har att göra med ojämna fördelning av sociala kategorier mellan könen antyds av att denna ojämnheter är ringa.

3 Mötet med Sverige

Åtskilliga av de intervjuade uruguayarna har understrukt betydelsen av den första tiden i Sverige. För många var det en svår och problemfylld tid. Samtidigt var det då de bildade sig en första uppfattning om Sverige, en uppfattning som för åtskilliga kom att bestå under lång tid framöver. Det var också under denna första tid som de fattade sina första val gällande utbildning och arbete i Sverige. Eftersom de nyanlända uruguayarna i allmänhet visste praktiskt taget ingenting om det land de kommit till, fick de i stor utsträckning fatta dessa första val utifrån den information om utbildnings- och yrkesmöjligheter som gavs av myndigheterna.

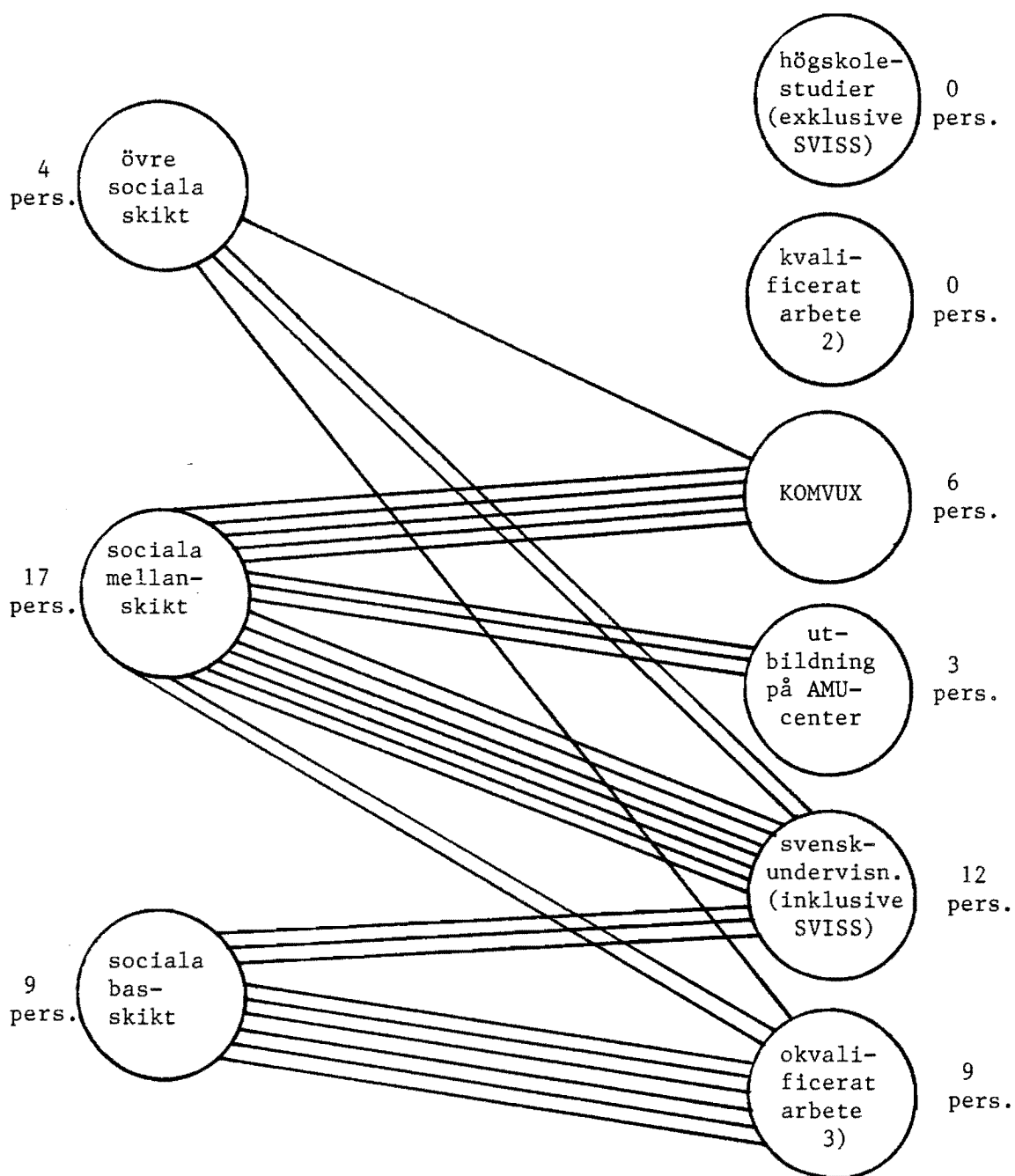
Schema 2. Intervjupersonernas högsta ernådda utbildning i Uruguay ställd i relation till föräldrarnas sociala tillhörighet 1).

1) Social tillhörighet räknad efter yrke (för den förälder som huvudsakligen försörjde familjen). Följande yrken förekom;
övre sociala skikt: chefstjänsteman, högskolerektor, professor;
sociala mellanskikt: småföretagare, tjänsteman, ingenjör, arbetsledare, jordägare (medelstor), lärare, journalist; sociala bas-skikt: fabriksarbetare, lantarbetare, hantverkare, mekaniker.

2) Inklusiva "preparatorio". 5 av de 19 personerna hade påbörjat eller avslutat preparatorio utan att studera vidare, 14 hade avslutat preparatorio och studerade på högre nivå inom högskolan när utbildningen avbröts.

Schema 3. Intervjupersonernas huvudsakliga sysselsättning ett år efter ankomsten till Göteborg ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay 1).

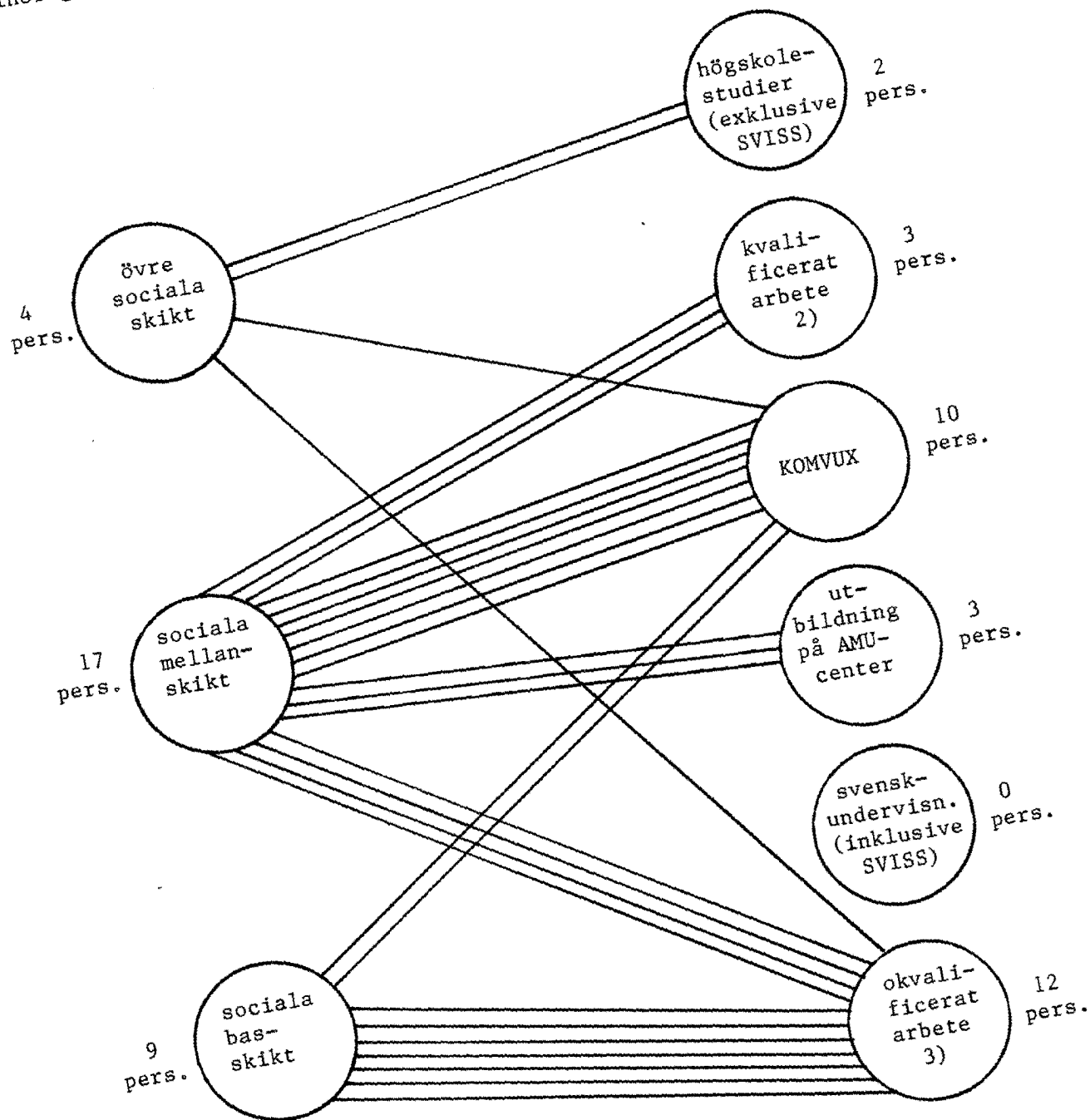

1) Se not 1, schema 1.

2) Med "kvalificerat arbete" avses här arbeten som kräver något slag av formell kompetens. Således arbeten som arkitekt och fysiker, men också kvalificerade yrkesarbeten som typograf, leg. sjukvårdspersonal och hemspråkslärare. Hit räknas även egna företagare.

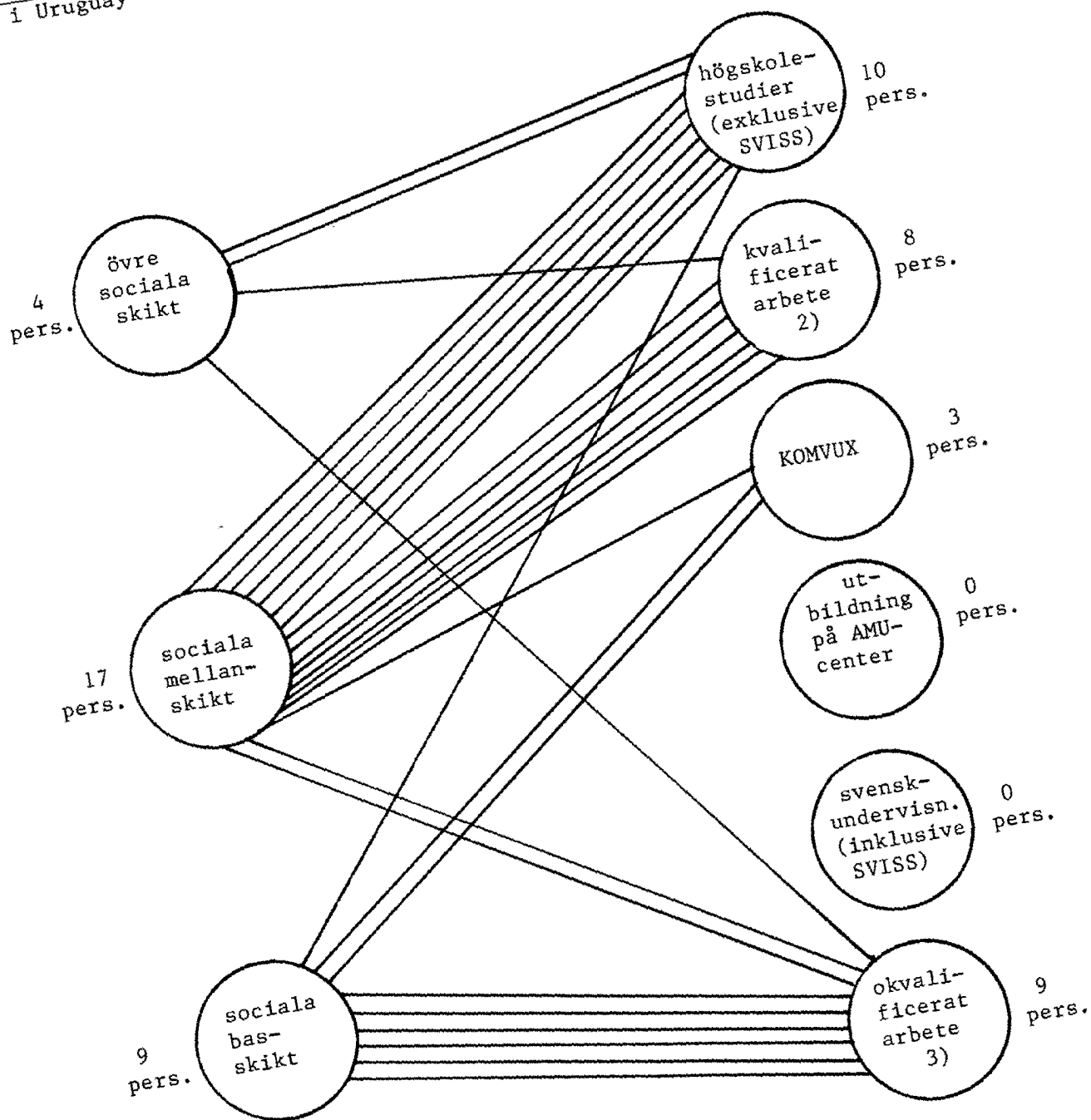
3) Med "okvalificerat arbete" avses här arbeten för vilka det inte krävs någon formell kompetens, typ städarbeten, tidningsutbärning, hemarbete, enkla vårdarbeten, tempoarbete på fabrik, etc.

Schema 4. Intervjupersonernas huvudsakliga sysselsättning två år efter ankomsten till Göteborg ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay 1).

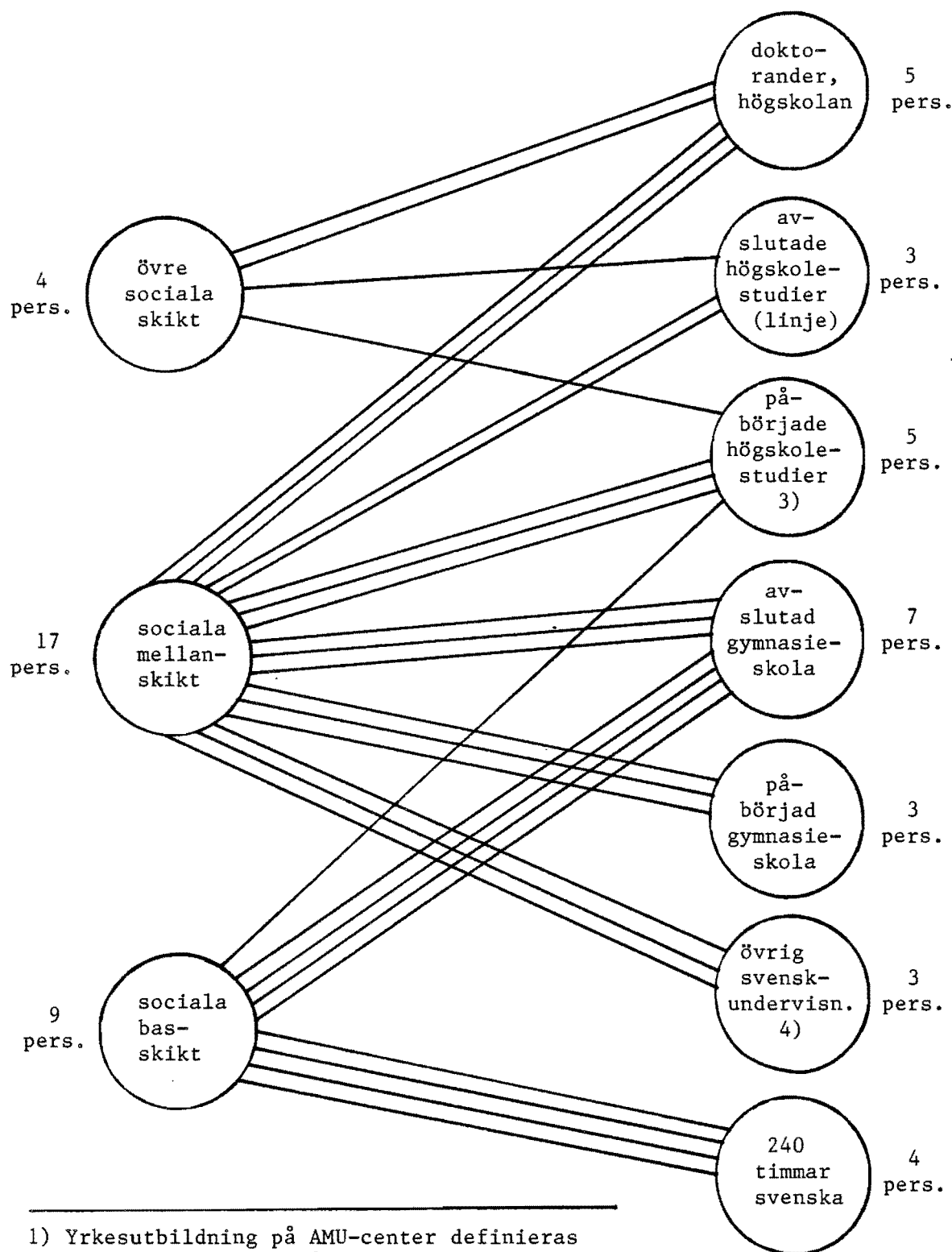
- 1) Se not 1, schema 1.
 2) Se not 2, schema 3.
 3) Se not 3, schema 3.

Schema 5. Intervjupersonernas huvudsakliga sysselsättning vid årsskiftet 1985/86 ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay 1).

1) Se not 1, schema 1.
2) Se not 2, schema 3.
3) Se not 3, schema 3.

Schema 6. Intervjupersonernas högsta ernådda utbildning i Sverige¹⁾ vid årsskiftet 1985/86 ställd i relation till deras sociala tillhörighet i Uruguay²⁾.

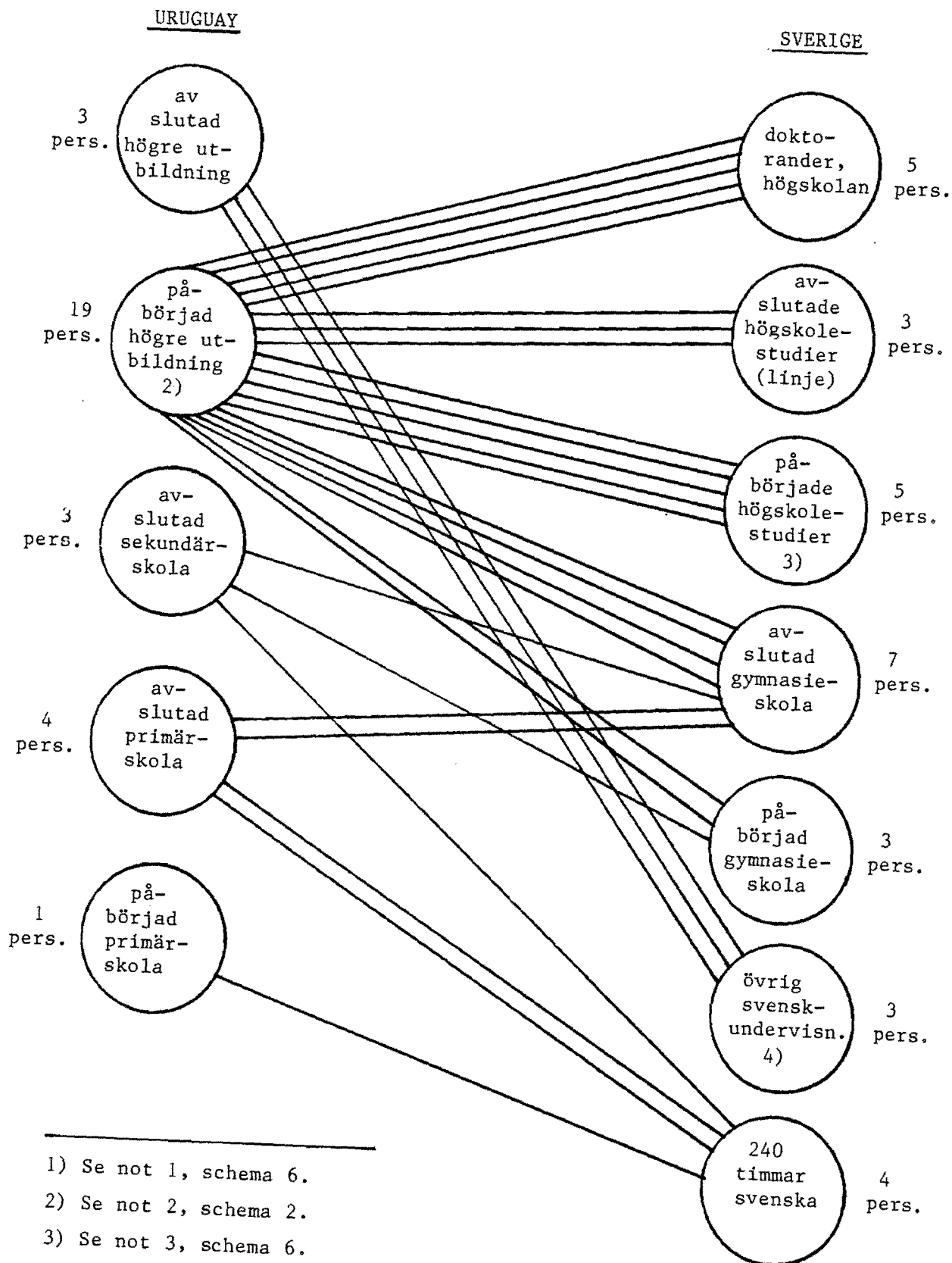
1) Yrkesutbildning på AMU-center definieras här som lägre än "påbörjad gymnasieskola" och visas ej i schemat då samtliga (6) personer med påbörjad eller avslutad sådan utbildning har ernått högre utbildning enligt denna definition.

2) Se not 1, schema 1.

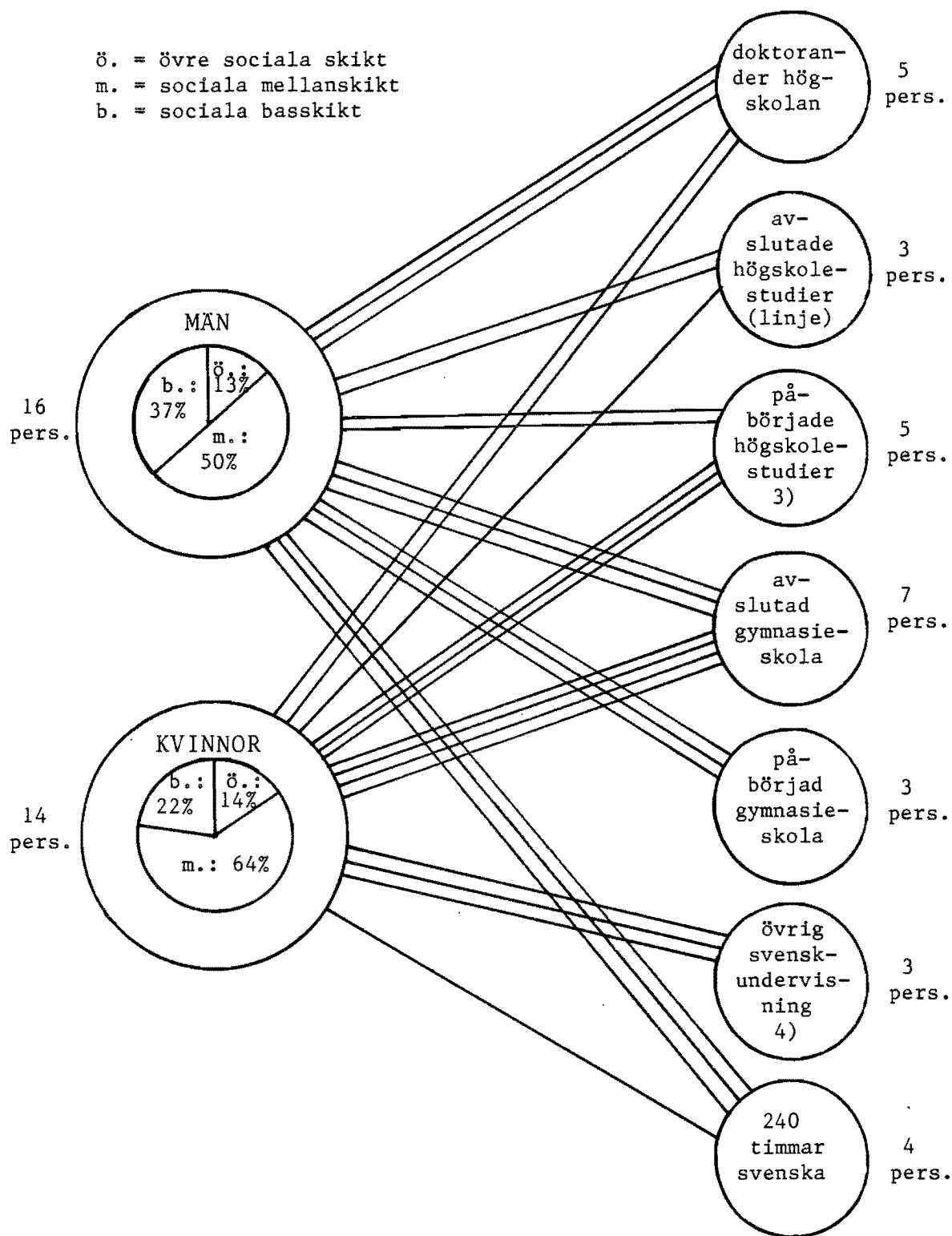
3) Exklusive SVISS och doktorander.

4) AMU:s 18 veckors svenskkurs samt SVISS.

Schema 7. Intervjupersonernas högsta ernådda utbildning i Uruguay ställd i relation till deras högsta ernådda utbildning i Sverige 1)

Schema 8. Intervjupersonernas högsta ernådda utbildning i Sverige¹⁾ vid årsskiftet 1985/86 ställd i relation till deras kön, samt social tillhörighet²⁾ med avseende på kön, procentuell fördelning.

1) Se not 1, schema 6.

2) Se not 1, schema 1.

3) Se not 3, schema 6.

4) Se not 4, schema 6.

a) Flyktingförläggningarna

a:1 Allmänna förhållanden

Som tidigare nämnts anlände de flesta uruguayare till Sverige som "kvotflyktingar". De tillbringade i allmänhet sin första tid i någon av AMS' flyktingförläggningar. I Alvesta och Moheda fanns stora permanenta förläggningar. I Varberg, Sättra Brunn, Ronneby, Hallstahammar och på andra orter fanns mindre, i vissa fall provisoriska, förläggningar.

De svenska myndigheternas avsikt med förläggningsvistelsen var att flyktingarna skulle ha någonstans att bo medan man ordnade fast bostad och en första sysselsättning åt dem. De skulle också under tiden få tillfälle att vila upp sig efter de dramatiska och upprivande händelser som omgett landsflykten, få sin hälsa omskött, få bistånd med personliga ägodelar, få lära sig rudimentär svenska samt bli informerade om Sverige och sina möjligheter i landet.

Den sociokulturella situation som de uruguayiska flyktingarna befann sig i under förläggningsvistelsen var svårhanterlig för individerna. De befann sig i ett "limbo"-tillstånd mellan två världar: Den kända tillvaron i Latinamerika som de lämnat, och det nya okända liv i exil som de endast hade vaga föreställningar om. Bakom sig hade de hemlandet med dess välkända levnadsmönster, med det personliga sociala nätverket av släktingar, vänner och bekanta. I många fall hade de också varit tvungna att lämna så gott som alla sina tillhörigheter bakom sig. Framför sig hade man en tidsmässigt obestämmd vistelse i ett avlägset hörn av världen med bistert klimat, med okänt levnadsmönster och med okända samhällsinstitutioner. Där de befann sig i nuet - i förläggningen - var de ställda mellan det förflutna och det framtida i en tillvaro präglad av ingetdera. Förläggningarna låg i allmänhet på landsbygden som slutna samhällen för sig. Anställd personal tog hand om vardagliga bestyr som matlagning och städning, och för flyktingarna återstod att bli förda genom den fastlagda rutinen av läkarundersökning, information om svenska förhållanden, svenskundervisning m m,

samt att vänta på den dag då de skulle få lämna förläggningen och möta det svenska samhället. Inte få svävade in i det sista i ovisshet om när de skulle få lämna förläggningen. De visste inte om det skulle dröja en vecka ytterligare, eller en månad, eller tre månader...

Så här beskrev en intervjuperson känslöstämningar under förläggningstvisten:

"Det var många som sa: Vi kommer till Sverige när vi flyttat från detta läger, när vi börjar leva för oss själva. För man lever så isolerat, det blir så överklagt. Man lever som i en bubbla."

Den, i strukturella termer, "liminella" 1) tillvaron i flyktingförläggningarna - att på obestämd tid befinna sig "svävande" mellan två sociala sammanhang - utgjorde en i många avseenden negativ psykosocial miljö, vars inverkan blev allt mer märkbar ju längre vistelsetiden varade. Åren 1973--1975 var tre månader en vanlig längd på tiden i förläggning. Under senare år är vistelser mellan sex och tio månader vanliga p g a en ökad ström av latinamerikanska flyktingar och större svårigheter för myndigheterna att finna bostäder och sysselsättning för dem.

Den negativa psykosociala miljön bäddade för allmän vantrivsel, för uppkomsten av psykiska problem som bl a depressioner och psykosomatiska sjukdomar, samt för relationsstörningar mellan familjemedlemmar, mellan landsmän tillhörande olika politiska grupperingar, mellan olika

1) Socialantropologen Victor Turner har utvecklat begreppet "liminalitet" i en rad empiriska sammanhang, se exempelvis "Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage". I Lessa, W. & Vogt, E. (ed.): "Reader in Comparative Religion". New York 1969.

nationaliteter av flyktingar och mellan flyktingar och förläggningsspersonal 1).

Till bilden hör också att åtskilliga av flyktingarna var i psykisk obalans till följd av tortyr, fängelsevistelser under svåra förhållanden eller långvarigt "underjordiskt" liv förenat med livsfara.

Mycken kritik från i saken väl insatta personer har riktats mot förhållandena i flyktingförläggningarna på 1970-talet (och även senare). Svante Lundberg och C F von Seth ger i sina skrifter 2) åtskilliga exempel på allvarliga brister i organiseringen av förläggningssvisten: Otillräcklig omsorg om flyktingarnas psykiska hälsa, brist på aktiviteter, personalens auktoritära inställning och oförmåga att hantera relationsstörningar mellan flyktingarna och dem själva, styrning av flyktingarna i avsikt att förmå dem att bli industriarbetare och flytta till vissa orter, bristande informationsverksamhet, undermålig svenskundervisning etc.

De förhållanden som ovan diskuterats har bidragit till att många uruguayanska flyktingar upplevt förläggningssvisten som i huvudsak negativ, som en obehaglig fortsättning på den rad av umbäranden som lett till exilen. Det skall dock framhållas att långt ifrån alla uruguayare upplevde vistelsen i mottagningsförläggningen på detta vis. Några, framför

1 Signifikativt nog förefaller tolkarna, som kan sägas konkret representera det "liminella" tillståndet i förläggningarna genom att befinna sig mellan det latinamerikanska och det svenska, då de har som uppgift att förmedla budskap mellan flyktingar och förläggningsspersonal, vara den kategori av förläggningsspersonalen som betraktades med störst misstro av flyktingarna (se vidare sidan 84).

2) Lundberg, B: Latinamerikanska flyktingar i Sverige. Statens Invandrarverk. Stockholm 1979, och; von Seth, C F: Latinamerikaner i exil - en kluven tillvaro. Statens Invandrarverk. Stockholm 1983.

allt de som endast vistades en kort tid i förläggning, kände att den var en plats där man kunde andas ut efter en mardrömslik tid i Latinamerika. Dessa olikheter i upplevelser förefaller bero dels på individuella faktorer som personlig läggning och aktuell livssituation, men också på hur vistelsen i de olika förläggningarna var organiserad samt på hur länge den varade.

Låt oss lämna plats för två av de intervjuade uruguayarna att själva berätta om sina upplevelser av tiden i flyktingförläggningen. Den först citerade personen vistades i Alvestaförläggningen 1973, den andra personen i Varbergsförläggningen 1976.

"Det var en stor grupp som samlades i Alvesta, det var ganska många. 200 stycken ungefär från Montevideo, vänner och bekanta. Det bildades ett litet samhälle där vi kände oss väldigt skyddade på något sätt, det var väldigt bra, gamla vänner och kompisar. Flera familjer fanns med... och klimatet i Sverige, det trygga klimatet i Sverige det smittade av sig med en gång. Man kände att man kunde slappna av efter dom där hektiska månaderna i Chile och månaden i stadion, och hela den hemska historien där. Det var väldigt fint. Jag upplevde de tre månaderna i Alvesta väldigt bra, fick ett väldigt gott intryck av Sverige."

"Vi bodde på ett hotell och vi hade bara ett litet rum. Jag hade aldrig suttit i fängelse, men för dom som hade gjort det så var det väldigt jobbigt att sitta i ett litet rum... Plus att man inte förstod vad som sades runt omkring sig, och man har förföljelsemani se'n den gamla tiden, så det är en chock. Och dom flesta som bodde där kom från Chile, det var en annan kultur och det var inte lätt att komma överens, helt olika utbildningar och bakgrund. Det var många barn som hade problem, de flesta av dem. Och se'n familjer som träffades efter kanske tio år, dom satt i fängelse och bodde på olika håll, man kan säga att det var negativt för dom flesta."

a:2 Studie- och arbetsmarknadsinformation

De uruguayanska flyktingar som anlände till Sverige mellan 1973 och 1975 förefaller att i mottagningsförläggningarna ha delgivits en tämligen begränsad bild av vilka studie- och arbetsmöjligheter som fanns för dem under deras första år i landet. Personer som anlände vid denna tid

berättar att förläggningsspersonalen upplyste om att industriarbeten var den enda tänkbara första sysselsättningen för män och enkla servicearbeten de enda för kvinnor.

Så här berättar två män om sina upplevelser i Alvestaförläggningen vintern 1973--1974:

"Dom sa att nästan det enda som fanns att göra för oss det var industrijobb. I framtiden kunde man göra någonting annat, men på den tiden var det nästan enda sättet att börja. Det var väldigt klart att dom förledde oss, för det fanns ju många andra möjligheter. Men dom ville att så många som möjligt skulle bli industriarbetare. Det kom folk från industrier runt om Växjö och körde oss runt och visade oss olika fabriker. Det kom arbetsförmedlare och sa att det fanns möjlighet att komma in på två kurser: Svetsare och svarvare, och ingenting annat. Frågade man efter något annat så: - Nä, det var omöjligt, vi kunde inte språket."

"På den tiden, eftersom vi var dom första och man helt enkelt inte visste hur man skulle hantera oss, blev vi endast hänvisade till olika AMU-skolor. Och det var synd för många frustrerades av det. Dom gick länge innan dom började läsa sådant som dom kanske skulle viljat göra redan från början... Man fick inte välja mellan värst många AMU-kurser. Det var väldigt dålig upplysning på den tiden... Det som var synd var att vi inte heller blev så bra upplysta om att vi kunde placeras direkt i industrin - utan att gå på AMU. Och på den tiden visste man inte egentligen vilken bakgrund vi hade, dom visste inte om vi var analfabeter eller om vi var överkvalificerade. Ingen visste någonting om något."

Uruguayare som vistades i Varbergsförläggningen vintern 1976--1977 säger att de upplevt informationen om arbetsmarknad och studiemöjligheter på samma sätt:

"Dom rekommenderade oss att utbilda oss till svarvare och fräsare och sådana saker. På den tiden var det karakteristiskt, det spelade ingen roll om man hade utbildning tidigare och våra önskemål, man skulle bli fräsare eller så. Och det var många som gjorde det och aldrig arbetade i yrket."

Även i Moheda 1978 uppges förläggningsspersonalen ha informerat de uruguayiska flyktingarna att AMU-utbildning var den lämpligaste början på vistelsen i Sverige:

"Vi fick välja i Moheda vad vi skulle läsa i Sverige. Dom gjorde en intervju och då fick vi veta i den intervjun att vi inte kunde fortsätta på universitetet, dom sa att alla som hade börjat på universitetet hade misslyckats, och då fick vi välja olika yrken, yrkesutbildningar, men vi visste ju ingenting... Min man sa att han ville studera till bilmekaniker, något som han aldrig varit intresserad av i hela sitt liv. Han tyckte om litteratur, han läser litteraturhistoria på universitetet nu. Då fick han en kurs på AMU-center och blev bilmekaniker. Han kunde inte ens köra bil, han var helt ointresserad."

Utifrån den information som denna studie grundas på framstår det som att majoriteten av de uruguayare som vistades på flyktingförläggningar under åren 1973--1978 fick ett intryck av att det som myndigheterna ansåg som lämpligast för dem var att de började på någon av AMUs yrkesinriktade kurser eller tvååriga gymnasiala yrkesutbildningar.

Uppenbarligen har detta intryck i väsentlig mån skapats av att förläggningsspersonalen i allmänhet faktiskt lade tonvikten i informationen på yrkesinriktade kurser inom AMU och dessutom försökte påverka flyktingarna att gå dessa kurser. Som tidigare nämnts var majoriteten av de uruguayanska flyktingarna under dessa år unga människor utan en avslutad utbildning och utan egentlig yrkeserfarenhet. Förläggningsspersonalen bedömde deras möjligheter att lyckas med en högre utbildning under de första åren i Sverige som små - främst på grund av de bristande kunskaperna i det svenska språket - och avrådde från sådana studier, ofta genom att hänvisa till latinamerikaner som misslyckats.

Uruguayarna uppfattades som "svårplacerade" på arbetsmarknaden och hänvisades till den sysselsättning som utifrån förläggningsspersonalens synvinkel framstod som det lämpligaste alternativet av de möjligheter som de kände till inom den fastlagda strukturen av flyktingmottagning och svenskt utbildningsväsende: AMU-kurserna. Där kunde uruguayarna få en första sysselsättning och sedan som färdigutbildade eventuellt kunna få försörjning genom att fylla det svenska

näringslivets behov av arbetare inom fack där det för tillfället var brist på arbetskraft 1).

Uruguayarnas uppfattning om studie- och yrkesmöjligheter i Sverige påverkades också av att en hel del missförstånd synes ha uppkommit p g a deras och förläggningspersonalens skilda kulturella referensramar. Uruguayarna hade, som sagt, från början nästan ingen kunskap om svenska förhållanden, och ibland synes inte förläggningspersonalen ha insett att det som var självklart för dem själva kanske inte var det för flyktingarna, t ex att man som flykting får lov att arbeta i Sverige utan att först gå på AMU, och således inte tänkt på att klargöra det.

Ett annat exempel på sådana missförstånd gällande utbildnings- och yrkesmöjligheter ges av en arbetsförmedlare i Göteborg med stor erfarenhet av latinamerikanska flyktingar:

"Se'n är det en sak som är säker. Väldigt många tjänstemän som befinner sig på förläggningarna och arbetsförmedlingarna dom blandar ihop två saker. Dom blandar ihop det här med arbetsmarknadsutbildning och vanlig utbildning. De får en känsla av att dom här människorna [latinamerikanska flyktingar] är ute efter att få AMS-bidrag för att gå dom här [högskole-]utbildningarna, och då säger tjänstemännen: - Det går inte, det är absolut omöjligt. Då har man alltså gjort den här sammanblandningen att diskutera och ge saklig information om allmän högskoleutbildning och

-
- 1) Det kan vara värt att notera att den "karriär" som av de nämnda myndighetspersonerna ansågs lämplig för uruguayare med ambitioner att utbilda sig i Sverige, speglar den generella bilden av det svenska folkets kollektiva "karriär" under 1900-talet; först bor man på landet (gällande uruguayarna: flyktingförläggningarna), sedan blir man "industrialiserad", för att till sist bli högutbildad. Om detta är en tillfällighet, eller relaterat till ett uttalat ideologiskt tema, vars moral ungefär är att: "- Utlänningarna skall minsann inte gå någon genväg utan ha det som vi svenskar har haft det", är en fråga som endast skulle kunna besvaras genom ett mer djupgående studium av svenska värderingar och institutioner.

arbetsmarknadsutbildning. Där tror jag väldigt många tjänstemän har gjort fel, därför att dom har blivit rädda när folk har tagit upp och diskuterat dom här sakerna, och så har dom sagt: - Stopp, det går inte. Och så har många sökande upplevt en väldigt snäsig attityd, att dom sätter stopp, att dom sätter stopp för oss."

Ytterligare ett missförstånd som sägs ha varit vanligt är att uruguayare inte fått klart för sig att de efter eventuell AMU-utbildning varit fria att påbörja högskoleutbildningar om de så önskat. De har istället fått intrycket att endast en möjlighet till utbildning erbjuds i Sverige, och därför sett det första valet som mycket mer betydelsefullt än vad det i realiteten var.

Missförståenden ägde säkerligen viss grund i att det stora flertalet samtal mellan arbetsförmedlare och flyktingar ägde rum genom tolk. Detta är en omständighet som försvårade kommunikationen parterna emellan och bäddade för misstro. Så här berättar två uruguayare om sina erfarenheter från Alvestaförläggningen 1975 respektive 1976:

"När vi var på förläggningen fick vi alltid prata med arbetsförmedlarna genom en tolk. Man fick inte välja tolk, man fick den som var ledig i den stunden, och alltid kom någon [annan flykting] och sa: Passa dig, för den tolken brukar alltid sätta sina vitsar emellan tolkningen. Man vet inte om det var sant eller inte, för man förstår inte. Det skapades misstänksamhet mot tolkningar."

"Vi litade inte på tolkarna därför att vi hade mycket dåliga erfarenheter av dom. Tolkarna kom och berättade för oss att den och den människan gjorde det och det."

Säkerligen påverkade också andra förhållanden förläggningsspersonalens studie- och yrkesinformation, och uruguayarnas upplevelse av den. Som tidigare nämnts innebar förläggningstvisten för flyktingarna en "liminell" tillvaro som utgjorde en negativ psykosocial miljö, många av uruguayarna var i dålig psykisk kondition efter uppskakande händelser i Latinamerika, förläggningsspersonalen arbetade

under tidspress för att "få iväg" flyktingar för att bereda plats för nya, och de var kanske i några fall "utbrända" efter mångårigt arbete med flyktingmottagning i förläggningssmiljö. Alla dessa faktorer bäddade för relationsproblem mellan förläggningsspersonalen och flyktingarna och påverkade informationen och uruguayarnas upplevelse av den. Det kan exempelvis inte uteslutas att vissa av förläggningsspersonalen kanske inte var så engagerade i sitt arbete, eller att de mer eller mindre omedvetet hyste antipati mot vissa flyktingar och lät detta påverka handläggningen av deras ärenden. Några uruguayare har en genomgående negativ minnesbild av förläggningsspersonalens bemötande (Alvesta 1975):

"Dom visade inte stort intresse. Dom lyssnade inte på oss utan fyllde sina timmar och så åkte dom hem."

Det skall slutligen nämnas att möjligheten finns att vissa enskilda uruguayas flyktingars minnesbilder av informationen och rådgivningen i förläggningarna kan ha påverkats av senare erfarenheter. Som det kommer att framgå önskade en del uruguayare själva börja AMU-utbildningar vid den tid då de anlände till Sverige. Sedermera ändrade dock en hel del av dessa inställning och såg AMU-tiden som bortkastad. Det är inte helt osannolikt att enskilda personer inte drar sig till minnes att de själva fattade ett beslut, som sedermera upplevdes som ett misstag, utan istället framställer situationen som att de saknat information och blev vilseledda. Det finns dock inget som tyder på att sådana medvetna eller omedvetna rekonstruktioner är att hänföra till annat än några få enskilda fall.

Det skall understrykas att, även om merparten av uruguayarna tycks ha upplevt yrkes- och studieinformationen i förläggningarna på det sätt som ovan refererats under perioden 1973--1978, så gäller det inte alla. Några uruguayare drar sig till minnes att den information som de fick täckte ett brett spektrum av studie- och yrkesmöjligheter i

Sverige. Förmodligen har en del av dessa från mängden avvikande upplevelser att göra med att enskilda arbetsförmedlare på förläggningarna hade andra idéer om vad som var lämpligt för uruguayanska flyktingar än majoriteten av deras kollegor. Information av denna karaktär förefaller att ha varit vanligare på de provisoriska flyktingförläggningarna. Kanske detta hänger samman med att arbetsförmedlarna i dessa förläggningar var "vanliga" anställda vid arbetsförmedlingar på orten och inte de specialiserade förmedlare som fanns i förläggningar som Moheda och Alvesta. De hade därför inte konfronterats med en stor mängd latinamerikaner och var kanske mer öppna för att se varje uruguayare som en individ med alldeles speciella behov snarare än som ännu en flykting som snabbt måste "tas ner på jorden" i Sverige.

Det finns dock en kategori av uruguayare som genomgående fick ett annat intryck av informationen i förläggningarna, nämligen de som hade färdiga utbildningar i yrken som var gångbara i Sverige. Personer med sådana utbildningar önskade så gott som alltid fortsätta inom sin profession i Sverige och förefaller att ha blivit upplysta om huruvida formella kompletteringskrav fordrades för att utöva yrket i Sverige och om hur arbetsmarknaden inom det aktuella fältet såg ut.

Vidare kan nämnas att uruguayare ur arbetarklassen ofta önskade fortsätta att arbeta med manuella yrken i Sverige och i samband därmed inte upplevde informationen om utbildningar och svensk arbetsmarknad som lika begränsande som många av sina landsmän ur medelklassen. Det material som ligger till grund för denna studie antyder också att dessa uruguayare upplevde informationen i flyktingförläggningarna som mer mångfacetterad, exempelvis den nedan citerade uruguayaren som arbetat i ett manuellt yrke i hemlandet under många år och önskade fortsätta med liknande arbeten i Sverige (Alvestaförläggningen 1976):

"Redan några dagar efter att vi kom hit visste vi olika möjligheter, stora och fantastiska möjligheter som finns i Sverige för flyktingar. Olika sätt att studera, utbilda sig på olika sätt, arbeta också."

Om så var fallet kan man spekulera i orsaken till upplevelsen av informationen som allsidigare. Det kan vara så att studiemöjligheter som för en uruguayare ur arbetarklassen upplevdes som "fantastiska", för en ur medelklassen inte framstod som så märkvärdiga, och att perspektivet att arbeta i ett manuellt yrke några år, för att under tiden skaffa sig bättre svenskkunskaper innan man påbörjade högre utbildning, inte var lika nedslående för den förre som för den senare. Det kan kanske också ha förhållit sig så att vissa bland förläggningspersonalen upplevde det som om de kunde tillåta sig att tala om "stora fantastiska möjligheter" så länge som de visste att flyktingen inte skulle göra allvar av dem och börja kräva ett stöd som inte var i överensstämmelse med de etablerade rutinerna.

Tonvikten på AMU-utbildning i yrkes- och studieinformation på flyktingförläggningarna förefaller efter 1978 successivt ha dämpats. Även andra studiemöjligheter lyftes i ökad omfattning fram och presenterades aktivt, främst då möjligheten att börja på KomVux. Arbetsmarknadsverkets erfarenheter av att få latinamerikaner kom att arbeta inom de yrken som de blivit utbildade till inom AMU låg till grund för denna om-orientering. Det framstår dock som om åtskilliga uruguayare även efter 1978 upplevt ett tryck på sig att börja på AMUs yrkesutbildningar (se t ex citat sidan 106).

b) Spontanflyktingar

b:1 Allmänna förhållanden

Av de uruguayiska flyktingar som anlände till Sverige var det dock inte alla som tillbringade sin första tid i en flyktingförläggning. De kvotflyktingar som redan hade en nära familjemedlem i Sverige, som make, förälder eller barn, brukade inte vistas i förläggningarna, utan togs om hand av

sina släktingar. "Spontanflyktingarna" förefaller också ofta att ha haft någon personlig kontakt i Sverige som ordnat en första bostad. I annat fall blev de i allmänhet genom de lokala flyktingmottagningarnas försorg inkvarterade på hotell eller dylikt på de orter dit de sökt sig.

För spontanflyktingarna var det första stora problemet efter ankomsten till Sverige att få sin flyktingstatus godkänd och därmed få tillstånd att stanna i landet. Under den tid som flyktingstatusen utreds av Statens Invandrarverk har flyktingen ingen rätt att arbeta eller studera, annat än svenska. Bland de uruguayare som intervjuats finns olika erfarenhet av denna procedur. En man som kom till Sverige som spontanflykting år 1978 kunde visa upp en artikel från en uruguaysk tidning, där det stod att han var efterlyst. I hans fall gick utredningen gällande flyktingstatus ovanligt snabbt, d v s på fyra månader.

En kvinna kom till Sverige 1978 via Argentina och Frankrike. När hon anlände med färjan till Malmö blev hon sänd tillbaka till Köpenhamn. Hon återvände dock till Sverige följande dag och undgick att åter bli utvisad. Utredningen om hennes flyktingstatus tog 18 månader. Så här berättar hon om denna tid:

"Under ett och ett halvt år hade jag ingen chans att jobba eller studera någonting, bara svenska. Och samtidigt visste jag inte om dom slutligen skulle sparka ut mig härifrån. Det var en konstig tid, jag var ganska deppig på den tiden. På den tiden var det också de värsta åren av diktatur i Uruguay. Jag visste att om man sparkar mig härifrån blir det direkt till Uruguay. Så det var ganska mörkt på den tiden. Det enda jag kunde göra var att läsa svenska, så jag gick på kursverksamheten. Men jag var inte motiverad att läsa svenska, jag visste ju inte om jag skulle få stanna. Det var för djävligt."

Som framgår av citatet gav de ibland långa väntetiderna på besked om asylrätt upphov till allvarliga problem. Liksom i flyktingförläggningarna är det, i sociokulturella termer, frågan om ett liminellt tillstånd: Man är uruguayare, befinner sig fysiskt i Sverige men kan inte börja rota sig i det

svenska samhället, arbeta eller studera, då man när som helst kan få besked om att man inte är önskvärd i landet.

Men några spontanflyktingar kunde vara tämligen säkra på att få asyl i Sverige och behövde, som ovan nämnts, inte vänta mer än några månader på besked om uppehållstillstånd. Svante Lundberg 1) refererar till att det är en utbredd uppfattning bland tjänstemän vid invandrarbyråer, och bland latinamerikaner själva, att spontanflyktingar snabbare än kvotflyktingar fann sig tillrätta i Sverige. Om detta är riktigt är det en öppen fråga om det beror på att spontanflyktingarna har kommit till Sverige under lugnare och mer planerade former än kvotflyktingarna, eller om det är så att förläggningssvinstelsen - som är vanligare för de förra än för de senare - har haft en direkt negativ inverkan på anpassningen till svenska förhållanden.

b:2 Information om utbildnings- och yrkesmöjligheter i Göteborg

De uruguayare som inte tillbringade sina första månader i Sverige i flyktingförläggningar, utan bosatte sig direkt i Göteborg, fick sin första information om studie- och yrkesmöjligheter av tjänstemän vid arbetsmarknadsverkets flyktingmottagning i staden. Enligt en av tjänstemännen där hade dessa flyktingar större möjligheter att få bra hjälp att planera framtiden i Sverige än de som kom till förläggningar:

"Många av dom som vi då hade på mottagningshjälpen, dom som kom direkt till Göteborg, som begärde asyl i Göteborg, som aldrig hade vistats i en förläggning, dom hade ju givetvis en större möjlighet att få utrett sin situation därför att dom hade en fast bostad i sta'n. Då hade man tid att ha en lite mer djupgående diskussion med var och en av vad dom ville ägna sig åt... Men dom som då kom från förläggningar, av dom hade vissa

1) Lundberg, B: Latinamerikanska flyktingar i Sverige. Statens Invandrarverk. Stockholm 1979.

vistats under en lång period på förläggning, och det är klart både flyktingen själv och personalen såg ju helst att dom kom ut till någon kommun. Därför att förläggningstvistelse är ju inget som man kan stå efter. Och då var det många gånger beroende på om man kunde skaka fram en lägenhet. Lyckades det så lyckades det väldigt snabbt, och så skulle man snabbt ut ur förläggningen för att bosätta sig i den nya kommunen. Och då måste man ju naturligtvis göra ett väldigt snabbt beslut på en [utbildnings]plan, för ingen fick lämna en förläggning utan att förläggningsspersonalen hade gjort en planläggning för vad som skulle hända, t ex i Göteborg. Och det betydde ju väldigt ofta att dom fick ta ett väldigt snabbt beslut. I regel var det ju så att dom fick börja med en svenskundervisning, men då hade dom som målinriktning väldigt ofta en, t ex verkstadsmekanisk utbildning, eftersom vi har ett sådant [AMU-distrikt som vi har i Göteborg [d v s inriktat på sådana utbildningar]]."

Efter den inledande kontakten och studieplaneringen med personalen på flyktingmottagningen överfördes uruguayarna till de lokala arbetsförmedlingarna där det i flera fall, t ex i Hjällbo, fanns spansktalande personal.

En informationskälla som var mycket värdefull för många uruguayare, både kvot- och spontanflyktingar, men som de i allmänhet inte kom i kontakt med förrän de redan bosatt sig i Göteborg, var den informella upplysningen från landsmän. Så här berättar en uruguayare som tillbringat sina första månader i Mohedaförläggningen:

"Jag hade inte en aning om vad jag skulle göra här i Sverige när jag kom hit. Jag visste absolut ingenting om hur mitt liv skulle fortsätta här. Och egentligen tror jag att vi fick väldigt lite hjälp i början, väldigt lite orientering om hur vi skulle göra. Den största och viktigaste hjälpen fick vi av dem som bott här några år, för det fanns redan en liten uruguayansk koloni här när vi kom, folk som hade kommit direkt från Chile. Och dom hade en viss erfarenhet och vad som kanske var bäst att göra här. Hur man skulle göra för att få en bättre bostad och komma i kontakt med myndigheterna. Men vi fick väldigt lite hjälp och orientering, tror jag, om vilka möjligheter som fanns för oss. Vi hänvisades till AMS och AMU-center. Och jag tror att, förutom att ha städat de första åren, så har jag gjort olika kurser här på AMU-center, i svenska, som jag tycker har varit väldigt dåliga."

Vissa uruguayiska föreningar bedrev en organiserad informationsaktivitet om det svenska samhället och dess möjligheter. Exempelvis samlade "Casa del Uruguay" information om utbildningar m m, som stod till förfogande för intresserade. Även Uruguaykommittén bedrev informationsverksamhet genom att åka till flyktingförläggningar och berätta för sina landsmän om yrkes- och studiemöjligheter i Sverige. En av de uruguayare som deltog i denna verksamhet berättar följande om sina erfarenheter 1):

"Efter vi kom 1975 började vi åka till dom olika flyktinglägren och informera våra landsmän på spanska vilka rättigheter som fanns utöver dom arbeten som dom erbjöd oss... [Personalen på flyktingförläggningarna] gillade oss inte. De betraktade oss som störande, och vi hade många diskussioner med dom på olika flyktingläger. Och sen när vi lyckades med att övertyga någon landsman att han skulle kräva att läsa mer timmar [svenska], att han skulle kräva att få åka till det ställe dit han ville [för att bosätta sig] och inte till det ställe som [de säger att] han får åka till - för det var en rättighet som vi hade, att åka till Göteborg för att man kände sig säkrare där med sina landsmän - då satte sig några från administrationen på flyktinglägret emot och hotade att dom skulle dra in hjälp för den familj som krävde för mycket. Så var förhållandena på den tiden. Och dom sa också: - Om du inte accepterar att flytta t ex till Växjö, då kan du vänta här [i förläggningen] i två år. Och man orkade inte vänta där två år, aldrig."

4 Uruguayares förhållningssätt till utbildning och arbetsliv i Göteborg

Hur agerade då uruguayarna utifrån den information som nådde dem under deras första tid i Sverige, och i den situation som de under den tiden befann sig? Hur har de resonerat

1) Citatet får stå som ett vittnesmål för hur den ena parten upplevde de konfliktfyllda situationer som sägs ha uppstått mellan förläggningsspersonal och personerna från Uruguaykommittén.

gällande utbildning och arbete under sina senare år i Sverige? Vilka föreställningar, tankegångar och förhållanden ligger bakom de handlingsmönster som kan iakttas bland dem?

Vi skall i denna avdelning försöka besvara dessa frågor. Då personers sociala tillhörighet har framstått som central för deras val av utbildning och arbete är avdelningen indelad i följande tre huvudstycken. Först diskuteras uruguayare från sociala basskikt, sedan de från sociala mellan- och övre skikt och slutligen, under rubriken "Några allmänna förhållanden som inverkat på uruguayares studier", diskuteras ett antal omständigheter som gällt för uruguayare oavsett social tillhörighet när de utbildat sig.

a) Uruguayare från sociala basskikt

De uruguayare som i hemlandet varit verksamma inom manuella yrken - arbetare, småbönder och hantverkare - var en minoritet av flyktingarna. De hade i allmänhet genomgått en kort utbildning i Uruguay. Så gott som alla dessa personer synes ha antingen börjat arbeta strax efter ankomsten till Göteborg eller påbörjat yrkesutbildningar för att därefter börja arbeta. Det finns dock en klar tendens att personer med denna bakgrund som anlände efter 1978, i något större utsträckning än de tidigare anlända började studera vid KomVux kort efter ankomsten till Göteborg.

Att börja arbeta i ett manuellt yrke föll sig naturligt för dessa uruguayare och kändes inte som en prestigeförlust. Medelåldern bland dem förefaller att ha varit något högre än flyktinggruppens som helhet, och några tyckte att de var för gamla för att sätta sig på skolbänken i Sverige. Flera av männen med familj hade en inställning att de bar ansvaret för familjen och att de borde försörja den på ett "rejält" arbete. De yrken som dessa uruguayare började arbeta i synes följaktligen, för männens del, ofta varit inom industri och verkstad. Kvinnorna förefaller mestadels ha börjat arbeta i enklare vårdyrken, serviceyrken eller i hemmet som

"hemmafruar". Få av dessa uruguayare har under de första åren i Göteborg gått någon mer svensk kurs (utöver 240 timmar grund-SFI) annat än 240 timmars svenska för yrkesarbetande invandrare eller SFI 18 veckor på AMU.

Av de som började på AMU såg en del, främst bland de yngre, positivt på utsikten att få en yrkesutbildning. Att vilja gå AMU-kurser, eller börja arbeta, var också en inställning som i allmänhet föll förläggningspersonalen i smaken och bäddade för att snabbt få lämna flyktingförläggningen.

När det gäller de yngre uruguayare, som i hemlandet inte själva varit yrkesverksamma i nämnvärd utsträckning utan genomgick högskoleutbildning när de lämnade landet men vars föräldrar i Uruguay tillhörde det sociala basskiktet och i denna studie därför räknas dit, förefaller det som om även de under de första åren i Göteborg följde det mönster som skisserats ovan. Informationsunderlaget i denna fråga är inte tillräckligt för att reservationslöst fastslå att så varit fallet, men det pekar i den riktningen.

För att levandegöra de förhållanden som ovan diskuterats gällande uruguayare från sociala basskikt, låt oss höra vad några av de som intervjuats har att berätta om sina första år i Göteborg. Så här berättar en person med sexårig folkskola, som varit fabriksarbetare i många år i Uruguay och som kom till Sverige 1976:

"Fem dagar efter att vi kom till Göteborg började jag arbeta på X-fabriken. Jag hade en kamrat där, han är uruguayare också. Jag hade inga planer på att börja studera, för jag ville veta först: Hur fungerar detta samhälle. Vilka möjligheter har jag att göra någonting annat? Men först måste jag göra någonting, för jag har familjen och ansvar för den. Jag började arbeta först och lära mig om hur samhället fungerar - för att få veta om det finns någonting som passar mig. Faktiskt så hittade jag ingenting som passade mig."

Den nedan citerade personen från arbetarmiljö, men med en påbörjad högre utbildning, kom till Göteborg 1974 och

började, efter tio veckors svenskundervisning vid AMU på en av de yrkesinriktade kurserna på AMU-Center. Han berättar här om varför han slutade kursen och hur han fördjupade sina svenskkunskaper:

"AMU-kursen som jag började skulle ta nästan ett år, men jag gick där tills vi kom till semestern. I och med att det var semester behövde vi inte gå på skolan, men vi hade ingen lön för den tiden. Så då först blev vi upplysta om att vi kunde söka jobb, och det gjorde vi, och vi kom in på Y-fabriken. Där började jag jobba. Sen återvände jag inte till AMU-kursen utan gick till arbetsförmedlingen och talade med den som hade hand om mig och frågade om jag inte kunde stanna där istället för att gå på AMU. Och det var inget problem.

...
Jag stannade kvar av två anledningar. Den ena var att jag ville vara tvungen att lära mig svenska, och det var då det bästa att vara ensam [bland svenska arbetskamrater]. Den andra var att jag tyckte att det var lite meningslöst att utbilda mig till någonting som jag visste redan då att jag inte skulle trivas med. För det insåg jag att jag inte skulle bli någon riktig svarvare, en sådan svarvare som du blir i Uruguay om du gått på en så'n AMU-skola i Uruguay. En så'n svarvare kan både teorin och praktiken och har väldigt mycket träning och kan hantera varenda maskin och även göra maskiner som man behöver för att svarva. En sådan komplett svarvare skulle jag inte bli, och då tyckte jag att det var meningslöst. Då kunde man lika gärna välja ett löpande band.

...
Så fick man på fabriken veta att jag kom från Latinamerika och att jag var politiskt och fackligt aktiv där och att det var därför som jag var tvungen att flytta hit. Så inbjöd man mig till ett fackligt möte, och det var lite problem där och plötsligt blev jag vald till någonting inom fabriksklubben. När mötet var avslutat så kommer jag ihåg att det var en representant för avdelningen där, och han förklarade för mig att jag hade blivit vald till ordförande. Det hade jag ingen aning om. Då kände jag att jag faktiskt hade en plikt att försöka hjälpa på det sätt som jag kunde. Så jag bad honom skaffa lagböckerna om arbetsfrågor och om arbetsmarknaden, för jag kunde ingenting om det. Och det var så jag lärde mig svenska. Han kom dagen efter med en stor bunt böcker och ett lexikon - det var en bra kurs det!"

Observera att den sistnämnde personen, då han gick på AMU-kursen, inte hade klart för sig att han kunde söka

arbete utan att gå i AMU. Flera andra uruguayare har också berättat om denna brist i information.

Uppfattningen att kurserna på AMU-center är av låg kvalitet delas av många uruguayare. En bidragande orsak till detta lär vara att deras referensram (som för den citerade personen) är den grundliga yrkesutbildningen i Uruguay med humanistiska inslag.

När det gäller hur utbildnings- och yrkesverksamheten i Göteborg gestaltat sig för dessa uruguayare efter de första ett eller två åren, kan först noteras att av dem som gick en AMU-kurs kort efter ankomsten till Göteborg så arbetade några en tid i det yrke som de utbildats till, men flertalet synes sedan ha börjat arbeta med något annat. Cirka 20 av intervjupersonerna tillfrågades om de kände till någon uruguayare över huvud taget som stadigvarande arbetade i det yrke som han/hon blivit utbildad till på AMU-center under den första tiden i Göteborg. Ingen sade sig känna till någon sådan person. En bidragande faktor till detta förhållande är att en del av de som gått AMU-kurser inte kunde få arbete inom sitt yrke när de var färdigutbildade. Det instabila konjunkturläget under 1970-talets andra hälft, och 1980-talets första, medförde att yrken som AMS vid en tidpunkt förmodade att det skulle vara lätt att få arbete inom, vid en senare tidpunkt var yrken drabbade av arbetslöshet. En arbetsförmedlare i Göteborg med stor erfarenhet av latinamerikanska flyktingar uppger att det inte är ovanligt att personer har gått två AMU-kurser och ändå inte kunnat finna försörjning inom de yrken som de utbildats till.

Värt att notera är också att efter de första åren i Sverige är det inte ovanligt att uruguayare från sociala basskikt, och som arbetat i manuella yrken i Göteborg, påbörjat utbildningar. Detta gäller främst de som anlände före 1979. Man läser t ex data, engelska eller matematik på kvällarna samtidigt som man arbetar eller tar tjänstledigt någon termin för att studera.

Avsikten med studierna förefaller vara dels att skaffa meriter för mer kvalificerade arbeten, och dels att man, då möjligheten finns i det svenska skolsystemet, vill läsa ämnen som man är intresserad av utan någon uttalad planering för framtiden. Det finns också personer som efter flera år i Sverige påbörjat en yrkesutbildning och slutfört den. Exempelvis har de gått tvååriga AMU- och gymnasiekurser med utbildningsbidrag. I dessa fall synes det ligga ett genuint intresse bakom beslutet att börja yrkesutbildning, och man har efter kursen börjat arbeta inom det yrke som man utbildats till.

En kategori av personer som i stor utsträckning synes påbörjat utbildningar efter några års manuellt arbete i Göteborg är de, vars föräldrar i Uruguay tillhörde sociala basskikt, men som själva inte varit yrkesverksamma i nämnvärd utsträckning i hemlandet, eftersom de då var unga och studerade. De har tagit gymnasieexamen, på praktiska eller teoretiska linjer, och även återupptagit avbrutna högskolestudier från Uruguay.

En annan observation som kan göras gällande uruguayare från sociala basskikt, anlända till Sverige före 1979, och som arbetat inom manuell yrken under de första åren i Göteborg, är att åtskilliga av dem skaffar sig mer kvalificerade manuella arbeten. Några avancerar till arbetsledande positioner på sin arbetsplats, man skaffar sig mer ansvarsfulla och självständiga arbeten, man kanske startar en egen rörelse.

Men långt ifrån alla uruguayare från sociala basskikt har under senare år i Sverige börjat utbildningar eller skaffat sig mer kvalificerade manuella arbeten. Åtskilliga, kanske merparten, har fortsatt arbeta med samma eller liknande arbeten som de började inom kort efter ankomsten till Göteborg.

Förutom att personer i största allmänhet saknat motivation för att studera, eller för att byta till mer kvalificerade arbeten, kan det förhålla sig så att man ansett sig vara för gammal för att börja studera, eller att man inte

tyckt sig ha tid för studier då politisk aktivitet uppfyllt fritiden. En del män har inte ansett sig ha råd att ta tjänstledigt för studier då man har familjen att försörja. Bland kvinnorna finns de som riktat sitt intresse främst mot hemmet och familjen.

Vidare har de som varit djupt engagerade i den uruguay-ska "kolonin" inte sällan haft bristfälliga svenskkunskaper och därför fått sina utbildnings- och yrkesmöjligheter begränsade.

Under senare år har också många blickar vänts mot Uruguay och möjligheten att återvända dit. Det har då inte känts aktuellt att studera i Sverige. Man har istället varit intresserad av att arbeta och tjäna pengar för att underlätta återvändandet.

Uruguayare från sociala basskikt som anlände efter 1978 förefaller, enligt den information som varit tillgänglig (merparten av de aktuella personerna hade återvänt till Uruguay när denna studie utfördes), i viss mån bryta mot den generella bild som målats upp på de föregående sidorna.

Att de, som inledningsvis nämndes, i åtskilliga fall påbörjade studier vid KomVux inte lång tid efter anländandet till Göteborg (men så gott som alltid efter att först ha gått SFI 18 veckor på AMU) hänger samman med åtminstone två förhållanden. Det ena är, som tidigare nämnts, att myndigheternas politik gällande nyanlända flyktingar vid den aktuella tiden började genomgå en förändring. KomVux började anses som ett bättre alternativ än AMU-Center, då man hade erfarit att AMU-kurserna ofta avbröts, och att få kom att arbeta i det yrke som de utbildats till. Det andra förhållandet är att en del av dessa uruguayare från början synes ha varit inställda på att utnyttja de studiemöjligheter som fanns i Sverige.

Av de som började studera på KomVux förefaller en del ha återvänt till Uruguay innan de blivit färdiga med en svensk utbildning. Av dem som har slutfört utbildningar synes det så gott som alltid rört sig om korta och yrkesinriktade sådana (se vidare sidan 119).

De som anlände efter 1978 förefaller också att, i de fall då man arbetat i Göteborg, oftare än de tidigare anlända försörjt sig på okvalificerade manuella arbeten (som exempelvis städare och tidningsbud) än på kvalificerade sådana (som exempelvis yrkesarbetare inom verkstadsindustri). Detta lär ha flera orsaker. En är att den svenska arbetsmarknaden såg annorlunda ut åren runt 1975 jämfört med åren efter 1980. Vid den förstnämnda tidpunkten var det, åtminstone regionalt, brist på arbetskraft inom verkstadsindustrin. Så har inte varit fallet annat än sporadiskt efter 1980. En annan orsak är att dessa uruguayare ofta har haft ett kort tidsperspektiv på vistelsen i Sverige, och därför inte engagerat sig i att skaffa mer kvalificerade manuella arbeten. Detta förhållande är också en anledning till att de resonemang, som ovan förts gällande hur utbildnings- och yrkesverksamhet gestaltat sig efter personernas första år i Göteborg (hur en del påbörjar utbildningar, strävar mot mer kvalificerade arbeten etc), gällt främst de som anlände före 1979. För de som anlönt till Sverige senare än så var inte sällan de "senare åren" i Göteborg samtidigt "de sista åren". Många anlände inte lång tid innan de kunde börja hysa välgrundade förhoppningar om att militärdiktaturen i Uruguay hängde på en skör tråd och att ett återvändande till hemlandet inom kort skulle bli verklighet. Utifrån det perspektivet synes åtskilliga följt ett annorlunda handlingsmönster än det som i generella drag angetts gällande personers "senare år" i Göteborg.

b) Uruguayare från mellan- och övre sociala skikt

b:1 I Uruguay yrkesverksamma - med avslutad högre utbildning

Uruguayare från medelklassen utgjorde majoriteten av flyktingarna. En mindre del av dessa hade en avslutad högskoleutbildning och/eller hade varit yrkesverksamma en längre tid i hemlandet. Vi skall inledningsvis diskutera denna kategori.

Dessa personer önskade få fortsätta inom sitt yrke i Sverige, under förutsättning att de föreställde sig en vistelse i landet på åtminstone några år. Om detta var möjligt berodde på vilka yrken de utbildat sig till, och två generella faktorer har därvidlag spelat in: Om den uruguayanska utbildningen till yrket till sitt innehåll var något så när lik den svenska, och om det fanns ett behov på den svenska arbetsmarknaden för yrkesutövarna. Möjlighet till kompletteringsstudier har givetvis också haft betydelse. Frågan om hur utländska utbildningar skall värderas i Sverige och hur kompletteringsstudier till sådan utbildning skall utformas, har på senare tid varit föremål för såväl offentlig debatt som statlig utredning 1).

Den yrkesgrupp som synes ha haft det lättast att få fortsätta inom sitt yrke är sjukvårdspersonal, som läkare och sjuksköterskor. Utbildningen till dessa yrken är tämligen lika i Uruguay och i Sverige, och det har i Sverige funnits ett stort behov av arbetskraft ur yrkesgruppen. Ofta fick dessa personer en 18 veckors SFI-kurs av AMS i Göteborg innan de gick en kurs i svensk medicinalterminologi m m i Uppsala. När den kursen var avslutad återstod sex månaders provtjänstgöring innan de kunde få svenska behörigheter att utöva sina yrken.

När det gäller tandläkare är också de uruguayanska och svenska utbildningarna tämligen lika, men i motsats till medicine läkare har arbetsmarknaden för tandläkare varit kärv det sista decenniet, och några rutiner gällande kompletterande utbildning för svensk behörighet har inte utarbetats. Färdigutbildade tandläkare från Uruguay uppges ha haft stora svårigheter att skaffa sig svensk legitimation.

1) Se exempelvis: UHÄ-rapport 1983:19. Hantering av frågor rörande värdering av utländsk högre utbildning m m. Stockholm, 1983

En speciell kategori av yrken utgörs av de i vilka man kunnat arbeta med den latinamerikanska flyktinggruppen. Antalet anställda i dessa yrken har ökat och minskat i proportion till gruppens storlek. Lärare från Uruguay har i stor utsträckning kunnat få anställning inom hemspråksundervisningen. Då det tidvis har varit brist på spansktalande hemspråkslärare har vissa kunnat börja arbeta som sådana en kort tid efter ankomsten till Göteborg, i vissa fall efter endast 18 veckors SFI samt SVISS.

Till de yrkesgrupper som har haft stora svårigheter att få fortsätta inom sin profession hör advokater, statstjänstemän och andra ämbetsmän. Advokatutbildningen, exempelvis, är till sitt innehåll olika i Uruguay och i Sverige. Den uruguayanska utbildningen ger inga meriter för att arbeta inom det svenska rättsväsendet, och för att bli verksam inom yrket i Sverige krävs att man går igenom hela den svenska juristutbildningen.

För de högutbildade som inte har kunnat fortsätta inom sitt yrke i Sverige har det känts bittert att få rådet att t ex gå en AMU-kurs och bli svetsare. Detsamma gäller de som utan högre utbildning i Uruguay länge varit verksamma inom mellanskiktsprofessioner, t ex många av tjänstemännen, och som i Sverige inte kunnat finna en motsvarande sysselsättning utan fått liknande råd av arbetsförmedlare och andra myndighetspersoner.

Det hör inte till det vanliga att dessa uruguayare, ofta i medelåldern, påbörjat högre utbildningar i Sverige och på så vis skaffat sig kvalifikationer för sitt yrke. I några fall har arbetsförmedlare lyckats ordna arbete för dem inom deras fack, om än inte i den position som de skulle varit meriterade till i Uruguay; exempelvis har ingenjörer kunnat arbeta som ritare. I andra fall har de själva, efter en tid i Sverige, genom enträgenhet och initiativriktighet lyckats finna (eller skapat sig) ett arbete där deras kvalifikationer i någon mån kommit till sin rätt. Men åtskilliga har dock försörjt sig på okvalificerade arbeten som inte haft något att göra med deras utbildning. Dessa personer

synes ha varit bland de första som återvände till hemlandet när tillfälle gavs.

b:2 Med i Uruguay oavslutade högskolestudier

b:2.1 Tidsperspektiv på vistelsen i Sverige

Uruguayare med oavslutade högskolestudier utgjorde, som förut nämnts, förmodligen en majoritet av de uruguayanska flyktingarna, åtminstone av dem som anlände till Sverige före 1979. Denna kategori inbegriper personer som vid ankomsten hade tämligen olika idéer om hur de skulle tillbringa tiden i landet. En väsentlig faktor i formandet av dessa idéer är det tidsperspektiv som de hade på vistelsen i Sverige. Av allt att döma lämnade praktiskt taget inga uruguayare sitt hemland av fri vilja därför att det var någonting i Sverige som lockade dem. De lämnade motvilligt Latinamerika för att undkomma förföljelser och förtryck av sig själva eller sin familj. Merparten hade heller inga reella möjligheter att få välja att gå i landsflykt i just Sverige. Denna exilens påtvungenhet, och slumpmässigheten för många att komma just till Sverige, har inneburit att så gott som alla uruguayare vid ankomsten till Sverige sett vistelsen i landet som en tillfällig företeelse.

Hur pass tillfällig man har sett exilen har dock varierat både individuellt och generellt. Så har varit fallet för alla uruguayare, även för de från sociala basskikt och för de med avslutad högskoleutbildning i Uruguay.

Det är dock just för de från sociala mellan- och övre skikt med en oavslutad högskoleutbildning i Uruguay, som tidsperspektivet på vistelsen i Sverige blir en viktig faktor för att förstå varför de förhållit sig på olika vis till utbildningsmöjligheter i Sverige. Anledningen till detta är att denna kategori av uruguayare burit på socialt präglade dispositioner som inneburit att de i allmänhet önskat skaffa sig en högre utbildning, men i enlighet med tidsperspektivet på vistelsen i Sverige haft skilda inställningar till om detta skall ske i Sverige eller ej.

Vi skall i den fortsatta diskussionen dela in denna grupp uruguayare i tre kategorier med avseende på individernas föreställning om exilens varaktighet vid ankomsten till Sverige och under den första tiden i landet: Personer med ett kort, medellångt och långt tidsperspektiv. När dessa tre kategorier har diskuterats kommer omständigheter gällande i Sverige "återupptagna" högskolestudier att behandlas.

b:2.2 Det korta tidsperspektivet

Den första kategorin utgörs av de som vid ankomsten till Sverige förmodade att exiltiden i Sverige skulle bli mycket kort, några månader eller kanske ett år. Bland de uruguayanska flyktingar, som kom till Sverige direkt efter militärkuppen i Chile, förefaller denna inställning att ha varit vanlig. Att Uruguay, det kanske mest grundmurat parlamentaristiska landet i Latinamerika, hade förvandlats till en militärdiktatur, som skulle komma att bestå i över ett decennium, framstod som otänkbart för många av de första uruguayanska flyktingarna.

Så här berättar en uruguayare om de som först anlände till Sverige:

"Min kusin bodde här två år utan att kunna ett enda ord svenska och han trodde att han skulle återvända hem när som helst. Den första gruppen som kom till Sverige dom nästan vägrade att lära sig språket, dom tyckte att det var bara frågan om några månader så skulle dom flytta hem igen."

Som framgår av citatet hade dessa uruguayare ringa motivation att lära sig svenska och planera för en längre utbildning i landet. Man hade i allmänhet inte något emot att ta okvalificerade arbeten, som t ex städare - det skulle ju ändå bara vara för en kort tid.

Att gå en AMU-kurs innebar visserligen att man måste lära sig en del svenska och stanna i landet under åtminstone ett år om man önskade slutföra den, men det var ändå ett

alternativ som många av dessa uruguayare valde. Man förefaller att under sina första år i Sverige tänkt mer på situationen i Uruguay än på sina personliga möjligheter i Göteborg, och att gå en AMU-kurs innebar för många att göra det som tedde sig lättast eftersom det sammanföll med det som de svenska myndigheterna fann lämpligt. Så här berättar en uruguayare som kom till Göteborg 1974:

"En del var också distraherade av den här problematiken om hur länge vi skulle vara här, vad vi skulle göra här, när vi skulle återvända och hur vi skulle återvända. Skall man återvända med en kulsprutepistol i handen så skall man inte bry sig om att bli svetsare här. Men skall man återvända om några år och försöka göra någon nytta och bygga upp ett samhälle så skall man ju lära sig någonting. Däremellan stod vi och vacklade. Vi reagerade inte inför den dåliga informationen [på förläggningarna], vi tog den lättaste vägen helt enkelt. Vi tog en kurs på AMU-center så blev det inget tjat om det."

Förutom att det "inte blev något tjat" fick man under den tid man gick på AMU-kurs utbildningsbidrag och behövde inte bekymra sig för sin försörjning.

Ungefär 1975--1976 sägs stämningen bland uruguayarna i Göteborg ha förändrats. Det började då stå klart att exilen inte skulle vara över om några månader och att vistelsen i Sverige troligen skulle vara ytterligare minst några år. Då tidsperspektivet på vistelsen i Sverige blev längre, påbörjade många av dessa uruguayare med avbrutna högskolestudier utbildningar i Göteborg, på gymnasie- eller högskolenivå, allt efter sina intressen och det perspektiv som de då anammat på vistelsen i Sverige.

Det korta tidsperspektivet på vistelsen i Sverige var också vanligt bland de sist anlända uruguayarna, de som kom 1981 och senare. De politiska förändringarna i Uruguay gav orsak till välgrundade förhoppningar om att tiden snart var ute för militärregimen.

b:2.3 Det medellånga tidsperspektivet

Uruguayare med detta tidsperspektiv föreställde sig under den första tiden i Sverige exilen som omfattande några år, sedan skulle man återvända till hemlandet. Detta är en uppfattning som delades av många av dem som kom via Argentina mellan 1975 och 1977. Diktaturen i Uruguay hade då varat en tid, och det började stå klart att den inte var en tillfällig företeelse som skulle vara förbi om några månader. Men även bland de som anlände sent till Sverige, vid den tid som militärdiktaturen i Uruguay börjat vackla, fanns åtskilliga personer som handlade utifrån detta perspektiv.

En uruguayare som kom till Sverige 1975 berättar om sina tankar och förhoppningar under den första tiden i Sverige:

"Jag var på väg, jag var på väg, på väg tillbaka till Uruguay. Det var mer eller mindre så att man hade resväskorna klara. Men man visste att det skulle ta tid, två kanske tre år, men inte längre, det trodde man inte. Nej, man ville inte tro heller, man hoppades så mycket att man vågade inte ens tänka på att det kunde ta längre tid för det skulle göra så ont. Det var omöjligt att acceptera på något sätt. Så det [vistelsen i Sverige] var liksom en kort period."

Man kan, grovt sett, urskilja tre handlingsmönster bland dessa uruguayare:

- 1 De som påbörjade korta yrkesutbildningar
- 2 De som varvade studier i svenska och på KomVux med okvalificerat arbete
- 3 De som hade en klar inriktning mot högskolestudier

b:2.3.1 Korta yrkesutbildningar

En del såg positivt på utsikten att på den korta tid som man räknade med i Sverige få en yrkesutbildning på AMU-center eller på gymnasieskolan med utbildningsbidrag

från AMS. Så här säger en person som vistades i Moheda-förläggningen 1978:

"Då valde jag, eller det var väl liksom dom som valde, påverkade oss, en kurs på vårdlinjen, en undersköterskekurs. Jag ville snabbt ha ett yrke för att åka tillbaka... alla ville utbilda sig till korta utbildningar, yrkesutbildningar."

För åtskilliga var valet av kurs i Sverige en politiskt motiverad handling. De uruguayare som var medlemmar i politiska sammanslutningar, vars normsystem innebar ett högt värdesättande av yrkesfärdigheter som var användbara för hemlandets ekonomiska och tekniska utveckling, valde ofta utbildningar med en sådan praktisk inriktning. Denna inställning förefaller ha varit särskilt vanlig för dem som anlände till Sverige åren runt 1980 och som hoppades att inom kort få återvända till hemlandet.

Att man fick sin försörjning tryggad under den tid kurserna pågick var en viktig omständighet för en del då det gällde att besluta vad man skulle göra under de år som man förmodade att man skulle tillbringa i Sverige. Den tidigare citerade arbetsförmedlaren i Göteborg berättar följande om sina intryck av en del flyktingars sätt att resonera om AMU-kurser:

"Utbildningarna har ofta kopplats till ekonomisk trygghet. När man har gått SFI så får man AMS-bidrag och man kan skaffa daghemsplats och liknande. Sen får man välja. Det ena är att man på ett eget sätt lär mera svenska, det andra alternativet är att man går in på AMS' yrkesinriktade utbildningar. Och då gjorde många ett panikval. Jag har sagt till så många människor under årens lopp att: - Sök inte den kursen, du kommer inte att passa in där, [men de svarar:] - Nej, jag skall söka den, jag skall söka den, för då får man i alla fall ekonomin tryggad, man missar inte daghemsplatsen, man behöver inte gå till socialbyrån för att be om pengar. Då gör man ett panikval."

I många fall uppger dock uruguayare ur den aktuella kategorin att de började AMU-kurser eller korta yrkesinriktade gymnasieutbildningar med utbildningsbidrag utan att se särskilt positivt på att få en yrkesutbildning, om än med utbildningsbidrag från AMS. Anledningen till att man ändå började kurserna sägs vara att de i flyktingförläggningarna känt sig pressade att göra så. Som tidigare nämnts upplevde många förläggningstvisten som mycket påfrestande. De accepterade därför att gå på AMU om det innebar att de fick möjlighet att snart lämna förläggningen. Låt oss lämna plats för en uruguayansk röst som berättar närmare om denna omständighet (förläggningen är Alvesta och året 1980):

"En ansvarig för AMS kallade oss alla för han skulle prata och informera. Han sa, att de lät många invandra-re komma för att de behövde svetsare, fräsare och sådana arbetare, och att man kunde få jobb som sådana, att vi kunde få lägenhet och läsa på AMU-center till svetsare. Och det var de flesta som gjorde det, för annars var det mycket problem. Det var t ex några som redan hade vänner här och ville komma in på SVISS och fortsätta på universitetet. - Ni kommer att få mycket problem, sa tjänstemannen, det går inte, det går inte. Dom stannade nästan ett år i förläggningen och fick ingen lägenhet och ingenting. Till slut sa dom: - Okey, jag skall gå på AMU-center, och då hade dom direkt lägenhet och allting."

Ett annat förhållande som ledde till att uruguayare började på AMU utan att egentligen önska det sägs vara att de i flyktingförläggningarna fått intrycket att andra alternativ inte var möjliga. Omständigheterna kring detta intryck, d v s bristande information samt missförstånd, har tidigare diskuterats.

Det skall i detta sammanhang poängteras att för många av uruguayarna var det "medellånga perspektivet" en förhoppning snarare än en noga betänkt bedömning av politiska förhållanden i hemlandet. Om andra alternativ än AMU-utbildningar och korta yrkesinriktade gymnasieutbildningar aktivt hade lyfts fram på förläggningarna, exempelvis studier av allmänna ämnen på KomVux, existensen av SVISS och

möjligheterna kring framtida högskoleutbildning, är det troligt att en hel del av de som idag säger sig ha haft ett "medellångt tidsperspektiv" hade valt dessa andra alternativ. Då man i många fall egentligen var osäker på hur länge exilen i Sverige skulle vara, säger man idag att om man vid den aktuella tiden känt till andra alternativ så skulle man hellre valt något som upplevdes som givande, och som om tiden i Sverige blev lång också kunde leda till en examen av det slag som man strävat efter i Uruguay, än alternativ som man redan från början var skeptisk till och ointresserad av. Dessa omständigheter har lett till att inte få uruguayare känner sig bittra och besvikna när de tänker på de omständigheter under vilka de fattade sina "val" gällande utbildning under de första åren i Sverige.

Men många av dem som i förläggningarna gått med på en utbildningsplan, där någon form av AMUs yrkesinriktade kurser ingick, började aldrig på dem. Som förberedelse till yrkeskurserna skulle man nämligen gå en 18 veckors kurs "Svenska för invandrare" på AMU-center. Under tiden de gick den kursen fick de kontakter både med landsmän i Göteborg och med svensklärare, kuratorer, studievägledare och andra myndighetspersoner. De kunde genom dessa kontakter få sitt perspektiv på möjligheterna i Sverige breddat, och såg då alternativ som de föredrog framför AMU-center. Andra hade redan påbörjat yrkeskurser, när det gick upp för dem att det inte passade dem och att det fanns andra möjligheter. Enligt den ovan citerade arbetsförmedlaren avbröt 40 - 50 % av de latinamerikaner, som påbörjat utbildning på AMU-center, kurserna. Under det närmaste året efter avbrottet förefaller många ha varvat studier på KomVux med okvalificerat arbete i varierande proportioner (se vidare nedan).

Av de som avslutat kurser på AMU-center förefaller, som det nämndes i avsnittet om uruguayare från sociala basskikt, ytterst få ha arbetat inom det yrke som man utbildats till. De som anammade ett längre tidsperspektiv på exilen ändrade ofta sin inställning till vad man skulle ägna sig åt i

Sverige. För en del blev den politiska motiveringen att ägna sig åt ett "arbetaryrke" svagare eller försvann helt. De som började AMU i brist på alternativ såg att sådana fanns och var genomförbara. I det längre tidsperspektivet påbörjade åtskilliga utbildningar på gymnasie- och högskolenivå.

När det gäller de uruguayare som kort efter ankomsten till Göteborg påbörjade yrkesutbildningar inom gymnasieskolan med utbildningsbidrag från AMS, förefaller deras handlingsmönster skilja sig något från de som påbörjade utbildningar vid det verkstads-mekaniskt inriktade AMU-centret i Göteborg. De har i högre grad slutfört utbildningarna och i större utsträckning arbetat i det yrke som de utbildat sig till. Detta gäller i synnerhet kvinnor, som ofta sökte sig till vård- och omsorgsyirken. I en del sådana fall har personerna också kunnat bygga på med kompletterande utbildningar, t ex sjukvårdsbiträdeskurser med undersköterske- och sköterskeutbildningar.

b:2.3.2 KomVux och okvalificerat arbete

En stor grupp av uruguayare från sociala mellan- och övre skikt och med ett medellångt tidsperspektiv på vistelsen i Sverige började sin tid i Göteborg med att gå 18 veckors SFI på AMU utan att sedan fortsätta med korta yrkesutbildningar.

Ett gemensamt drag för dessa är att de under de första åren i Göteborg, om än i olika proportioner, varvade okvalificerade arbeten med kurser i svenska och studier på KomVux.

Många kände sig villrådiga och visste inte riktigt vad man skulle göra under den, som man hoppades, inte allt för långa vistelsen i det nya landet. Några blev kvar ytterligare en termin inom AMU på "preparandkurs" eller "ALU-kurs". På båda kurserna läser man mer svenska, och den sistnämnda (som numera har upphört) sägs ha varit mycket givande, då

man kunde bilda sig en uppfattning om svensk arbetsmarknad genom att praktisera i yrken som man var intresserad av.

En del sköt upp alla planer på studier till framtiden och fann det bäst att arbeta. Så här berättar en kvinna om hur hon och hennes make resonerade den första tiden i Göteborg:

"Vi kände att vi inte var i rätt psykiskt tillstånd för att börja läsa. Vi ville jobba och inte tänka på någonting. Vi kände att vi inte kunde koncentrera oss, det var lika bra att jobba. Då behöver man inte tänka när man kommer hem, man behöver inte tänka på någonting annat, man är så trött."

Andra tog enkla servicearbeten samtidigt som de började läsa svenska på Kursverksamhetens (KV) kvällskurser. Man gjorde också uppehåll i arbetet för att studera svenska på SVISS', KomVux' eller på KVs dagskurser eller för att läsa ämnen som t ex engelska och matematik på KomVux.

De trevade sig fram. Mer eller mindre målmedvetet skaffade de sig bättre svenskkunskaper och kompletterade andra skolämnen. Förutom att vara användbara för en eventuell högre utbildning i Sverige gav dessa studier tillbaka den studentidentitet som dessa uruguayare förlorat genom landsflykten och de behövde inte, som en del upplevde det, känna sig som varande på samhällets botten i egenskap av städare och "invandrare".

Efter hand synes den villrådighet, som man känt inför framtiden i Sverige, för många bytas mot en beslutsamhet att på allvar återuppta de i hemlandet avbrutna studierna. De inriktade sig på gymnasieexamen eller högskolestudier. Detta skedde ofta i samband med att de började inse att återvändandet till hemlandet skulle dröja längre än man från början tänkt sig.

Detta gäller givetvis inte de som hade ett medellångt tidsperspektiv på vistelsen i Sverige från 1980 och åren därefter och som gjorde verklighet av sin förhoppning att återvända när sedan tillfälle gavs. Det skall dock påpekas

att för en del ersattes det ändock med ett längre, eftersom den krisartade uruguayanska samhällsekonomin ledde dem till en negativ bedömning gällande sina chanser att kunna skapa sig en dräglig tillvaro i hemlandet. De blev då kvar i Sverige och inriktade sig i många fall på att utbilda sig i ett yrke som var användbart i hemlandet.

b:2.3.3 Inriktning mot högskolestudier

Några av uruguayarna med ett medellångt tidsperspektiv på vistelsen i Sverige och oavslutade högskolestudier kände sig dock under den första tiden i Göteborg inte villrådiga inför sin situation utan var fast beslutna att fortsätta sina studier i Sverige, om det än skulle bli för en kort tid. De kanske också hade en tanke på att om exilen, mot deras förhoppning, skulle vara mer än några år, så var det en stor fördel att redan från början sträva mot en högskoleexamen.

En av dem, vars tidsperspektiv på vistelsen i Sverige gränsar till ett "långt", berättar:

"I Alvesta trodde vi att vi skulle stanna fyra år i Sverige, två till fyra år.

...

Vi bestämde oss från början att vi skulle studera. Fortsätta att studera. Jag tycker att det är så självklart på något sätt. Vara i ett så utvecklat land som Sverige, och där man över huvud taget får dom här möjligheterna att studera utan att behöva anstränga sig jättemycket för att jobba och få mat för dagen. Jag tycker att det inte finns något annat val."

Dessa uruguayares erfarenheter delas i allt väsentligt av den kategori som nedan skall diskuteras, de med ett "långt tidsperspektiv".

b:2.4 Det långa tidsperspektivet

Uruguayare med det långa tidsperspektivet på vistelsen i Sverige var redan vid ankomsten inställda på att det kunde dröja åtskilliga år innan de skulle kunna återvända till hemlandet. Denna uppfattning var vanlig bland de uruguayare som kom till Sverige 1976--1980. Den uruguayska militärregimen satt stabilt vid makten och ingen antydning till demokratisering kunde skönjas. 1976 drabbades även Argentina av en militärkupp och i övriga Latinamerika var de allra flesta länder diktaturer.

I allmänhet synes spontanflyktingar oftare ha haft detta tidsperspektiv än kvotflyktingar. De förra anlände under mer planerade omständigheter än de senare. I vissa fall kände man exempelvis till de goda studiemöjligheterna i Sverige och sökte sig hit av just den anledningen.

Även de som kom till Sverige nyss frisläppta efter flera år i fängelse föreställde sig ofta en tämligen lång vistelse i Sverige. De önskade i många fall återhämta sig efter sina umbäranden genom att "ta det lugnt" en tid.

"Det långa tidsperspektivet" kan också sägas ha omfattats av uruguayare som, även om de hoppades att få återvända till hemlandet inom några år, resonerade och handlade som om exiltiden vore obegränsad. Den nedan citerade personen som anlände som kvotflykting med sin familj till Sverige 1978, berättar om denna inställning:

"Vi visste inte hur lång tid det skulle bli. Vi ville ta vara på den här tiden så bra som möjligt, inte spilla bort den. Den här tiden skulle ge oss någonting, vi ville se det väldigt positivt från början. Dels för vår egen del och delvis för våra barns. Vi hade redan då två barn... Det var viktigt för dom också. Så vi försökte från början att ställa in oss på att vi skulle leva alla dagar som om vi skulle stanna här för alltid. Och då göra våra liv så stabila som möjligt, speciellt för barnens skull. Och försöka lära känna svenska folket och utnyttja alla möjligheter som det här samhället ger oss. Det tror jag att vi hade klart från början."

Uruguayare från sociala mellan- och övre skikt, med oavslutad högskoleutbildning i hemlandet och med det långa tidsperspektivet på vistelsen i Sverige var i hög utsträckning benägna att redan från första början inrikta sig på en högskoleutbildning i landet. Mycket tyder på att denna benägenhet accentueras ju högre socialt skikt personerna kommer från i Uruguay. Här avses då i riktning mot den intellektuella, akademiskt skolade, "övre medelklassen", inte i riktning mot finanskapital o d.

De som var fast beslutna att återuppta sina högskolestudier upplevde ofta studieinformationen i flyktingförläggningarna som bristfällig och kände sig motarbetade i sina strävanden av förläggningsspersonalen. En kvinna berättar så här om sina erfarenheter från Alvesta 1976:

"... [Personalen] hade inte stor erfarenhet av flyktingar som var så pass välutbildade som vi från Uruguay och Argentina. Jag blev till exempel föreslagen att börja studera till laboratoriasistent på AMS. När jag gick dit och satte mig och diskuterade med läraren på engelska innehållet i kursen, så sa han att det är ingen idé att du kommer hit. För jag kunde teoretiskt tre gånger så mycket kemi som det stod i den där kursplanen. Enligt AMS skulle jag ha hamnat där. Det var faktiskt tur att folk uppmanade mig att säga: - Nej, hitta på något annat."

Medan några, genom sin ihärdighet eller förstående förläggningsspersonal, lyckades få igenom sina önskemål trötmodet för andra, och de gick med på det som AMS-personal såg som lämpligt. När dessa personer väl hade lämnat flyktingförläggningen kunde de dock få information från andra latinamerikaner, lärare vid de kurser som de gick, eller från arbetsförmedlare och kuratorer. Det synes vara först efter en tid i Göteborg som man i allmänhet börjat få klart för sig hur man lättast skulle kunna vinna tillträde till högskolan, och man kunde då börja göra allvar av sina önskningar.

Vägen till en högskoleexamen behövde inte vara lång men krävde studiebegåvning och målmedvetenhet. Först gällde det

att lära sig svenska. I allmänhet gick man då först SFI 18 veckor på AMU och sedan SVISS. Därefter behövde man oftast komplettera ämnen på KomVux och samtidigt öka på kunskaperna i svenska och engelska. Ville man söka till linjer på högskolan, behövde man i vissa fall ta gymnasieexamen. Fram till 1978 var det möjligt att i viss utsträckning få utbildningsbidrag från AMS för dessa kompletterande studier. Då detta var gjort, och helst med höga gymnasiebetyg, kunde man söka till högskolans linjer. Läste man "enstaka kurser" på universitetet räckte det dock i vissa fall med att ha SVISS.

b:2.5 "Återupptagna" studier

Det framstår som om det stora flertalet uruguayare med i hemlandet oavslutad högskoleutbildning återupptagit sina studier i Göteborg, antingen på gymnasie- eller högskolenivå. Mycket tyder också på att flertalet av de som vistats i Sverige en längre tid (tre år eller längre) återupptagit studierna på den sistnämnda nivån - under förutsättning att ett återvändande till hemlandet inte varit nära förestående för deras del efter de första åren i landet. Det som här avses med att "återuppta" studier hänför sig till den betydelse som uruguayare själva oftast lägger i begreppet, nämligen att inrikta sig på att studera vidare på ungefär samma nivå som i hemlandet men inte nödvändigtvis med samma ämnesorientering.

I diskussionerna ovan framkom att några uruguayare var inställda på att återuppta studier redan från första stund i Sverige, medan andra gjort så först efter att under en tid ha arbetat eller gått korta yrkesutbildningar (vilka man i allmänhet inte betraktar som "återupptagna" studier). Bland den minoritet som inte återupptagit studier märks de som kunnat få kvalificerade arbeten - manuella, artistiska eller intellektuella - som de varit tillfreds med efter att ha genomgått endast svenskundervisning eller korta yrkes-

inriktade utbildningar. Ett fåtal synes ha haft okvalificerade arbeten utan att ha några ambitioner att studera över huvud taget. Kanske dessa främst har varit kvinnor sysselsatta i hemmet som "hemmafruar", som talat bristfällig svenska, och som haft familjen som sitt största intresse.

En generell iakttagelse gällande inriktningen på de i Sverige återupptagna studierna är att åtskilliga inte önskade, eller fann det lämpligt, att fortsätta med samma ämnesinriktning som de haft i hemlandet.

Ett ideal för många har varit att utbildningen skulle kunna ge arbete både i Sverige och i Uruguay. Denna dubbla planering garderar för olika eventualiteter: Att man efter examen skulle kunna återvända till hemlandet, eller att man blir kvar i Sverige under åtskilliga år. En sådan planering utesluter åtskilliga utbildningar. Exempelvis är juridiska examina olämpliga att inrikta sig på.

Den personliga uppfattningen om vilket yrke som man önskar ägna sig åt kunde också lätt ha ändrats i samband med alla de omvälvande händelser som man gått igenom i samband med landsflykten. En del hade till exempel uttalade politiska motiv för ämnesinriktningen i Uruguay som sedan blev inaktuella i exilen:

"När jag började läsa kemi då var det meningen att jag skulle göra bomber eller något sådant, det skulle användas för arbetarrörelsen på något sätt. Men sedan ändrade jag mig och tänkte att det var bättre att läsa juridik. För att försvara politiska fångar."

Hur har det då gått för de uruguayare som i Göteborg återupptagit sina i hemlandet avbrutna studier?

Bland dem som redan från början av vistelsen i Sverige var inställda på att fortsätta studera på högskolan finns personer som genom stark målmedvetenhet och studiebegåvning tämligen snabbt lyckats ta en högskoleexamen och sedan blivit verksamma inom yrket. Som exempel på en sådan studieprestation kan nämnas en person som tvingades avbryta sina arkitektstudier i Uruguay under andra årskursen av

formellt fem, kom till Göteborg och läste SFI 18 veckor på AMU-center, en termin på KomVux (matematik och teknologi), en termin IKT-4 (sammandrag av de tre första årens teknik på gymnasieskolans fyraåriga tekniska linje), sista året på gymnasieskolans fyraåriga tekniska linje, kom in i andra årskursen av fyra på Chalmers Tekniska Högskola, och tog arkitektexamen fem år efter ankomsten till Sverige - vid ungefär samma tidpunkt som han beräknade att han skulle ha kunnat bli färdig med studierna i Uruguay om de inte avbrutits. En tid efter examen fick han arbete som arkitekt i Göteborg.

Andra av dessa uruguayare har snabbt avancerat genom universitetets "enstaka kurser" och blivit antagna till forskarutbildning. Man har i en del fall kunnat dokumentera en uruguayansk akademisk grundkompetens och blivit antagna som doktorander utan att genomgå andra studier än i stort sett AMUs 18 veckors SFI och SVISS.

Men det finns också personer som trots att de från början av vistelsen i Sverige var inriktade på att gå en högskoleutbildning, och intensivt ägnat sig åt studier, inte klarat av dessa i den takt de hoppats på och som krävts för att få studiemedel. I allmänhet synes det vara bristande språkkunskaper (ofta både i svenska och engelska) som ligger bakom svårigheterna. Det är inte ovanligt att dessa personer efter ett första bakslag i studierna "kommer igen" med bättre förutsättningar efter några år i Sverige, då man bättrat på språkkunskaperna.

När det gäller de uruguayare, som först efter några år i Göteborg på allvar började ta upp sina från hemlandet avbrutna utbildningar, har de inte haft lika stora problem med svenska språket i sina studier. Likväl finns det exempel på såväl "raka" studiekarriärer som sådana, vilka tagit sig lite mer "vindlande vägar". En del har avslutat gymnasieutbildningar och därigenom fått kvalificerade arbeten som de varit tillfreds med. Andra har fortsatt till högskolan och efter examen fått akademiska arbeten eller börjat forska. Ytterligare andra har haft svårt att ta någon examen och

varvar studier med mer eller mindre okvalificerat arbete. Förhållanden som är relaterade till varför vissa uruguayare har kunnat genomföra sina studieföresatser, medan andra har haft svårt att göra så, kommer att diskuteras i nästföljande avdelning.

Frågan om hur väl uruguayare i allmänhet har lyckats med i Sverige återupptagna studier kan i en studie av denna omfattning inte ges något generellt svar. Gällande de personer som intervjuats kan dock sägas, att merparten av dem klarat sina studieföresatser mycket väl.

c) Några allmänna förhållanden som inverkat på uruguayares studier

Vi skall i denna avdelning diskutera några förhållanden som haft en generell inverkan på uruguayares studier. Förhoppningsvis kommer diskussionen att bidra till en förståelse av varför en del har upplevt det som problematiskt att studera i Sverige medan andra inte säger sig ha haft några större svårigheter; varför antalet studietermener för några, men inte för andra, står i rimlig (enligt svenska mått mätt) proportion till de examina som de avlagt.

Språksvårigheter

Den kanske viktigaste enskilda faktorn som har att göra med om uruguayare upplevt studier i Sverige som problematiska eller inte är i vilken mån som de behärskat svenska språket. Förmågan att lära ett främmande språk är i hög grad individuellt varierande och tämligen oberoende av själsförmågorna i övrigt. Utöver denna individuella variation föreligger dock ett antal generella förhållanden gällande uruguayares tillägnan av det svenska språket.

De äldre uruguayarna har så gott som alltid haft stora problem att lära sig svenska. En del av dem har ägnat åtskillig tid åt att försöka lära sig bemästra språket, men

kan trots det inte tillräckligt för att hålla en enkel konversation.

För uruguayare i allmänhet har språkproblemen självfallet varit störst under den första tiden i Sverige. Några av de som kort efter ankomsten till Göteborg började på KomVux berättar att de kunde läsa kursböckerna endast genom att bitvis ord för ord översätta dem till spanska. Inte alla orkade med den arbetsbörda som studier under sådana förhållanden innebar, och var tvungna att avbryta dem. Detsamma gällde för en del av dem som började läsa på högskolan efter kort tid i Sverige. Man hade hoppats att svenskkunskaperna snabbt skulle förbättras, och när detta gick långsammare än vad man hade räknat med, orkade man inte fortsätta i det krävande studietempot.

För de som gått utbildningar där det krävs kunskaper i engelska har detta krav ofta medfört ytterligare problem. Många uruguayare har bristfälliga kunskaper i engelska även om de har studerat ämnet på högskolan i sitt hemland. I Sverige har de då varit tvungna att lära sig både svenska och engelska - och förutom det också klara av de kurser som svenska klasskamrater kanske upplevde som betungande i sig.

För en del uruguayare har språkproblem medfört studiesvårigheter även under de senare åren i Sverige. Här synes de bristande kunskaperna i svenska språket i många fall bero främst på att man inte har många tillfällen att träna det i vardagliga sammanhang. Man har haft merparten av sitt umgänge inom den uruguayiska "kolonin" och talat spanska både i hemmet, bland vännerna och kanske också bland arbets- och skolkamraterna. En del personer uppges ha talat bättre svenska efter det första årets SFI-, KV-, KomVux- eller SVISS-studier än under senare år i Göteborg, eftersom de börjat glömma bort det de tidigare lärt sig.

Svårigheter att bemästra svenska språket har gett upphov till studieproblem i olika hög grad beroende på vilken inriktning studierna har haft. De som studerat inom de tekniska och naturvetenskapliga fakulteterna på högskolan

har i allmänhet haft lättare att ta examen än de som studerat vid de humanistiska och samhällsvetenskapliga. Orsaken till detta torde delvis vara att goda kunskaper i svenska är av större vikt då man studerar vid de sistnämnda fakulteterna än vid de förstnämnda. Det har dock också sin betydelse att de som studerat tekniska ämnen kanske varit mer yrkesinriktade än en del av dem som studerat humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen - ibland på "enstaka kurser". Bland de senare återfinns personer med ett brett humanistiskt bildningsideal, av den typ som vi nämnt värderas högt i Uruguay, och dessa har haft lika svårt som svenska studenter med samma syn på bildning att finna sig tillrätta på den svenska högskola som allt mer lägger tonvikt på ett utbud av "smala" arbetsmarknadsanpassade linjer. Den förkovran i en rad humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen som är "bildning" enligt detta ideal betraktas som "icke målmedvetna studier" enligt gängse svenska normer och är satt på undantag i det svenska högskolesystemet, både när det gäller utbildningsresurser och examensmöjligheter.

I detta sammanhang kan nämnas, att det framstår som om den studieinriktning som uruguayare har haft, både på högskole- och gymnasienivå, till viss del har varit avhängig deras politiska tillhörighet och i förlängningen kanske också deras ursprung i skilda sociokulturella grupper i Uruguay.

Av de uruguayska flyktingar som anlände till Sverige fram till ca 1977 hade, som tidigare omtalats, många varit anhängare till MNL-Tupamaros. Bland dessa fanns många personer med ett brett humanistiskt bildningsideal. En del uruguayare med bakgrund i Tupamarosrörelsen har också varit speciellt inriktade på samhällsvetenskap då rörelsens bakslag i Uruguay och inre splittring skapade ett behov för dem att diskutera vad som hade gått fel, och att i allmänhet förnya sin syn på samhälle och politik. Något jämförbart förhållande har inte förelegat gällande de uruguayare som är anhängare till kommunistpartiet. Partiet har upprätthållit sin organisation i exil, har inte drabbats av någon nämnvärd

inre splittring och har heller inte reviderat sitt politiska grundprogram. Vidare synes anhängarna till partiet i allmänhet ha haft en mer pragmatisk syn på utbildning. Så här generaliserar en uruguayare med breda kontakter bland sina landsmän i Göteborg om detta partis anhängare:

"Ser man till medlemmarna i det Kommunistiska partiet så läste dom på universitetet och på gymnasieskolan, men dom läste tekniska linjer. Dom hade inte behovet av att klara sig själva [politiskt sett] och ta del av samhällsvetenskaperna. Dom har också läst, men dom har läst med en mer praktisk inriktning. Du hittar alla variationer mellan kock och ingenjör på Chalmers, men hela tiden präglad av att man har läst praktiska grejer... Jag tror att fler har läst på gymnasieskolan än på universitetet, dom försökte där få en utbildning som var kortare och mer marknadsanpassad."

Det vore intressant att klargöra i vilken mån dessa förhållanden har att göra med att organisationerna i Uruguay samlat sina anhängare ur skilda sociokulturella grupper. Båda organisationerna synes ha rekryterat merparten av sina aktiva medlemmar ur sociala mellanskikt och en mindre del ur basskikt, och det skulle således vara frågan om att personer från skilda sub-grupper inom dessa skikt i olika utsträckning varit attraherade av organisationerna. Denna tankegång är dock hypotetisk och inget fastslaget faktum.

Personliga problem med grund i landsflykten

En orsak till studiesvårigheter har varit personliga problem förknippade med landsflykten. Det är väl dokumenterat 1) att tortyr och fängelsevistelse under sådana förhållanden som rådde i Uruguay kan ge upphov till bestående psykiska men i form av bland annat koncentrationssvårigheter och depressioner. Eftersom militärdiktaturen i Uruguay

1) Se t ex Eitinger L: "Speciella psykiska problem - till följd av förföljelse, förtryck, fängelse och tortyr", i Att ta emot flyktingar - en antologi om flyktingar och flyktingmottagning, del 1. Statens Invandrarverk. Stockholm 1984.

var en av de brutalaste som skådats i Latinamerika, är det inte få av flyktingarna i Sverige som varit fängslade och utsatts för tortyr i olika former. Tillvaron i landsflykt är också en källa till personliga problem och därav följande koncentrationssvårigheter. Exilens alla förbannelser i form av splittrade familjer, upplevelse av isolering i det svenska samhället, outsinlig hemlängtan etc har för en del uruguayare inneburit att de inte kunnat ägna den energi åt studier som de önskat att de kunnat.

Oförmåga att bestämma yrkesinriktning

Att inte vara klar över vilket yrke som man vill ägna sig åt, och därför vara villrådig inför studier, är inte något som är specifikt för uruguayanska flyktingar. Det är väl få svenskar som idag följer en "rät linje" från grundskolan till en fast position i yrkeslivet. För de uruguayanska flyktingarna har dock vissa omständigheter kring deras exil bidragit till att några av dem har haft särskilt svårt att besluta sig för vilket yrke som de skall utbilda sig till, och att de därför vandrat en något "vindlande väg" genom det svenska utbildningsväsendet.

För det första gäller att det som enligt allmänna svenska normer ter sig som "oplanerad utbildning" och "brist på yrkesinriktning" i själva verket kan vara ett sätt att inom det svenska skolsystemet, som blir allt mindre skapt för det, skaffa sig den breda humanistiska utbildning som tillhör det traditionella bildningsideal som omfattas av breda grupper i Uruguay.

För det andra: De som studerade med en klar yrkesinriktning i Uruguay såg sig inte sällan tvungna att ändra denna i exilen, då de hamnade i en radikalt förändrad personlig, social och politisk situation. Detta kunde vara en frustrerande process i olika faser där skilda idéer om utbildningar och yrken efterföljde varandra. För en del var den "dubbla planeringen" viktig, d v s att utbildningen skulle kunna ge arbete både i Uruguay och i Sverige, men också en källa till ytterligare beslutsproblem.

Det kan i detta sammanhang också nämnas att, även om många uruguayanska flyktingar, som tidigare omtalats, upplevde informationen gällande studiemöjligheter i flyktingförläggningarna som bristfällig, så hade andra en i det närmaste motsatt uppfattning av den. En del upplevde att det var problematiskt att realistiskt kunna välja mellan en mångfald av utbildningsmöjligheter som presenterades. Den nedan citerade personen berättar hur han upplevde informationen om studiemöjligheter i Varbergsförläggningen 1977 (där det dock enligt honom också var "mycket press" på att gå AMUs verkstadsmekaniska kurser):

"I början tänkte man att det var nästan obegränsade möjligheter här. Det var en synpunkt som jag hade, man kunde nästan bli vad som helst, tänkte man, så många alternativ. Men efter ett tag började man se gränserna, då får man tänka mer objektivt än den första synpunkten, som var mest subjektiv. I kurskatalogen hittar man nästan vad som helst. Men sen börjar man tänka var gränserna finns, då börjar man se att det inte är så mycket som man kan välja på, eller som passar. Det är två saker: Det måste passa mig och så måste det finnas möjligheter att göra det."

Även en del av de som i flyktingförläggningarna upplevt studieinformation som bristande och ensidig förefaller att, då de efter en tid i Sverige nåtts av bredare information, ha hamnat i svårigheter lika de som beskrivs i citatet. Dessa personer var ofta utan arbetslivserfarenhet från Uruguay och hade därför en vag uppfattning om vad olika yrken innebär, särskilt i det främmande land de kommit till. De kunde inte realistiskt bedöma sina möjligheter att lyckas med utbildningar, och betänkte inte noga om det yrke en viss utbildning ledde till verkligen skulle komma att passa dem. De fick en idé om en utbildning, började förverkliga den, för att snart se avigsidor med den och få en ny idé.

Några uruguayare uppger också, att de, i motsats till de som kände sig styrda av arbetsförmedlare och förläggningsspersonal, upplevt att studievägledare alltför "objektivt" presenterat studiemöjligheter utan att försöka resonera utifrån de förutsättningar som enskilda personer hade:

"Man har ju så stor respekt för människor i Sverige. Ibland har dom [studievägledarna] inte hjälpt alls: - Det beror på vad du är intresserad av [sa dom]. Det var inte så stor hjälp. Jag ändrade mig hela tiden, men jag visste varje gång vad jag ville göra. Jag kan tänka mig att för andra kan det ha varit svårt."

Studier som alternativ till arbete

Man kan studera på KomVux utan andra förkunskaper än att man behärskar svenska rudimentärt. De som söker till kurserna kommer oftast in, och man är som flykting berättigad till studiemedel så länge som man kan redovisa en viss studieverksamhet varje termin (upp till tolv terminer). Dessa förhållanden har gjort det möjligt för vissa uruguayare att se KomVux-studierna som ett alternativ till att arbeta, utan att ha några specifika planer på vad studierna skall leda till.

En arbetsförmedlare i Göteborg berättar så här om denna typ av studier, gällande latinamerikaner i allmänhet - inbegripet uruguayare:

"... så finns dom här grupperna som ganska oplanerat studerade med studiemedel på KomVux. Dom har jag träffat väldigt många gånger. Människor som har gått termin efter termin och läst och egentligen inte kommit speciellt långt. Idag har de studiemedelsskulder på kanske 100 000 - 150 000 kronor. Man kan ju spekulera [om vad som ligger bakom detta]. Man tänker: - Jag vill inte gå till socialbyrån, och då är det naturligtvis ett sätt att ta studiemedel och fortsätta gå på KomVux. Man slipper ta den negativa kontakt som man ofta tycker att socialbyrån är. Och så håller man sig i alla fall igång med någonting. När folk frågar - Vad gör du, då kan man svara: - Jag studerar. Det här är ju en brist på alternativ som gör att de här människorna gör detta, annars skulle man inte gjort det. Och det är lite en brist på socialt ansvar hos myndigheterna. Nu pratar jag inte om arbetsförmedling eller socialbyrå utan om skolorna också. Jag tycker att skolorna, t ex KomVux, skulle ha mer socialt ansvar och diskutera med de här eleverna. Därför att det är skrämmande. Jag har sett dom som gått år efter år och inte kommit någonstans."

Arbetsförmedlarens tankar om att det främst är brist på alternativ som ligger bakom dessa studier framstår som rimlig, om det förtydligas att det gäller alternativ som av

de berörda uruguayarna själva uppfattas som tillfredsställande. Många uruguayare från sociala mellanskikt fann det föga stimulerande att i Sverige bli hänvisade till de arbetsuppgifter som står till buds för personer med utländsk härkomst utan avslutad utbildning och med bristfälliga svenskkunskaper, nämligen okvalificerade servicearbeten som exempelvis städning. Några få av dem har valt att studera utan nämnvärd målinriktning framför att ta sådana arbeten. Även om man inte har förmåga eller avsikt att gå vidare från KomVux till högre utbildning, eller ens att gå färdigt en gymnasielinje, så har man i alla fall genom studierna erhållit en studentidentitet som är mer åtråvärd än städarens eller socialhjälpstagarens, samtidigt som man får tillfälle att förkovra sig i ämnen som intresserar en. Andra uruguayare med ursprung i de sociala basskikten har i Sverige på detta sätt kunnat anta en studentidentitet som i deras hemland i praktiken varit förbehållen de välbärgade och som de skulle ha haft stora svårigheter att uppnå.

Det förefaller som om de uruguayare, som har studerat främst som ett alternativ till arbete, har haft ganska olika idéer om sitt handlande. Några har sett med otillfredsställelse på sin situation och aktivt arbetat för att finna andra alternativ, antingen arbeten som svarat mot de kvalifikationer och intressen man haft, eller en utbildning som man både kunnat klara av och som leder till ett yrke som man tror sig komma att trivas med. Men en del sägs, och det måste här understrykas att dessa uppgifter härrör från uruguayare andra än de diskuterade, ha haft en idé om att man handlat "smart". En tankegång som jag stött på ett flertal gånger bland intervjupersonerna om vad som ligger bakom en sådan idé utgår från att Uruguay är ett "hårdare" samhälle än Sverige. Om man vill ha någonting i Uruguay måste man kämpa för det - ingenting är gratis och om någon lämnar ifrån sig något vill han antingen ha något i gengäld eller så är han dum. Och dum är också den som kan få någonting men som inte tar emot det. Om man tillämpar detta normsystem i Sverige, så leder det till att man betraktar det som en dumhet att arbeta som städare när man istället

kan få betalt för att studera, och att studiemedelsmyndigheterna får skylla sig själva då de lämnar ut pengar på det sätt de gör. Att man ådrar sig studiemedelsskulder på 100 000-tals kronor eller mer tar man lätt på eftersom man räknar med att inte behöva betala tillbaka lånen efter återvändandet till Uruguay. Vissa individer sägs också ha rättfärdigat sin inställning med argumentet att Sverige är ett kapitalistiskt land som suger ut tredje världens länder och att det därför inte är mer än rätt att personer, som fått lida under imperialismen, på egen hand kompenserar sig.

Det kan inte nog understrykas att den ovanstående diskussionen förmodligen gäller en mycket liten minoritet av de uruguayare som befunnit sig i Göteborg, och att det absolut inte förhåller sig så att alla som inte gått en "rak studieväg" på KomVux har haft idéer eller värderingar liknande de som nyss nämnts.

VI ÅTERVÄNDANDET TILL HEMLANDET

När det under hösten 1984 stod klart att allmänna val skulle komma att hållas i Uruguay i november, och att militärregimen därmed definitivt tvingats inleda en liberalisering, började uruguayare i exil återvända till hemlandet från alla de hörn av världen dit de skingrats. När den allmänna amnestin proklamerades i Uruguay efter den civile presidentens tillträde i mars 1985 undanröjdes de sista formella hindren för flyktingar att återvända. Hemvändandet nådde då sin kulmen och flygplanslaster med landsflyktiga hälsades välkomna av stora skaror människor på Montevideos flygplats. Därefter har en stadig ström av landsflyktiga efterhand återvänt till Uruguay, men som tidigare sagts överskrider antalet uruguayare som lämnar sitt land på grund av den ekonomiska krisen dock vida det antal som återvänder från politisk exil.

Den information som finns att tillgå gällande hur många uruguayare som återvänt till sitt hemland från Sverige är motsägelsefull. Utifrån Statistiska Centralbyråns uppgifter 1) kan uppskattas att mellan en sjättedel och en femtedel av uruguayarna i Sverige (och i Göteborgs och Bohus län) återvänt under 1984, 1985 och första halvåret 1986.

Personer med breda kontakter inom den uruguayanska gruppen i Göteborg gör dock andra skattningar av antalet återvända. De beräknar att ca hälften lämnat Sverige och bosatt sig permanent i Uruguay. Enligt uppgift uttalade en cheftjänsteman vid Utrikesdepartementet efter ett besök i Uruguay våren 1986 att 1 800 uruguayanska flyktingar från Sverige återvänt till hemlandet. Om den summan är korrekt

1) Källor: Befolkningsförändringar 1984 och 1985, samt Immigranter och Emigranter kvartalsvis efter medborgarskapsland 1986 (särtryck). Statistiska Centralbyrån. Sveriges Officiella Statistik.

skulle omkring 60 % av uruguayarna i Sverige ha återvänt vid denna tid.

Frågan om hur stor del av uruguayarna i Sverige och i Göteborg som återvänt måste p g a dessa motstridiga uppgifter här lämnas obesvarad 1).

Bland de uruguayare som intervjuats i denna studie gjordes än mer motstridiga uppskattningar av antalet hemvändande i Göteborg: "nästan alla har åkt", "jag har hört en siffra, det är 75 % som åkt", "hälften är kvar", "det kan inte vara hälften, kanske en tredjedel har åkt" och "tio procent har återvänt, inte mer" (ordagranna citat ur intervjuer). Den bristande samstämmigheten i uppskattningarna leder oss till antagandet att uruguayare av skilda kategorier i olika stor utsträckning har återvänt. Man kan nämligen förmoda att personer i många fall har merparten av sin bekantskapskrets inom en viss kategori av uruguayare, t ex politiskt aktiva boende i Angeredsområdet eller politiskt inaktiva boende i innerstaden, och att det är utifrån förhållanden gällande främst denna bekantskapskrets som man uppskattar hur många som återvänt.

Vi skall här helt kort nämna något om vad som generellt karakteriserar de uruguayare som

- 1 återvände till hemlandet så snart som tillfälle gavs,
- 2 de som återvände först en tid (något år, några år) därefter samt
- 3 de som dröjer längre och kanske inte kommer att återvända.

1) Min personliga uppfattning, som jag dock inte kan belägga, är att Statistiska Centralbyråns statistik, trots att ansvariga tjänstemän vid personlig kontakt låtit medela att den kan antas vara tillförlitlig, av någon eller några anledningar inte speglar de reella förhållanden som rätt gällande uruguayares återvändande till hemlandet från Sverige. Mitt intryck är att åtminstone 50 % av uruguayarna i Göteborg torde ha återvänt fram till våren 1986.

De som återvände så snart tillfälle gavs

Det kanske mest karakteristiska för dessa uruguayare var deras entusiasm och glädje över att kunna återvända till hemlandet. Den uruguayska "kolonin" i Göteborg sjöd av aktivitet hösten 1984. Militärregimens tid var förbi, exilen var slut, nu skulle man hem igen! I glädjeyran förträngde många aningarna om att återvändandet till Uruguay skulle innebära stora personliga svårigheter i form av t ex arbetslöshet och fattigdom.

Många av dessa uruguayare var ringa förankrade i Sverige, antingen därför att de inte vistats i Sverige mer än några år eller därför att de varit intensivt engagerade i den uruguayska "kolonin". De personer som var djupt politiskt engagerade kände oftast (oavsett om de var ringa förankrade i Sverige eller ej) att deras plats var i Uruguay, där de kunde delta i återuppbyggandet av de politiska organisationer som de tillhörde 1). De personer som var aktiva i det Kommunistiska partiet var helt klart bland de första som återvände till Uruguay. Partiet fattade ett politiskt beslut att dess medlemmar borde återvända från exilen innan valen i Uruguay hösten 1984.

Bland de som relativt raskt återvände fanns en del som kunde återfå sitt tidigare arbete i Uruguay. Bland dessa märks särskilt en mindre grupp något äldre välutbildade uruguayare med lång yrkespraktik i hemlandet, som i Sverige haft svårt att finna ett arbete som motsvarade deras kvalifikationer. Enligt en lag, instiftad direkt efter den civile presidentens tillträde i Uruguay, har de som hade fast arbete, och var tvungna att lämna det på grund av politisk förföljelse, rätt att återfå sina arbeten.

1) Uppgifter gör dock gällande att vissa politiska organisationer i Uruguay rekommenderat en del av sina medlemmar att för tillfället bli kvar i exil, för att från utlandet stödja organisationerna i hemlandet med ekonomiskt bistånd.

De som återvänder en tid efter att tillfälle givits

Bland dessa uruguayare återfinns många som av olika anledningar önskat stanna en tid i Sverige; för att avsluta utbildningar, för att spara pengar till ett startkapital att användas vid återkomsten till Uruguay eller för att skaffa sig professionella meriter.

Åtskilliga av dessa uppskjuter återvändandet också därför att de befarar någon form av problem om de åter skulle bosätta sig i Uruguay, vilket även gäller för många som egentligen inte alls önskar stanna i Sverige. Bland de problem som man föreställer sig förknippade med ett återvändande till hemlandet märks, bl a, svårighet att finna bostad i Montevideo, problem att betala hemresan 1), oro inför en ny militärkupp i hemlandet, men framför allt svårighet att försörja sig. Eftersom detta sistnämnda problem är nära relaterat till denna studies huvudsakliga intressområde skall vi här diskutera det utförligare än övriga förhållanden gällande återvändandet.

För de uruguayare som inte hade ett fast arbete då de lämnade Uruguay, och dessa förefaller att utgöra flertalet av de som bott i Göteborg, har utsikterna att få arbete vid återkomsten till hemlandet ofta varit dåliga. Arbetslösheten i Uruguay är ca 20 % och omfattar alla näringar. Konkurrensen om de arbeten som blir lediga är hård. Det är inte ovanligt att personer arbetar med yrken långt under sina kvalifikationer; arkitekter försörjer sig som kartritare, agronomer som brödförsäljare, läkare som taxichaufförer, etc.

Svårigheten att få arbete och dräglig försörjning gör att många tänker sig för noga innan de åker tillbaka till Uruguay. Man försöker på olika sätt finna en lösning på

1) Våren 1986 kostade resan ca 30 000 kronor för en familj. Många uruguayare har dock fått resan betald, antingen av svenska staten, "Frikyrkan Hjälp" eller "Comisión Nacional de Repatriación" i Uruguay.

problemet, och en tämligen vanlig väg förefaller vara att i Sverige spara ihop tillräckligt med pengar för att kunna köpa en egen rörelse (eller del i kooperativ) då man återvänder till hemlandet.

Ett annat vanligt sätt att försöka lösa problemet med arbete och försörjning har varit att man sökt anpassa sin utbildning i Sverige till den uruguayanska arbetsmarknaden. Det råder dock mycket delade meningar bland uruguayare i Göteborg om vilka utbildningar som ger de jämförelsevis bästa chanserna till arbete i hemlandet. Högre tekniska utbildningar, dataprogrammerare samt sjuksköterska är inriktningar som nämnts. De flesta uruguayare i Göteborg är dock ense om att svårigheterna att meritera sig med svensk utbildning är stora i arbetslöshetens Uruguay. Att exempelvis ha gått en ettårig AMU-kurs till fräsare i Sverige är ingen större merit då den femåriga fräsarutbildningen vid Yrkesskolan i Uruguay anses vara av avsevärt högre kvalitet, och då det finns ett stort antal kunniga arbetslösa verkstadsarbetare i landet. Att ha gått gymnasieskolans tvååriga typografiska linje i Sverige ger i och för sig kompetens att arbeta med den allra modernaste tryckeritekniska apparaturen. Problemet är bara att sådana maskiner bara finns hos ett litet fåtal av Uruguays tryckerier.

Samstämmighet råder också om att det är en stor fördel att ha några års praktik inom ett specialiserat fack, något som de flesta uruguayare som högskoleutbildat sig i Sverige ännu saknar, samt om att goda informella kontakter inom stat och näringsliv i Uruguay har en stor betydelse när det gäller att få anställning, och att sådana kontakter är vanligare ju högre socialt skikt som man tillhör.

Uruguayare med svenska högskoleutbildningar ställs ofta inför problemet att behöva komplettera sin examen med kurser i Uruguay för att få formell behörighet att utöva sitt yrke i landet. Så är fallet för t ex arkitekter och lärare. De uruguayanska myndigheterna avgör vilka delmoment i den svenska utbildningen som kan räknas tillgodo i den uruguayanska mot-

svarigheten. Därefter måste de moment som återstår fullgöras i enlighet med vad som fordras för att erhålla examen i Uruguay, vilket kan innebära flera års studier. I den nuvarande krisartade situationen i Uruguay bereder detta avsevärda, kanske oöverstigliga, ekonomiska svårigheter för många av de som återvänder från exil.

Endast några få uruguayare från Göteborg har utnyttjat möjligheten att återuppta sina avbrutna studier i hemlandet. Det rör sig i dessa fall om personer som endast har ett eller två år kvar på längre utbildningar som t ex läkarlinjen.

Uruguayare utan konkreta planer på att återvända

Dessa uruguayare kan indelas i två generella kategorier. Den ena utgörs av de som funnit sig väl tillrätta i Sverige. De kanske har bildat familj med en svensk partner, har ett arbete som de trivs med, tycker sig ha det bra ekonomiskt, o s v. De har "blivit lite svenska" och väljer att stanna i Sverige på obestämd tid. I familjer med tonårsbarn kan det vara barnen som rotat sig fastast i Sverige, och föräldrarna uppskjuter återvändandet med hänsyn till dem. Få förefaller dock att helt utesluta ett återvändande till Uruguay i framtiden och ofta är man känslomässigt kluven inför både tanken att stanna i Sverige och att återvända till Uruguay: "Det man saknar i Sverige det har man i Uruguay, och det som man saknar i Uruguay, det har man i Sverige" (citat från intervjuperson).

Den andra kategorin utgörs av uruguayare som inte säger sig trivas bra i Sverige, utan istället önskar återvända till Uruguay, men som ser mycket pessimistiskt på sina möjligheter att försörja sig där. Några av dessa fanns bland dem som, fyllda av entusiasm, återvände till Uruguay så snart tillfälle gavs, men har sedan rest tillbaka till Sverige av den anledningen att de i hemlandet inte kunnat finna försörjningsmöjligheter. De hade i Uruguay varit nöjda med en enkel bostad och mat för dagen, men inte kunnat finna ett arbete där lönen räckt till ens det.

VII SLUTORD

Gällande denna studies centrala intresseområde kan sammanfattningsvis sägas, att det inom den uruguayanska flyktinggruppen, vilken socialt och i flera andra avseenden framstått som heterogen, förelegat vitt skilda förutsättningar och önskningar gällande utbildning och yrkesverksamhet i Sverige. Detta förhållande har i flera avseenden stått i kontrast till en vitt utbredd inställning hos svenska myndigheter att behandla "flyktingar" som en tämligen homogen grupp för vilka korta yrkesinriktade utbildningar generellt är det lämpligaste. Det synes dock som om åtskilliga personer har kunnat förverkliga sina önskningar, och bilden av uruguayares utbildning och yrkesverksamhet i Göteborg karakteriseras därför av variation och mångfald.

Inom denna variation har dock tydliga mönster kunnat iakttas. Det har i studien framkommit att ett antal faktorer varit relaterade till karaktären av uruguayares utbildning och yrkesverksamhet. Bland de viktigaste kan nämnas personernas sociala tillhörighet, deras tidsperspektiv på vistelsen i Sverige, informationsgrund och omständigheter kring deras val av utbildning, uruguayansk utbildnings- och arbetslivserfarenhets meritvärde i Sverige, personernas svensk-kunskaper, deras ålder och i viss mån också deras kön.

I utredandet av dessa faktorerers betydelse har förståelse sökts genom att anlägga de perspektiv på yrken, bildning och utbildning, samt till detta relaterade förhållanden som uruguayare och grupper av uruguayare har haft. Att på detta sätt söka se med deras ögon, utifrån deras förutsättningar har varit en metodologisk inriktning som eftersträvats i studien. Det har framstått som att denna inriktning utgör en god utgångspunkt för att, mot bakgrund av den svenska arbetsmarknaden, skolsystemet samt flyktingpolitiken, komma till insikt om individers sätt att resonera och handla, samt om de förhållningssätt som karakteriserar grupper av individer.

I tillämpningen av nämnda metodologiska inriktning i studiet av flykting- och invandrargrupperns förhållningssätt till utbildning och arbete i Sverige, kan generellt sägas att kunskap om tre nära relaterade områden är önskvärd. För det första: Kunskap om den aktuella gruppens kultur, i bemärkelsen system av normer, värderingar och delade innebörder. För det andra: Kunskap om vilka skilda sociokulturella kategorier som finns i gruppens hemland, om dessa kategoriers specifika värderingar och samhällseliga intressen, samt om fördelningen mellan dessa kategorier inom den grupp som kommit till Sverige. För det tredje: Kunskap om därutöver befintliga kollektiva föreställningar hos flykting- eller invandrargruppen samt sub-grupper inom den, exempelvis föreställningar om vistelsetid i Sverige.

Bland studiens tillkortakommanden kan först nämnas att betydelsen av personers sociala tillhörighet inte kunnat utredas tillfredsställande då, på grund av bristande informationsunderlag, de sociala kategorier vari uruguayare indelats varit få och grova. Det framstår inte som orimligt att åtminstone sex distinkta kategorier skulle kunna utskilts bland uruguayare i Göteborg genom att utgå från individgrupperns position i (främst) hemlandets "sociokulturella rum", d v s utifrån den sammantagna bilden av en grupps ekonomiska position i samhället (och därmed också till dess samhällseliga intressen), av dess sociala liv (d v s nätverk av kontakter individer emellan) samt av dess kulturella egenart (främst i form av delade värderingar). Urskiljandet av ett större antal sådana kategorier hade säkerligen gett en mer nyanserad bild av hur studier och arbete gestaltat sig för uruguayare.

En sådan kategori, som det hade varit intressant att ta upp till granskning, är de uruguayska flyktingar vars föräldrar var ägare till storföretag och större jordegendomar. Denna kategori var enligt uppgifter representerad i Göteborg av en liten men välavgränsad grupp. De aktuella personerna sägs alla ha återvänt till Uruguay så snart tillfälle gavs.

Det hade också varit intressant att närmare utreda den fragmentariska information som förelegat gällande skilda kategorier av vad som i studien betecknats "sociala basskikt". Enligt flera av intervjupersonerna skulle det bland de som anlände relativt sent till Sverige funnits en grupp som skilde sig från de högt politiskt medvetna och ibland intellektuella arbetare som utgjort majoriteten bland flyktingarna från nämnda skikt. Denna grupp sägs ha utgjorts av personer som kommit från mycket fattiga ekonomiska omständigheter och saknat den politiskt medvetne arbetarens höga värdering av manuellt yrkesarbete. Vidare påstås att dessa personer i Sverige inte var benägna att arbeta inom manuella yrken om andra möjligheter, d v s KomVux, gavs. Det hade varit värdefullt att kunna klargöra huruvida dessa uppgifter hänför sig till intervjupersonernas iakttagelse av handlingsmönster hos en distinkt sociokulturell kategori, till deras iakttagelse av ett antal personer med tillfälligtvis likartad individuell läggning, eller till deras normativt färgade återgivning av förhållanden som skulle kunna ges en radikalt annorlunda beskrivning.

Vi har tidigare sagt att förståelsen av uruguayares förhållningssätt till utbildning och yrken i högsta grad hjälps av att söka se förhållanden med deras ögon, utifrån deras normer och värderingar. Detta perspektiv för förståelse borde också ha tillämpats gällande de svenskar som i olika sammanhang kommit i kontakt med uruguayare; som förläggningsspersonal, arbetsförmedlare, studievägledare, arbets- och skolkamrater, grannar etc. Att kartlägga svenska värderingar gällande "flyktingar" och "invandrare" skulle bidra till förståelse av dessa svenskars resonemang och handlingar, och även till en fördjupad insikt i uruguayares förhållningssätt till Sverige och svenskarna. Uruguayare har ju förvisso inte agerat i ett socialt vacuum i Sverige, utan hela tiden i interaktion med de svenskar som de kommit i kontakt med. Dynamiken i detta "intersubjektiva" möte mellan uruguayare och svenskar berörs tyvärr endast flyktigt i denna studie.

Intressanta och viktiga frågor som i denna studie inte alls berörts, och som är nära kopplade till det nyss diskuterade intressefältet, gäller de delar av det svenska samhällets institutionella struktur som berört uruguayare i deras egenskap av flyktingar och utlänningar (d v s institutioner och praxis för flyktingmottagning, de skillnader som görs i svenska lagar och förordningar mellan svenska och utländska medborgare, särbehandling eller brist på särbehandling inom skolsystemet, arbetsmarknaden, inom bostadspolitik, etc). En första fråga gällande dessa strukturer är hur det kommer sig att vissa aspekter av dem under vissa tidsperioder kan bli föremål för ifrågasättande, debatt och kanske förändring, medan andra fortsätts att tas så för givna att det verkar som om endast barn och människor från främmande kulturer är de enda som kommer på tanken att diskutera alternativ. En ännu mer omfattande fråga, som impliceras av den förra, var varför dessa svenska institutionella strukturer över huvud taget ser ut som de gör. Flyktingskap och migration mellan samhällen är, och har alltid varit en vanlig företeelse i världen. En blick mot andra länder och andra tidsperioder säger att det finns en rad radikalt skilda mönster för hur en grupp människor från ett samhälle kan tas emot av ett annat. Att utröna varför det nutida svenska mönstret har sitt specifika utseende skulle dock kräva en omfattande kartläggning av svensk kultur och samhällsform, som det i denna studie inte funnits utrymme för.

Ett antal ytterligare tillkortakommanden och obehandlade problem skulle kunna nämnas. Här sätts emellertid punkt för denna rapport i förhoppningen att den i någon mån bringat läsaren en förståelse av de förhållanden som den avsett att utreda.

Bilaga 1

Några data gällande intervjupersonerna

Gällande bosättning i Göteborg, social tillhörighet, könsfördelning, utbildningsbakgrund, utbildningsnivå erhållen i Göteborg samt huvudsaklig sysselsättning i Göteborg; se schema 1-9.

1 Åldersfördelning

<u>Åldersgrupp</u>	<u>-19</u>	<u>20-29</u>	<u>30-39</u>	<u>40-49</u>	<u>50-</u>	<u>Totalt</u>
Antal	0	3	21	5	1	30 =====

(Ålder vid årsskiftet 1985/1986)

2 Ankomstår till Sverige

<u>År</u>	<u>Antal</u>
1973	3
1974	0
1975	6
1976	7
1977	2
1978	5
1979	5
1980	2
Summa	30 =====

3 Hemvist i Uruguay

Huvudsaklig boendeort i Uruguay de fem sista åren innan exilen

<u>Ort</u>	<u>Antal</u>
Montevideo	25
Övrig	5
Summa	30 =====

4 Anställningsförhållanden i Uruguay

	<u>Antal</u>
Fast anställning	13
Ej fast anställning	17
Summa	30
=====	

5 Boendeförhållanden - typ av hushåll

	<u>Antal</u>
Uruguayskt par med barn 1)	17
Uruguayskt/svenskt par med barn	1
Uruguayskt par utan barn	0
Uruguayskt/svenskt par utan barn	2
Ensamboende med barn	5
Ensamboende utan barn	5
Summa	30
=====	

- 1) Inkluderar en person samboende med person av annan latinamerikansk nationalitet

6 Uttalad tidpunkt för återvändande till Uruguay

<u>Tidpunkt</u>	<u>Antal</u>
< 1 år	7
1 - 2 år	3
> 2 år	5
"Vet ej"	15
Summa	30
=====	

7 Genomgångna kurser och utbildningar i Göteborg

	<u>Antal personer</u>
240 timmars bassvenska (inklusive sådan kurs på annat ort i Sverige)	30
Kursverksamhetens svenskundervisning, 1 termin eller mer	6
AMUs Svenska För Invandrare, 18 veckor 1)	20
AMU: Preparandkurs	4
AMU: ALU-kurs	2
AMU-center: Avslutad yrkesutbildning	4
SVISS	13
KomVux: Terminsvis avslutade enstaka ämnen som inte ingår i grundskole- eller gymnasie-examen	11
KomVux: Grundskoleexamen	4
KomVux: Gymnasieexamen	14
Högskolekurser: Ej examen, ej doktorander	5
Högskola med examen på fastlagd linje	4
Doktorander vid högskolan	5

- 1) Två personer gick kursen vid den tid då den endast omfattade nio veckor

Bilaga 2. Statistiska uppgifter gällande uruguayiska immigranter, årsvis.¹⁾

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	totalt 1973-85
Immigranter med uruguayiskt medborgarskap, absoluta tal.	72	153	243	285	269	313	436	500	330	218	187	176	65	3249
Immigranter med uruguayiskt medborgarskap, procent av totala antalet 1973-85.	2,2	4,7	7,5	8,8	8,3	9,6	13,4	15,4	10,2	6,7	5,8	5,4	2,0	100,0
Immigranter med uruguayiskt medborgarskap, emigrationsland Uruguay, absoluta tal.	5	26	31	41	72	127	175	234	111	99	82	74	46	1123
Immigranter med uruguayiskt medborgarskap, emigrationsland Uruguay, procent av totala antalet immigranter med uruguayiskt medborgarskap, årsvis.	6,9	17,0	12,6	14,4	26,8	40,6	40,1	46,8	33,6	45,4	43,9	42,0	70,8	34,6
Uruguayiska medborgare som erhållit svenskt medborgarskap, bosatta i Sverige 31-12-1985, absoluta tal.	0	0	1	1	5	63	104	104	179	142	198	353	213	1363

1) Källor: Statistiska Meddelanden. Serie Be. 1973-85;
 Befolkningsförändringar. 1982;
 Folkmängd. 1985;
 Sveriges Officiella Statistik. Statistiska Centralbyrån. Stockholm.

Bilaga 3

Sammanställning av kurser och utbildningsmöjligheter för vuxna uruguayare under tidsperioden 1974--1985

Svenska för invandrare (SFI), 240 timmar

Alla flyktingar som anlände till Sverige hade rätt till 240 timmars svenskundervisning med utbildningsbidrag från AMS. De uruguayare som tillbringade sin första tid i flyktingförläggningar genomgick 240-timmarskursen där. Förläggningarna hade avtal med studieförbund på orten som drev kurserna. Uruguayare som anlände direkt till Göteborg fick 240-timmarskursen genom Kursverksamheten (KV). Kursens syfte var att ge flyktingarna rudimentära kunskaper i svenska språket. I princip har alla uruguayanska flyktingar gått denna kurs. De som arbetade hade utöver denna kurs rätt till de 240 timmars svenskundervisning på betald arbetstid, som erbjöds invandrare med yrkesarbete. Fr o m juli 1986 har 240-timmarskurserna ersatts av ett system med "grund-SFI" på 400-500 timmar och "påbyggnads-SFI" på 200-300 timmar.

Svenska för invandrare (SFI), 18 veckor

Denna kurs hölls på AMU-center och var tänkt som en förberedelse för dem som ämnade läsa vidare på de yrkesinriktade kurserna inom AMU. I många fall kunde dock de uruguayare som så önskade börja SFI 18 veckor (före 1976; 9 veckor) för att förbättra sina språkkunskaper utan att förbinda sig att gå yrkesinriktade AMU-kurser. De flesta uruguayare i Göteborg synes ha gått denna kurs. Förutom undervisning i svenska innehöll kursplanen två veckors information om det svenska samhället: Om myndigheter, institutioner, arbetsmarknad etc. Utbildningsbidrag från AMS utgick till deltagare i kursen. Ett förkunskapskrav var genomgången SFI 240 timmar. Från och med juli 1986 finns inte kursen i denna form. AMUs svenskundervisning utgörs idag av det nya "påbyggnads-SFI".

AMU - preparandkurs

Preparandkursen var en entermens fortsättning på SFI 18 veckor och en ytterligare förberedelse inför studier på AMUs yrkeskurser. Kursen kunde ha olika innehåll beroende på deltagarnas kunskaper. Latinamerikaner kunde exempelvis få tillfälle att bättra på sina engelskkunskaper och lära sig mer svenska anpassat efter det yrke de ämnade utbilda sig till inom AMU. Utbildningsbidrag från AMS utgick till deltagare i kursen.

AMU: ALU-kurs

ALU-kursen anordnades vid AMU-center och var avsedd för "yrkesobestämnda", d v s för personer som inte riktigt visste vilken av AMU:s yrkesinriktade kurser som de skulle börja på. Deltagarna fick bland annat möjlighet att besöka företag och praktisera i olika yrken. Kursen var på en termin och man gick den efter SFI 18 veckor. Eleverna fick utbildningsbidrag från AMS.

AMU: Yrkesinriktade kurser

AMU-centret i Göteborg har sin tyngdpunkt på verkstadsmekaniska utbildningar: Svetsare, fräsare, industrielektriker, styr- och reglertekniker etc. AMU "köper" dock ibland kurser av annan karaktär från andra skolor, t ex storköksutbildning. Utbildningsbidrag från AMS utgår till kursdeltagarna.

Svenskundervisning på bildningsförbund

Ett vanligt sätt att bättra på språkkunskaperna hos uruguayare var att läsa svenska på något bildningsförbund, i Göteborg vanligen Kursverksamheten (KV). Antingen kunde man läsa svenska på dagtid 3-5 timmar per dag, eller på kvällstid några timmar i veckan. Varken utbildningsbidrag eller studiemedel var tillgängligt för studier vid bildningsförbund.

Grundskoleutbildning för vuxna (GrundVux)

GrundVux är grundskolans låg- och mellanstadium för vuxna elever. Utbildningsformen är främst avsedd för analfabeter och personer helt utan tidigare utbildning. De få uruguayare som gått på GrundVux har i allmänhet varit äldre personer.

Kommunal vuxenutbildning (KomVux)

På KomVux kan man läsa grundskolans högstadium samt gymnasielinjer. Inget hindrar att man läser enstaka ämnen, vilket har varit vanligt för uruguayare som önskat komplettera kunskaper från hemlandet och lära sig mer svenska. Det är vanligt att man läser ämnen komprimerat, exempelvis tre års gymnasieengelska på tre terminer. På KomVux finns också specialkurser för invandrare på vilka man läser svenska som andraspråk, d v s som nybörjarspråk. Kurserna finns både på grundskole- och gymnasienivå. Vardera nivå tar två terminers heltidsstudier i anspråk. Man kan på KomVux givetvis också läsa svenska som förstaspråk, således den svenska som normalt läses i grund- och gymnasieskolan.

För att börja på KomVux krävs av personer med icke-nordiskt medborgarskap generellt att man klarar ett test i svenska språket. För att få börja läsa ämnen där särskilda förkunskaper varit nödvändiga, exempelvis om man önskar läsa tredje årets fysik på Na-linjen, krävs att man på något vis kan dokumentera att man har förutsättningar för att klara av studierna. Studierektorn och en särskild flyktinghandläggare gjorde denna bedömning.

Studier på KomVux berättigar till studiemedel och politiska flyktingar har rätt att söka studiemedel även om de inte är svenska medborgare, samt oavsett hur lång tid de vistats i Sverige (utländska medborgare i övrigt skall ha vistats i landet minst två år för att få denna rätt). För yrkesinriktade studier inom gymnasieskolan, exempelvis vårdbiträdeskurs och grafiska linjen, utgår utbildningsbidrag från AMS under förutsättning att studierna planeras i samråd med arbetsförmedlingen och att den studerande är arbetslös. Fram till 1978--1979 var det också möjligt att

med sikte på högskolestudier komplettera allmänna ämnen, som svenska, engelska, matematik, samhällskunskap, etc, på KomVux upp till två år med utbildningsbidrag från AMS. Reglerna för utdelning av utbildningsbidrag har dock tolkats olika av arbetsförmedlare utifrån helhetsbedömningar av enskilda flyktingars förutsättningar och möjligheter, och det finns därför exempel på att en person fått utbildningsbidrag för en viss kurs medan en annan person förvägrades detta för samma kurs.

Svenska för icke svenska studenter (SVISS)

SVISS var en terminskurs på högskolenivå avsedd att förbereda utländska studenter för högskolestudier genom att ge dem grundläggande kunskaper i svenska språket. Genomgången godkänd kurs (eller tentamen utan att ha läst kursen) gav behörighet i svenska för att söka till högskolan. Kursen var intensiv med mycket grammatik och lite språkträning. Den var populär inte bara bland de uruguayare som siktade på att börja på högskolan utan också bland dem som i allmänhet ville bättra på sina svenskkunskaper under intensiva former. För tillträde till kursen krävdes avslutade gymnasiestudier i hemlandet. Inga förkunskaper i svenska språket var nödvändiga. Deltagare i kursen var berättigade till studiemedel. SVISS-kursen i denna form upphörde 1985.

Svenska A7

För de som önskade fortsätta läsa avancerad svenska fanns terminskursen "Svenska A7" vid Nordiska Institutionen, Göteborgs Universitet. Kursen kan karakteriseras som en komprimering av den svenska som läses på gymnasienivå som förstaspråk, och är på sätt och vis en fortsättning på SVISS. Det var dock få uruguayare som gick denna kurs. De som gjorde det hade speciella skäl, som t ex att fortsätta läsa språkämnen på högskolenivå.

Högskolan

Icke-nordiska personer som önskar börja studera vid högskolan måste kunna uppvisa dokumenterade kunskaper i

svenska språket: Avslutad svenska på grundskolenivå med lägst betyget tre eller SVISS (detta gällde till 1985, reglerna har nyligen ändrats). De som ansåg sig ha goda svenskkunskaper kunde tentera kurserna utan att gå dem för att få behörighet. Därutöver måste de allmänna och särskilda behörighetskraven för kurser och linjer uppfyllas, antingen genom att dokumentera dem med utbildningsbevis från hemlandet eller genom att skaffa behörigheten i Sverige. Antagningen till "enstaka kurser" sker medelst lottning bland samtliga behöriga sökande, till högskolelinjerna genom urval på grundval av gymnasiebetyg och yrkeserfarenhet. För "sökande med utländsk förutbildning" finns en särskild kvotgrupp. Högskolestudier berättigar till studiemedel.

Övriga studiemöjligheter

Förutom de studiemöjligheter som ovan räknats upp finns det andra som spelat mindre roll för uruguayare i allmänhet. Här skall endast två av dessa nämnas; Folkhögskolorna samt en utbildning vid AMU-center i Göteborg riktad till latinamerikaner som planerade att återvända till sina hemländer.

I litteratur om latinamerikanska flyktingar i Sverige 1) kan man läsa att många av de som anlände 1973--1974 efter en kort förläggningstvistelse hänvisades till att börja på folkhögskolor, och även på högskolan, för att där bättra på sina svenskkunskaper. Dessa förhållanden förefaller dock inte ha gällt ett nämnvärt antal av de uruguayare som bosatte sig i Göteborg. Ett tiotal av intervjupersonerna tillfrågades om de kände till någon uruguayare som vid den aktuella tiden hänvisats till sådan utbildning. Samtliga svarade nekande, och några framförde teorin att det i fråga om uruguayare främst hade rört sig om personer tillhörande en viss politisk organisation varav de flesta bosatt sig i Stockholm samt Uppsala och få i Göteborg.

1) von Seth, C F: Latinamerikaner i Exil - en kluven tillvaro, sid 9. Statens Invandrarverk. Norrköping 1983.

Sedan 1975 har Jakobsbergs Folkhögskola haft en speciell latinamerikansk linje, där eleverna främst läser svenska och samhällskunskap, men också allmänna ämnen. LOs Folkhögskola Runö har också särskilda kurser för latinamerikaner, under senare tid främst inriktade på att förbereda deltagarna för återvändande till hemlandet. Deltagarna i dessa folkhögskolors kurser synes främst komma från Stockholmsregionen.

En rad folkhögskolor anordnar sommarkurer för spanskspråkiga där hela familjen kan bo i internat under ca en veckas tid och fördjupa sina kunskaper i svenska språket och om det svenska samhället. Inte heller dessa kurser synes ha varit flitigt nyttjade av uruguayare i Göteborg.

Länsarbetsnämnden i Göteborgs och Bohus län anordnade 1984 en specialkurs för latinamerikaner som planerade att återvända till sina hemländer. Kursen gavs vid AMU-center i Göteborg. På schemat stod bland annat undervisning i el- och teleteknik samt verkstadsmekanik. Informationen om kursen och planeringen av den sägs dock ha varit bristfällig. De få latinamerikaner som började på utbildningen slutade efter hand, besvikna på kursen, som till slut lades ned.

